

Artistieke ensembles en historische handelingen

*Een analyse van de bijdrage van de kunstenaar Antoon Molkenboer aan de Nederlandse
studentenmaskerades in het begin van de twintigste eeuw*

ANT. MOLKENBOER in costuum.

Frédérique Beerse

5848067

Kunstgeschiedenis (MA)

Begeleider: Chris Stolwijk

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	1
Inleiding.....	5
<i>Historiografie</i>	5
<i>Maskerades</i>	5
<i>Molkenboer</i>	6
<i>Doel en verantwoording</i>	6
<i>Onderzoeksvragen</i>	7
<i>Begrippen</i>	7
<i>Bronnen</i>	8
1 De algemene kenmerken	9
1.1 Voorgangers	9
1.2 Het doel.....	9
1.3 Het onderwerp.....	12
1.4 De organisatie	13
1.4.1 Maskeradecommissie	14
1.4.2 Onderwerp, onderzoek en ontwerp	14
1.4.3 Rolverdeling	17
1.4.4 Kostuumproductie	17
1.4.5 Begeleidende publicaties	17
2 De geschiedenis	20
2.1 Voor 1835.....	20
2.1.1 Leiden.....	20
2.1.2 Groningen	20
2.1.3 Utrecht	23
2.1.4 Studentencorpora	23
2.2 1835	23
2.2.1 Leiden.....	23
2.2.2 Utrecht	24
2.2.3 Groningen	24
2.2.4 Relatie met de stad	28
2.3 1850	28

2.3.1	Delft.....	28
2.3.2	Kritiek.....	33
2.3.3	Historische getrouwheid.....	33
2.3.4	Datum en tijd.....	33
2.3.5	Relatie met de reünisten.....	34
2.4	1870.....	34
2.4.1	De <i>cour</i>	35
2.4.2	Spektakel.....	35
2.4.3	Animo.....	35
2.4.4	Relatie met de stad.....	38
2.5	1895.....	38
2.5.1	Onderwerpen.....	38
2.5.2	Onderzoek.....	39
2.5.3	Kunstenaars.....	39
2.5.4	Anachronismen.....	41
2.5.5	Andere activiteiten.....	42
2.5.6	Kritiek van binnen.....	45
2.5.7	Kritiek van buiten.....	45
2.5.8	Het corps.....	46
2.5.9	Het einde.....	46
I	Intermezzo.....	48
I.1	Het begin.....	48
I.2	Toneel.....	48
I.3	Schilderijen.....	50
I.4	De Wagner-vereniging.....	55
I.5	Tegenstrijdige idealen?.....	55
3	De rol van Antoon Molkenboer.....	59
3.1	Utrecht 1901.....	59
3.2	Delft 1903.....	59
3.2.1	Nieuwe plannen?.....	59
3.2.2	Een nieuwe aanpak.....	61
3.2.3	Nieuwe taken.....	61
3.2.4	De feestweek.....	62

3.3	Groningen	63
3.3.1	Een gewaagd plan	63
3.3.1	Te weinig	68
3.4	Leiden 1905.....	70
3.4.1	Een nieuwe opdracht	70
3.4.2	Buitenlandse bronnen.....	71
3.4.3	Meer taken.....	74
3.4.4	De feestweek	74
3.4.5	Geen problemen?	81
3.5	Het buitenland 1905-1910.....	81
3.6	Utrecht 1911	81
3.6.1	Het openlucht-natuurspel.....	81
3.6.2	De kostuums	82
3.6.3	De feestzaal.....	88
3.6.4	De moeite.....	88
3.7	Delft 1913.....	89
3.7.1	Een onderwerp.....	89
3.7.2	Aan de slag	89
3.7.3	Het spel	94
3.7.4	Het resultaat	94
3.7.5	De problemen	95
	Conclusie	97
	<i>Werkzaamheden</i>	97
	<i>Kostuums</i>	97
	<i>Decoratie</i>	97
	<i>Gedenkalbum</i>	98
	<i>Hulp</i>	98
	<i>Receptie en kritiek</i>	98
	<i>Verhouding Molkenboer-maskeradecommissie</i>	99
	<i>Conclusie</i>	99
	<i>Verder onderzoek</i>	100
	Literatuur- en bronnenlijst.....	101
	Literatuur	101

Overige bronnen	101
Websites.....	101
Archivalia.....	101
Krantenartikelen	102
Bijlage 1.....	104
Bijlage 2.....	108
Bijlage 3.....	111
Bijlage 4.....	115

Inleiding

Reeds sinds de klassieke oudheid worden feestelijke optochten gehouden: een zegevierende veldheer toont in een triomftocht zijn overwonnen vijand, een vorst betreedt na een belegering een veroverde stad, religieuze processies tonen relieken en heiligenbeelden. En vandaag de dag vieren we bijvoorbeeld carnaval met optochten, en trekt de koning tijdens Prinsjesdag en Koningsdag door verschillende steden.

De negentiende en het begin van de twintigste eeuw zagen de opkomst, bloei en ondergang van een uniek type optocht: de studentenmaskerade. In vier Nederlandse universiteitssteden – Groningen, Leiden, Utrecht en Delft – paradeerden studenten ter gelegenheid van de lustra van hun respectievelijke universiteiten in kleding van lang vervolgen tijden door versierde straten. Ze deden alsof ze deelnemers waren aan een optocht, die in werkelijkheid honderden jaren daarvoor had plaatsgevonden.

Van bescheiden optochten in gehuurde kostuums groeiden de studentenmaskerades in enkele decennia uit tot ware kunststukken. Het werden wat we nu ‘performances’ zouden noemen: de kostuums waren van steeds grotere kwaliteit en de decoratie in de juiste historische stijl werd doorgevoerd van elementen zo klein als visitekaartjes tot zaken zo groot als feestzalen. Begin twintigste eeuw werd voor de artistieke vormgeving van de maskerades de hulp ingeroepen van professionele kunstenaars. Eén van de belangrijkste was Antoon Molkenboer (1872-1960). Hij hielp tussen 1903 en 1913 in alle vier de steden mee met het organiseren en vormgeven van een aantal maskerades.

Historiografie

Maskerades

De academische interesse in studentenmaskerades is wisselend. De eerste belangstelling kwam in de jaren 1970 en 1980. Jan van Herwaarden publiceerde in 1976 in het *Jaarboek Oud Utrecht* ‘Jubels en maskeraden aan de Utrechtse Universiteit’.¹ Dit artikel besloeg niet alleen de maskerades, maar ook andere feesten die aan de Universiteit Utrecht werden gehouden. In 1971 was van de hand van Peter Kylstra al een publicatie met dezelfde titel verschenen bij een tentoonstelling in het Universiteitsmuseum in Utrecht.

Willem Otterspeer droeg in 1980 met ‘Van allegorisch naar echt-historisch en terug: de geschiedenis van de Leidse Studenten maskerade’ bij aan een uitgave bij de gelijknamige tentoonstelling in het Academisch Historisch Museum in Leiden.² In 1990 gebruikte Otterspeer hetzelfde onderwerp voor een artikel in het tijdschrift *Holland*.

In 1981 vond in Groningen een tentoonstelling plaats over de studentenmaskerades, begeleid door een catalogus van de hand van Brigitte Hekker.³ Pieter Caljé beschreef in 2008 de geschiedenis van de Groningse maskerades in verband met ‘living history’, het hedendaagse fenomeen van het ter lering en vermaak naspelen van de geschiedenis.⁴ Hij beschouwde de maskerades als ‘performances’ en ‘ritueel’, en richtte zich met name op de verschillende doelen die de Groningse studenten met deze maskerades hadden.

---

¹ J. van Herwaarden, “Jubels en maskeraden aan de Utrechtse Universiteit,” *Jaarboek Oud Utrecht* (1976): 136-181.

² Willem Otterspeer, “De Leidse studentenmaskerade, 1825-1910,” *Holland* 22(1990)4/5: 234-258.

³ Brigitte Hekker, *Maskeraden: de ontwikkeling van de Groningse studentenmaskerade van 1814 tot 1914* (Groningen: Universiteitsmuseum, 1981).

⁴ Pieter Caljé, “Studentenmaskerades in de negentiende eeuw als uniek ritueel.” *Groniek* 180(2008): 279-296.

In 2018 verscheen een publicatie bij een tentoonstelling over de Delftse maskerades in het Museum Paul Tétar van Elven.⁵ Hierin werd in het bijzonder aandacht geschonken aan Paul Tétar van Elven, die voor meerdere Delftse maskerades kostuums had ontworpen. De meest recente tentoonstelling omtrent studentenmaskerades is eind 2021 georganiseerd in het Utrechts Archief.

Bij al deze tentoonstellingen lag de nadruk op de universitaire geschiedenis. Pas sinds kort worden de maskeradekostuums ook ingezet in kleiner onderzoek omtrent kostuumgeschiedenis. Dit richt zich met name op het belang van historische inspiratie in verkleedkostuums en wordt veelal besproken in kortere blogposts op websites als ModeMuze, de Nederlandse Kostuum Vereniging en de Bijzondere Collecties van de Universiteit Leiden.⁶ Dergelijk onderzoek gaat altijd uit van de kostuums die zich in verschillende Nederlandse collecties bevinden, zoals bij het Huis Van Gijn, het Rijksmuseum Amsterdam, de verschillende universiteitsmusea en het Utrechts Corpسمuseum.

Molkenboer

Het werk van Antoon Molkenboer is nog niet in zijn totaliteit onderzocht. Naast publicaties die tijdens zijn leven door hem zelf en anderen over verschillende van zijn projecten zijn geschreven, is er na zijn overlijden slechts één publicatie verschenen.⁷ Dit is de uitgave bij de tentoonstelling 'Antoon Molkenboer: Ontwerpen voor muziek en toneel, 1895-1917', die in 1983 in het Gemeentemuseum (huidige Kunstmuseum) in Den Haag plaatsvond.

Deze tentoonstelling kwam voort uit een hercategorisering van Molkenboers vroege werk op papier. De door hem ontworpen muziekaffiches, programmaboekjes en bladmuziek waren verzameld en gecatalogiseerd als documentatiemateriaal. Na een herwaardering van de artistieke vormgeving van dit drukwerk, bleek dat het uitstekend aansluit bij de collectie typografie en toegepaste kunst uit de eerste helft van de twintigste eeuw in de collectie van het museum.⁸ Bij de tentoonstelling werden ook zijn kostuumontwerpen betrokken, om een completer beeld te geven van zijn werkzaamheden rondom het toneel. De studentenmaskerades worden in deze publicatie kort benoemd als een voorbeeld van die werkzaamheden.

Doel en verantwoording

Het doel van het huidige onderzoek is het verrijken van het beeld dat er bestaat van de werkzaamheden van de kunstenaar Antoon Molkenboer. Specifiek wil ik duidelijk maken wat zijn rol was bij de organisatie van de studentenmaskerades begin twintigste eeuw. Over zijn werk is nog te weinig bekend om het aan kunsthistorische theoriën te kunnen onderwerpen. Daarom is het mijn bedoeling die leegte te vullen en de kennis over zijn werkzaamheden en artistieke productie te verbreden.

In de beschrijvingen van de maskerades door Van Herwaarden, Otterspeer en Caljé komt Molkenboers naam af en toe voor. Zij noemen hem de "artistiek leider", maar leggen die term niet verder uit. Ook Muller en Kyrova gebruiken deze term. Zij geven een iets uitgebreidere uitleg van zijn rol, maar laten ook veel onbesproken. Dat is jammer, want er is uitgebreid materiaal te vinden over de

---

⁵ Fred Eckhardt en Lidy Thijsse, red., *Wat een drukte op de Delftsche straten! Studentenmaskerades 1857-1913* (Delft: Museum Paul Tétar van Elven, 2018).

⁶ Zie bijvoorbeeld Rosalie Sloof, 'More than a costume party. Costumes for the Leiden Student Pageant of 1910'. Leiden special collections blog, geraadpleegd 1 november 2021, <https://leidenspecialcollectionsblog.nl/articles/more-than-a-costume-party-costumes-for-the-leiden-students-pageant-of-1910>.

⁷ Ellen Muller en Magda Kyrova, *Antoon Molkenboer, Ontwerpen voor muziek en toneel, 1895-1917*, (Den Haag: Gemeentemuseum, 1983).

⁸ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 1.

betrokkenheid van Molkenboer bij de maskerades. Waarschijnlijk is dit nooit vanuit kunsthistorisch perspectief onderzocht, omdat het vooral brieven, notulen en andere geschreven bronnen betreft. De kostuumontwerpen die hij heeft gemaakt zijn grotendeels verloren gegaan, de kostuums veelal in de verkleedkist verdwenen.

Toch is het waardevol om een blik te werpen op Molkenboers werk voor de studentenmaskerades. Enerzijds vormen de studentenmaskerades een cruciale schakel in de ontwikkeling van Molkenboers artistieke oeuvre. Anderzijds geeft Molkenboers betrokkenheid bij de maskerades ons een uniek inkijkje in de organisatie van de maskerades toen ze op hun artistieke hoogtepunt waren, maar ook de kritiek erop steeds feller werd. Zijn werkzaamheden geven ons een handvat om te zien hoe die verschillende stemmen voor en tegen vorm kregen in het eindresultaat.

Onderzoeksvragen

Met dit onderzoek wil ik een zo duidelijk mogelijk beeld geven van Molkenboers rol bij de organisatie van de maskerades waaraan hij meewerkte. Ik wil zijn positie ten opzichte van de verschillende studentencorpora aan het licht brengen en beschrijven hoe die veranderde. Daarnaast wil ik weten wat Molkenboers werkzaamheden voor de maskerades betekenden en hoe die door de studenten en het publiek gewaardeerd werden. De hoofdvraag hierbij is: Op welke wijze hebben de studentenmaskerades bijgedragen aan de ontwikkeling van Antoon Molkenboer als kunstenaar?

Voordat deze vraag beantwoord wordt, beschrijf ik in het eerste hoofdstuk de algemene kenmerken van de studentenmaskerades. Het doel van dit hoofdstuk is om duidelijk te maken met welke organisatorische structuren Molkenboer rekening moest houden. Daarnaast komt het doel van de studentenmaskerades aan bod, de redenen waarom de studenten de grootse spektakels organiseerden.

In het tweede hoofdstuk beschrijf ik de historische ontwikkeling van de studentenmaskerades, van hun begin in 1814 tot de laatste traditionele studentenmaskerade in 1914. Deze beschrijving dient niet alleen om de context te geven waarin Molkenboer werkte, maar ook om de tradities, restricties en mogelijkheden te duiden, waarmee hij bij zijn werkzaamheden in de verschillende steden rekening moest houden.

Hierna volgt een kort doch belangrijk intermezzo waarin ik het vroege werk van Molkenboer bespreek. Hierin bespreek ik ook Molkenboers opvattingen over de juiste vormgeving van het eigentijdse toneel en de toepassing van historische stijlen daarbinnen. Kennis van zijn vroege werk en kunstopvattingen is essentieel voor het begrip van ideeën die Molkenboer bij de studentenmaskerades vormgaf.

Het laatste hoofdstuk wijdt ik aan Molkenboers rol binnen de organisatie van de vijf maskerades waar hij tussen 1903 en 1913 aan bijdroeg. Hierin bespreek ik de vele taken die Molkenboer voor de verschillende maskerades uitvoerde. Zijn methodes komen kort aan bod, evenals de waardering van zijn werkzaamheden door zowel de studenten als het publiek. Daarnaast laat ik Molkenboers eigen stem horen op momenten dat hij zijn ideeën en werkwijzen verdedigde tegenover de studenten voor wie hij werkte.

Door deze vragen te beantwoorden hoop ik een beeld te krijgen van de manier waarop Antoon Molkenboer tussen 1903 en 1913 zijn ervaringen gebruikte om zijn kunstopvattingen beter vorm te geven.

Begrippen

Er is een aantal begrippen dat, om verwarring te voorkomen, hier gedefiniëerd moet worden. Ten eerste de **studentenmaskerade** en **maskeradeoptocht**. Dit is een door studenten van een hogeschool of universiteit georganiseerde optocht waarbij de deelnemers in kostuum en door middel van toneelspel

een historische optocht of andere gebeurtenis uit de geschiedenis naspelen. In het hierop volgende wordt met 'maskerade' deze optocht bedoeld. Dit was ook de term die door de studenten en journalisten gebruikt werd wanneer zij over deze gekostumeerde optochten praatten.

Bij discussies over deze maskerades komen discussies naar boven over **historische getrouwheid** en vragen of de optochten **historisch accuraat** zijn. Hiermee wordt bedoeld dat de optochten zo goed mogelijk dat wat wordt gezien als de historische werkelijkheid imiteren. Dit gebeurde voornamelijk door middel van het dragen van kostuums, maar ook in spraak en gedrag. Omdat volledige historische getrouwheid niet behaald kan worden, zijn de maskerades **historiserende optochten**. In hun imitatie benaderen ze de geschiedenis.

De maskerades waren altijd een onderdeel van een **lustrumfeest, lustrumweek** of **feestweek**. Dit zijn verzamelnamen voor alle feesten en evenementen die plaatsvonden in de week waarin het lustrum van de hogeschool of universiteit werd gevierd. Naast de maskeradeoptochten werden onder andere bals, concerten en kermissen georganiseerd.

Ten slotte nog één opmerking. De vier instituten waarvan de studenten maskerades organiseerden hebben verschillende namen gekend in de lange periode waarin de maskerades werden gehouden. Om verwarring te voorkomen zullen deze instituten consequent worden aangeduid als **universiteit**, ongeacht de naam die ze voerden op het moment dat besproken wordt.

Bronnen

Voor de eerste twee hoofdstukken baseer ik mij op de gegevens uit de publicaties van Van Herwaarden, Otterspeer, Caljé en de publicatie bij de tentoonstelling in Museum Paul Tétar van Elven. De gegevens over de maskerades in de verschillende steden voeg ik samen tot één geheel. Op die manier kan ik de ontwikkelingen van de tradities in de verschillende steden met elkaar vergelijken.

Voor het laatste hoofdstuk maak ik gebruik van de archieven van de Leidse Studenten Vereniging *Minerva*, het Groninger Studenten Corps *Vindicat atque Polit* en het Delftsch Studenten Corps. Hierin zijn onder andere de notulen, begrotingen en brievenboeken bewaard gebleven van de commissies die de maskerades namens de corpora organiseerden. De archieven van het Utrechtsch Studenten Corps bevinden zich gedeeltelijk in het Utrechts Archief en gedeeltelijk bij het Corpsmuseum. De collectie van het Corpsmuseum is slechts gedeeltelijk online ontsloten, waardoor het onderzoek naar de Utrechtse maskerade gebaseerd is op andere bronnen, waarin naar deze maskerade wordt verwezen.

Voor het onderzoek naar de publieke receptie van de maskerades maak ik gebruik van de verslagen van de maskerades die in het *Algemeen Handelsblad* verschenen. Tijdens de lustrumweek werd per dag, 's ochtends en 's avonds, verslag gedaan van de feestelijkheden. Deze artikelen geven een goed beeld van het effect dat de maskerades hadden op het algemene publiek. Het *Algemeen Handelsblad* is gekozen omdat deze landelijke krant alle hier behandelde maskeraden versloeg en door de studenten gebruikt werd om voor het publiek belangrijke informatie over de maskerades te publiceren.

1 De algemene kenmerken

van de studentenmaskerades en hun organisatie

Het doel van dit hoofdstuk is het beantwoorden van de vraag hoe en waarom de studentenmaskerades georganiseerd werden. Hierbij komen de voorgangers van de studentenmaskerades aan bod, het doel, de keuze voor het onderwerp en de structuur van de organisatie.

1.1 Voorgangers

Voor 1800 hadden vorsten en de kerk in Europa een monopolie op het houden van optochten. Deze optochten waren meer dan een simpele opeenvolging van personen. Ze werden gebruikt om de macht van een vorst of de kerk te tonen en de band met het volk te versterken.⁹ Heersers verschenen aan het publiek, vaak in het gezelschap van allegorische symbolen en personificaties als Vrouwe Justitia en Victoria. Zij waren belangrijke symbolen die de macht van de vorst legitimeerden. Andere elementen die deze vorsten uit de klassieke oudheid overnamen, waren de (tijdelijke) triomfbogen die langs de route werden geplaatst (afbeelding 1.1). Kerkelijke processies waren eveneens sterk symbolische gebeurtenissen. De relieken en heiligenbeelden die werden megedragen hadden een diep religieuze betekenis. Door die aan het volk te tonen werd de band met de objecten, en indirect met God, versterkt (afbeelding 1.2).

Na de Franse en Industriële revoluties aan het eind van de achttiende eeuw kwam in Europa een nieuwe groep naar voren die optochten ging organiseren. Voortaan zou de burgerij optochten gebruiken om haar nieuw verworven positie ten opzichte van de heersende macht, zowel vorst als volksvertegenwoordiging, te tonen en te versterken.¹⁰

In andere Europese landen waren het lokale overheden, gilden, rederijkerskamers en historische en nationalistische verenigingen die dergelijke optochten organiseerden, vaak ondersteund door de landelijke overheid. Deze optochten verbeeldden een visie van de (lokale) geschiedenis die van belang was voor de positie van de burgerij in de eigen tijd. In Nederland ging het anders. Hier werden vrijwel alle historiserende optochten georganiseerd door de studenten van de universiteiten in Groningen, Leiden, Utrecht en Delft.¹¹

1.2 Het doel

Het kan lijken alsof de Nederlandse studentenmaskerades puur om de academische uitdaging van het historisch onderzoek en het spektakel werden georganiseerd, maar dit is slechts ten dele waar. Zo opent de inleiding van de beschrijving van de Maskerade van 1843 in Groningen met de volgende woorden: “Bij de ophanden zijnde Maskerade zal het den beschaafden toeschouwer, vertrouwden wij, niet onaangenaam zijn, in die bonte klederpraal van vroegere tijden iets meer te zien, dan juist prachtig opgeschikte personaadjes”.¹²

Het klopt dat iedere vijf jaar een nieuwe lichtung studenten trachtte indruk te maken op het publiek door, op basis van diepgravend schriftelijk en visueel onderzoek naar een specifieke historische gebeurtenis, een historische illusie te creëren. Vrijwel vanaf het begin klonken er echter ook stemmen

⁹ Otterspeer, “De Leidse studentenmaskerade,” 238-239.

¹⁰ Otterspeer, “De Leidse studentenmaskerade,” 239-240.

¹¹ Caljé, “Studentenmaskerades in de negentiende eeuw,” 279.

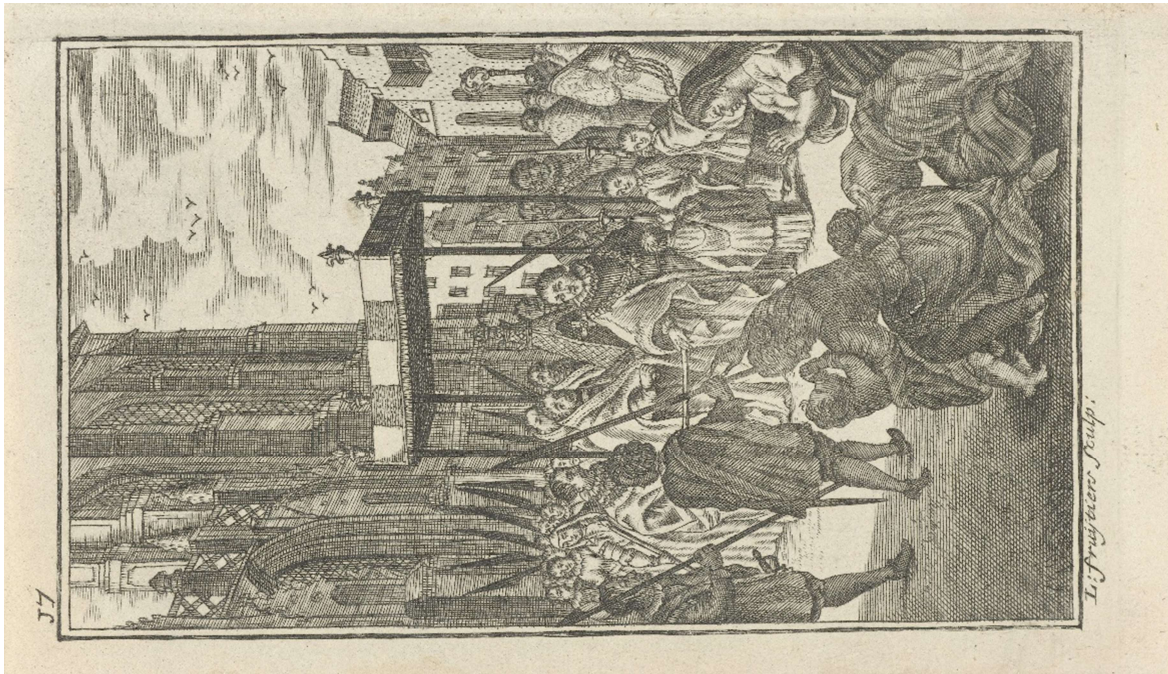
¹² Geciteerd in: Hekker, *Maskeraden*, 33.

Afbeelding 1.1 Monogrammist MHVH, *Blijde Inkomste van Frans hertog van Anjou in Antwerpen, met de erepoort op de St. Jansbrug, 19 februari 1582, 1582-1600, olieverb op paneel, 61,5 x 82,5 cm.*, Rijksmuseum Amsterdam (foto: <http://hdl.handle.net/10933/RM0001.COLLECT.4687>, geraadpleegd 28 mei 2021).

Afbeelding 1.2 Lodewijk Joseph Fruytjers, *Mirakelverering*, 1783-1783, ets en gravure, 155 x 98 mm., Rijksmuseum Amsterdam (foto: Rijksmuseum Amsterdam <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.113566>, geraadpleegd 28 mei 2021).

Afbeelding 1.3 W.H. Hoogkamer (druk), H.P. Oosterhuis (getekend) naar G. de San, *Tweede eeuwgetijde der Univeriteit van Groningen in tegenwoordigheid van Z.K.H. den souvereinen vorst der vereenigde nederlanden plechtig gevierd op den 10 van wijnmaand 1814*, 1814, aquatint, 485 x 350 mm., Groninger Archieven (foto: Groninger Archieven <https://hdl.handle.net/21.12105/c277f3a0-7a34-57b2-bd63-825a9266a2c7>, geraadpleegd 28 mei 2021).

die klaagden over anachronismen en te weinig historische getrouwheid.¹³ Het feit dat de studenten ondanks deze kritieken een eeuw lang historiserende optochten organiseerden, suggereert dat het creëren van een historische illusie niet het enige doel was.¹⁴

Net als de vorsten van vroeger en de burgers in andere landen hielden de Nederlandse studenten hun maskerades om relaties te onderhouden en te verbeteren. Waar de burgeroptochten elders draaiden om het versterken van de band tussen burger en staat, was het doel van de studentenmaskerades het versterken van de band tussen studenten, universiteit en burgers van de stad.¹⁵

Het maakte hierbij niet uit of de maskerades historisch accuraat waren. De studenten maten zichzelf een verheven rol aan die geassocieerd werd met heldendaden uit het verleden en die een grote visuele indruk maakte. De bewondering van het publiek voor de maskerades kwam zowel voort uit een bewondering van datgeen er verbeeld werd, als uit de manier waarop het verbeeld werd, en de grens daartussen was niet altijd duidelijk.¹⁶

De studenten konden op deze manier hun reputatie in de ogen van de burgers en bij de universiteit verbeteren. De burgers zagen de studenten niet meer alleen 's avonds dronken uit de kroeg stommelen. In plaats daarvan verschenen ze keurig georganiseerd en met alle waardigheid die de geschiedenis hen verschafte. De universiteiten, die voordien de vereniging van studenten hadden gevreesd en verboden, zagen dit ook positieve gevolgen kon hebben. Hierdoor konden de studenten zich beter verenigen en een sterkere positie verwerven binnen de universiteiten.¹⁷

1.3 Het onderwerp¹⁸

Vanaf de eerste maskerades was het belangrijk dat het onderwerp van de optocht kleurrijk en spectaculair was.¹⁹ Daarnaast werd er elke keer op gehamerd dat de maskerade een belangrijk en betekenisvol thema moest hebben. Het gaf immers geen pas om zomaar een kostbare optocht te houden. Dit zou de kloof tussen de rijke studenten en het minder fortuinlijke publiek slechts verbreden.

Daarom werd de stad voor even getransformeerd in een wereld die zowel voor de studenten als voor de burgers anders was dan de dagelijkse sleur. Het was deze gezamenlijke ervaring die studenten en burgers verbond. Voor even werd iedereen getransporteerd naar een andere wereld en konden personages uit die andere wereld worden aanschouwd als waren het tijdgenoten.²⁰

Dit escapisme vond in de negentiende eeuw haar inspiratie voornamelijk in geschiedkundige onderwerpen. Bijbelse verhalen waren achterhaald door de Verlichting en de allegorische klassieke oudheid was door koningen en prinses effectief gebruikt, maar minder geschikt voor burgers. Toen zij het in de negentiende eeuw steeds meer voor het zeggen kregen, wilden zij zich immers afzetten tegen het Ancien Régime. De Groningse studenten hadden de klassieke allegorische figuren tussen 1814 en 1825 gebruikt, maar daarna was het onderwerp uitgeput (afbeelding 1.3). Carnavaleske onderwerpen

---

¹³ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 284.

¹⁴ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 286.

¹⁵ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 292.

¹⁶ Tom Verschaffel, "Het verleden tot weinig herleid: De historische optocht als vorm van de romantische verbeelding," in *Romantiek & historische cultuur*, red. Jo Tollenbeek, Frank Ankersmit en Wessel Krul (Groningen: Historische uitgeverij, 1996), 312.

¹⁷ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 292.

¹⁸ Een overzicht van alle studentenmaskerades en hun onderwerpen is te vinden in bijlage 1.

¹⁹ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 286.

²⁰ Verschaffel, "Het verleden tot weinig herleid," 309.

waren niet serieus genoeg voor het beeld dat de studenten wilden uitstralen en werden na drie keer in Utrecht niet meer gebruikt (afbeelding 2.3).²¹

Geschiedkundige onderwerpen waren als enige geschikt om een betekenisvolle boodschap over te dragen. Op die manier konden de studenten en burgers zich identificeren met een historische gebeurtenis met symbolische waarde en de politieke betekenis ervan op de eigen tijd en op zichzelf betrekken.²² Daarnaast leerde het publiek iets over de (vaderlandse) geschiedenis.²³

De voorkeur voor geschiedkundige onderwerpen was mogelijk geworden door een paradigmawisseling die aan het begin van de negentiende eeuw had plaatsgevonden. In voorgaande eeuwen was de klassieke beeldtaal, met haar allegorieën, symboliek en personificaties, dé taal geweest waarmee heersers naar hun burgers communiceerden. Het antieke verleden werd gezien als een nastrevenswaardig voorbeeld dat niet werd gezien als fundamenteel anders dan de eigen tijd. Door de klassieke symbolen een eigentijdse betekenis te geven werd deze band versterkt.

Volgens de nieuwe romantische ideeën werd het verleden niet langer gezien als gelijk aan het heden, maar als een 'ander'. Je kon nog steeds leren van het verleden, maar daarvoor moest je het anders benaderen dan voorheen was gedaan. Als je op zoek ging naar de overeenkomsten tussen het verleden en de eigen tijd, kon je net zo goed in het heden om je heen kijken. In plaats daarvan zou je meer van het verleden kunnen leren door te kijken naar de verschillen met het heden. Daarvoor is geen allegorie nodig, maar juist degelijke bestudering van de historische werkelijkheid. Tegelijkertijd zorgde deze afstand tot het verleden ervoor dat historische gebeurtenissen, ontwikkelingen en personages een symbolische waarde konden krijgen. Dit hielp bij het abstraheren van de negentiende-eeuwse ideeën over de nastrevenswaardige normen en waarden van voorbije eeuwen.²⁴

De romantische schrijvers en kunstenaars zochten naar een manier om het verleden zo goed mogelijk te kunnen bestuderen en om hun publiek van lezers, kijkers en toeschouwers een authentiek historisch gevoel te geven. Dit deden ze aan de hand van wat zij de *couleur locale* noemden.²⁵ De *couleur locale* is de sfeer van de tijd, die terug te vinden zou zijn in de specifieke historische details van een periode en plaats. Deze details zorgden volgens de negentiende-eeuwse historici voor een gevoel van authenticiteit en nabijheid van de geschiedenis. Kennis van de details, en daarmee een gevoel voor de *couleur locale*, werd verkregen door diepgaand bronnenonderzoek. Door deze details vervolgens in te bedden in de grotere historische context kregen zowel de kleine details als de grote context een diepere betekenis.

Maskerades bestonden alleen uit voorbij lopende personen en konden dus slechts aan de hand van historische personen de geschiedenis voor de geest halen. Daarom waren de studenten genoodzaakt de *couleur locale* te zoeken in de kostuums, personages en het verhaal, die dan ook tot in de kleinste details werden bestudeerd. Deze missie, of misschien obsessie, om de historische details te ontdekken en vervolgens in de historische context te plaatsen, leverde een stevige academische uitdaging op voor de studenten en sloot goed aan bij de heersende romantische mode.

1.4 De organisatie

Hoewel iedere universiteit bij de keuze van het onderwerp blijk gaf van een andere voorkeur en deze smaak over de jaren kon veranderen, was het proces om van een idee voor een onderwerp naar het gewenste eindresultaat te komen overal ongeveer hetzelfde.

---

²¹ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 287-288.

²² Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 239.

²³ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 287-288.

²⁴ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 240.

²⁵ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 284.

1.4.1 Maskeradecommissie

De eerste stap die gezet moest worden was het vormen van de zogeheten maskeradecommissie, die de taak had de maskerade te organiseren. In de eerste jaren gebeurde dit enkele dagen of weken van tevoren, maar al snel werd er meer tijd voor uitgetrokken en werd de commissie uiteindelijk meer dan een jaar van tevoren gevormd.²⁶ De studenten die in de commissie plaatsnamen werden gekozen om hun affiniteit met geschiedenis en/of hun tekentalent. Dit was van belang voor het historisch onderzoek en het ontwerpen van de kostuums.²⁷

De commissie verzamelde en beoordeelde ingezonden suggesties voor onderwerpen en koos er één uit.²⁸ Een goed onderwerp had een duidelijke hoofdfiguur, een vast omlijnd onderwerp zoals een zegetocht, goed beschikbare schriftelijke bronnen en natuurlijk mooie kostuums, waarvoor ook voldoende bronnen te vinden moesten zijn.²⁹

1.4.2 Onderwerp, onderzoek en ontwerp

Nadat een geschikte optocht was gekozen, moest de commissie de samenstelling van die optocht achterhalen. Wie er meeliep zou bepalend zijn voor het aantal beschikbare rollen en de verschillende rangen en standen van de personages. Als een deelnemerslijst bestond, was dit een geweldig startpunt. Zo niet, dan werd getracht uit andere historische bronnen op te maken wie aan de optocht had deelgenomen. Voor het onderzoek naar de historische context van de gekozen optocht bezochten de commissieleden bibliotheken, archieven en musea in binnen- en buitenland om contemporaine beschrijvingen en andere relevante bronnen te raadplegen. Ze spraken er ook vaak met experts op het gebied van de geschiedenis die verbeeld zou worden.³⁰

Minstens even belangrijk als het onderzoek naar de historische achtergrond en de personages was het onderzoek naar wat die personages zouden dragen. Op basis van portretten, kostuumboeken en de soms nog bestaande kostuums en wapenrustingen werd in de kostuumontwerpen getracht het idee dat er bestond van de historische werkelijkheid zo dicht mogelijk te benaderen (afbeelding 1.4, 1.5, 2.13, 3.20, 3.29).³¹ Vaak was het een lid van de commissie dat deze ontwerpen maakte, soms werd de hulp ingeschakeld van een tekenleraar met een band met de universiteit of een professionele kostuumontwerper.³²

De kostuumontwerpen werden vervolgens beoordeeld door de commissie en de eventueel ingeschakelde experts. Na goedkeuring werd op basis van deze schetsen stofstalen besteld en een inschatting van de kosten van de kostuums gemaakt. De schetsen kwamen ter inzage op de sociëteit van het studentencorps te hangen, samen met de prijs van het kostuum en de stofstalen (afbeelding 1.6).³³ De kosten voor de kostuums waren voor rekening van de student die de bijbehorende rol zou vervullen, waardoor het kostuum de grootste reden was om een rol te kiezen. In latere jaren werd vaak met de

---

²⁶ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 283-284; Hekker, *Maskeraden*, 9; Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 246.

²⁷ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 284; Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 242.

²⁸ Hekker, *Maskeraden*, 9; Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 158; Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 246.

²⁹ Hekker, *Maskeraden*, 9-10.

³⁰ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 284; Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 242.

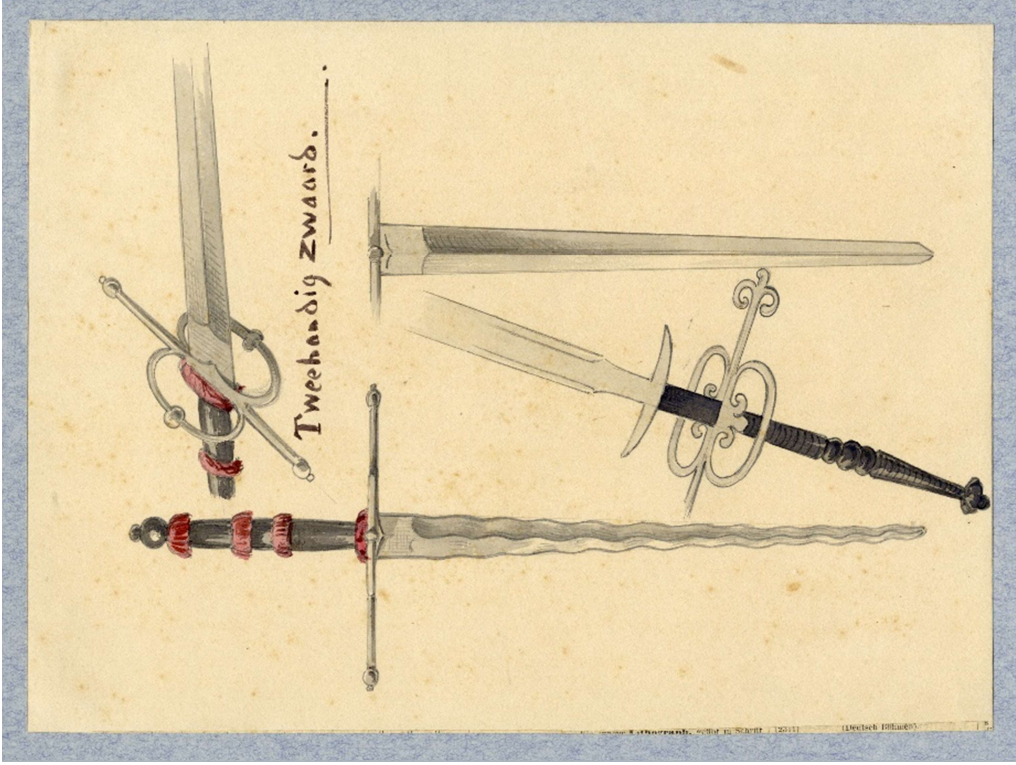
³¹ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 284; Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 242.

³² Hekker, *Maskeraden*, 12.

³³ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 285; Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 50; Hekker, *Maskeraden*, 12.

Afbeelding 1.4 Kostuumontwerp voor Lamoraaal van Egmond te paard voor de maskerade ter gelegenheid van het 42e lustrum van de universiteit te Utrecht, 1846, aquarel, 234 x 199 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/A41A10FD420052F89857FAF44ED934B1>, geraadpleegd 28 mei 2021).

Afbeelding 1.5 Anthony Grolman, Ontwerp voor een tweehandig zwaard voor de maskerade ter gelegenheid van het 49^e lustrum van de Utrechtse hogeschool, 1881, aquarel en potlood op papier, 312 x 232 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/E27F1954D9F15ABE931990ED4BA60914>, geraadpleegd 28 mei 2021).

Afbeelding 1.6 *Opstelling van stofstalen, kostuumontwerpen en prijzen tijdens de tentoonstelling hiervan ter voorbereiding van de Leidse maskerade van 1905, 1905, foto, RKD Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis (foto: auteur).*

costumier afgesproken dat de kostuums, in redelijke conditie, voor een percentage van de verkoopprijs konden worden terugverkocht, wat deelname goedkoper maakte.³⁴

1.4.3 Rolverdeling

Alle corpsleden konden zich in principe op een rol in de maskerade inschrijven.³⁵ De maskeradecommissie gunde zichzelf vaak de eerste keuze en bij meerdere inschrijvingen werd gekozen op basis van senioriteit.³⁶ Naast de kosten van het kostuum kon rolkeuze ook worden beïnvloed door het feit dat het een rol te voet of te paard betrof. Studenten met ervaring als ruiters zouden eerder de rollen te paard kiezen en studenten met een eigen paard werden hiertoe aangemoedigd, daar de commissie dan minder paarden hoefden te huren. In latere jaren werd ook rijles aangeboden aan onervaren ruiters die toch een rol te paard wilden.³⁷ Mocht een rol leeg blijven, dan werd die vervuld door een anonymus, wiens kostuum op kosten van de commissie werd gehuurd.³⁸

De belangrijkste rol was uiteraard de hoofdpersoon van de optocht, de veldheer, prins of andere machthebber om wiens intrede het geheel draaide. De persoon die deze rol op zich wilde nemen moest niet alleen goed kunnen paardrijden. Hij moest ook over voldoende financiële middelen beschikken om het duurste kostuum te kunnen betalen en om eventuele onvoorziene kosten te kunnen dekken, iets wat vaak van de hoofdpersoon gevraagd werd. Omdat een onderwerp viel of stond met de hoofdpersoon en er vrij hoge eisen aan de rol werden gesteld, werd vaak al vroeg in het proces gezocht naar een geschikte kandidaat, zodat het gekozen onderwerp in ieder geval doorgang kon vinden.³⁹

1.4.4 Kostuumproductie

Wanneer de rollen verdeeld waren, konden de kostuums worden gemaakt. Hier konden zowel gewone kleermakers als gespecialiseerde kostuummakers voor worden ingeschakeld. In sommige gevallen konden ook de kleermakers zich inschrijven op de kostuums die zij wilden maken. En voor bijzondere kostuums, stoffen en accessoires werd meer dan eens naar buitenlandse leveranciers gekeken.⁴⁰ Als de kostuums eenmaal klaar waren, vond een week voor de maskerade de monstering plaats op de sociëteit. Hier werden de kostuums door de deelnemers gepast en konden eventuele laatste aanpassingen worden gedaan voordat ze de straat op gingen.⁴¹

1.4.5 Begeleidende publicaties

In de dagen voor de maskerade plaatsvond konden belangstellenden bij boekwinkels in de stad programmaboekjes kopen. In deze 'feestwijzers' stond het programma van de lustrumweek en was een overzicht van alle rollen en hun vertolkers te lezen.⁴² Op die manier wisten de burgers wat en wie er aan hun neus voorbij trok. Deze programmaboekjes werden in verschillende klassen uitgegeven. Er waren

---

³⁴ Hekker, *Maskeraden*, 12; Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 254.

³⁵ Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 159; Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 246.

³⁶ Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 6, 10, 25, 30; Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 285.

³⁷ Erfgoed Leiden en Omstreken, Archief Subverenigingen etc. van Studentenvereniging LSC Minerva, archiefnummer 0260A, inventarisnummer 1466, Verschillende brieven tussen de maskeradecommissie en deelnemers betreffende rijlessen.

³⁸ Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 10, 25; Hekker, *Maskeraden*, 12; Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 246.

³⁹ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 246.

⁴⁰ Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 162; Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 251.

⁴¹ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 246.

⁴² Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 285; Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 5; Hekker, *Maskeraden*, 18.

goedkope papieren en duurdere ingebonden boekjes. In sommige gevallen stond in deze boekjes ook de historische achtergrond van de maskerade beschreven. Andere keren werd dit uit de doeken gedaan in een extra begeleidende publicatie. Daarnaast was de historische achtergrond vaak in de krant te lezen.

Voor de meer vermogende toeschouwer werden ook maskeradealbums uitgegeven als aandenken aan het lustrum. In deze albums werden (chromo)lithografiën opgenomen die de optocht verbeelden (afbeelding 1.7, 2.3, 2.6, 2.11, 3.4).⁴³ De litho's werden gemaakt op basis van de kostuumschetsen en ontwerpen voor de optocht. Deze albums zijn dan ook geen waarheidsgetrouwe weergaven van de maskerades, maar artistieke werken die bedoeld zijn om alle belangrijke personages zo goed mogelijk in beeld te brengen.

Deze maskeradealbums zijn vaak de enige bronnen die we bezitten voor de (beoogde) vormgeving van de maskerade. Ze laten het beeld zien dat de studenten wilden neerzetten en niet per se wat er tijdens de maskerade te zien was. Getrouwe weergaven van de optochten werden pas in het laatste kwart van de negentiende eeuw mogelijk. Zodra de fotografie voldoende ontwikkeld was, lieten de deelnemers zich maar al te graag in hun kostuums portretteren (afbeelding 1.8, 2.16, 3.1, 3.5-3.8, 3.11, 3.21, 3.28, 3.30, 3.34). De versierde steden, de optochten en de feestzalen werden ook gefotografeerd en aan het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw werden deze foto's als ansichtkaarten verkocht (afbeelding 2.8, 2.10, 2.11, 2.18, 2.20, 3.1, 3.19, 3.21, 3.28, 3.32).⁴⁴ Het verschil tussen het beeld dat in de litho's wordt voorgesteld en de werkelijkheid die op de foto's is vastgelegd is duidelijk te zien (vergelijk bijvoorbeeld afbeelding 1.8 met de meest linker groep op afbeelding 1.9 en 3.4 met 3.5 tot 3.8).

Naast de kostuums en de publicaties moesten er paarden worden gehuurd, vuurwerk aangeschaft, muziek gerepeteerd, ordehandhaving ingeschakeld, versieringen van de feestzaal ontworpen en de decoratie van de stad geregeld. Als dat eenmaal gedaan was, kon het feest beginnen.

---

⁴³ Eckhardt en Thijssen, *Wat een drukte*, 8; Hekker, *Maskeraden*, 18.

⁴⁴ Hekker, *Maskeraden*, 18.

Afbeelding 1.7 Anthony Grolman, *Eerste plaat van de maskerade gehouden ter gelegenheid van het 50^e lustrum van de Utrechtse hogeschool, voorstellende drie historische gebeurtenissen uit de geschiedenis van de stad Utrecht, 1886*, chromolithografie, 310 x 855 mm., Rijksmuseum Amsterdam (foto: Rijksmuseum Amsterdam <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.573796>, geraadpleegd 3 juni 2021).

Afbeelding 1.8 J.J.A. Winsen, *Groep anoniemi bij het onderdeel Unie van Utrecht in de maskerade gehouden ter gelegenheid van het 50^e lustrum van de Utrechtse universiteit, 1886*, foto, 180 x 230 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/FC327DD120BF5580AD1B49F0994C6528>, geraadpleegd 3 juni 2021).

2 De geschiedenis

van de Nederlandse studentenmaskerades

Centraal in dit hoofdstuk staat de vraag hoe de studentenmaskerades zijn ontstaan, zich hebben ontwikkeld in de negentiende eeuw en hoe het fenomeen tot een einde is gekomen begin twintigste eeuw. Dit verhaal leidt ons van hun directe voorgangers in het eerste kwart van de negentiende eeuw, langs hun opkomst rond 1835, hun aanpassing aan nieuwe wensen rond 1850 en hun uitbreiding rond 1870 naar het begin van het einde rond 1895 en de uiteindelijke ondergang van het fenomeen met het begin van de Eerste Wereldoorlog.

2.1 Voor 1835

2.1.1 Leiden

De geschiedenis van de studentenmaskerades begint met de stichting van de eerste Nederlandse universiteit in Leiden in 1575.⁴⁵ Bij deze gelegenheid werd een allegorische optocht door de stad georganiseerd. Personificaties van de vier faculteiten, Godsdienst, Rechtsgeleerdheid, Geneeskunde en Wijsbegeerte, werden op paarden rondgereden (afbeelding 2.1). Zij werden vergezeld door wijsgeren uit de klassieke oudheid die geliëerd waren aan de verschillende faculteiten. Deze geleerden waren in de zestiende eeuw geen antieke symbolen, maar representeerden de denkwijzen die op dat moment gedoceed werden.

Bij het tweede eeuwfeest in 1775 werd deze inhuldigungs-optocht overgedaan. Hoewel de optocht van 1775 de stichtings-optocht imiteerde, was het geen exacte kopie. Ditmaal reden de personificaties niet te paard, maar op sledes door de stad. Nieuwe allegorische elementen werden toegevoegd en oude personificaties werden aangepast zodat ze beter aansloten bij de contemporaine smaak en opvattingen. Bovendien werd de optocht georganiseerd door het kunstlievend genootschap *Veniam Pro Laude*, niet door de studenten zelf, hoewel veel studenten lid waren van dit genootschap.

Tijdens het 250-jarig bestaan in 1825 werd de optocht nogmaals nagedaan. Deze werd wel geheel door studenten georganiseerd en trachtte de allegorische optocht van 1575 getrouwer na te doen (afbeelding 2.2).⁴⁶

2.1.2 Groningen

In Groningen werd voor de viering van het tweede eeuwfeest in 1814 een optocht van 'Priesters van Minerva' georganiseerd. Ongeveer 90 studenten namen hieraan deel, de helft van alle Groningse studenten op dat moment. Naast Minerva trokken 27 allegorische groepen voorbij die samen de universiteit verbeeldden, waarvan net als in Leiden de personificaties van de vier faculteiten de belangrijkste waren. Ook in 1814 waren de klassieke wijsgeren die de faculteiten vergezelden nog steeds actueel. De teksten die zij geschreven hadden en hun wetenschappelijk werk vormden nog altijd de basis van hun respectievelijke vakgebieden.⁴⁷

In de jaren daarna hielden de Groningse studenten bij iedere rectoraatsoverdracht een, weliswaar kleinere, optocht. In 1816 won de oriëntaalse smaak het van de classicistische en trok een stoet Turkse ruiters voorbij. De optochten in 1819, 1820 en 1824 hadden weer een classicistisch

---

⁴⁵ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 240-241.

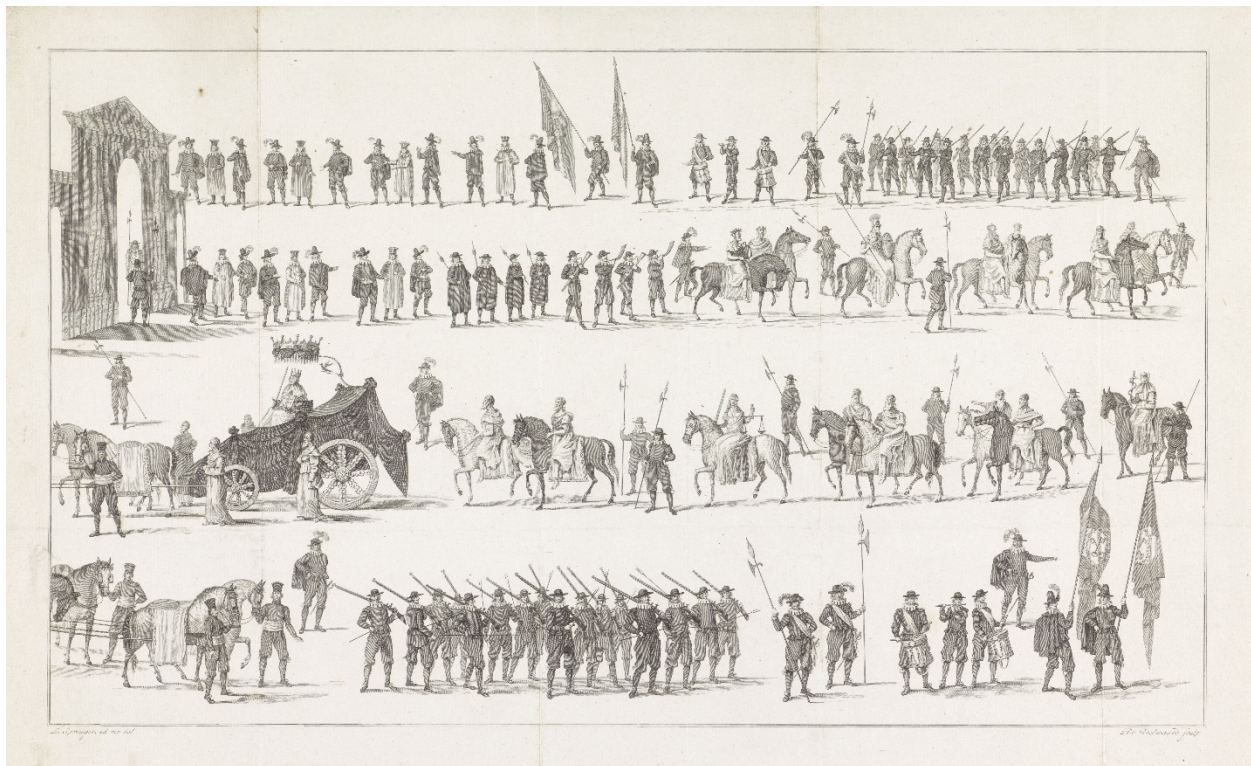
⁴⁶ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 240-241.

⁴⁷ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 280-282.

Afbeelding 2.9 *Optocht bij de inwijding van Universiteit van Leiden, 1575*, ets en gravure, 298 x 578 mm., Rijksmuseum Amsterdam (foto: Rijksmuseum Amsterdam <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.446071>, geraadpleegd 3 juni 2021).

Afbeelding 2.10 Daniël Veelwaard, Leendert Springer, *Heruitvoering van de optocht bij de inwijding van Universiteit van Leiden van 1575, 1825*, ets en gravure, 312 x 504 mm., Rijksmuseum Amsterdam (foto: Rijksmuseum Amsterdam <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.446767>, geraadpleegd 3 juni 2021).

Afbeelding 2.11 A. Frequin (druk) naar H.W. van Hengst, Vierde groep, voorstellende "De oude gulde tijd der vaderen", uit de maskerade van 1824, 1824, chromolithografie, 167 x 408 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/E4B2B4B4B2785159E0AF38C5A21AB4D33C>, geraadpleegd 28 mei 2021).

onderwerp, twee optochten van de priesters van Apollo en een Romeinse triomftocht. De optochten van 1825, 1827 en 1833 hadden een minder allegorisch onderwerp; respectievelijk waren dit de 'Plegtige terugkomst van eene krooning eens Duitschen keizers', 'De optogt van den sultan naar de moskee' en, als eerste echt historische onderwerp, 'De intogt van Columbus in Barcelona in 1493'.⁴⁸

2.1.3 Utrecht

Het voortbestaan van de Utrechtse universiteit was na de Franse tijd onzeker geweest. Hierdoor werd de heropening van 1814 in 1819 extra uitbundig gevierd door de studenten. Onderdeel van de feestelijkheden was een optocht bij fakkellicht. Deze optocht was een ratjetoe van kermisklanten, een halve dierentuin en veel allegorische en literaire karakters.⁴⁹ Verder werd de spot gedreven met de voorgaande eeuw en de Franse pruikenmode.⁵⁰ Ook de twee daarop volgende Utrechtse optochten, in 1824 en 1829, waren losbandiger en hadden een meer carnavalesk en burlesk karakter dan de allegorische optochten die in de andere universiteitssteden werden gehouden (afbeelding 2.3).⁵¹

2.1.4 Studentencorpora

De maskerades ter ere van het lustrum of een rectoraatsoverdracht hadden hun bestaansrecht te danken aan de verenigde studenten. In het eerste kwart van de negentiende eeuw was echter nog geen sprake van studentencorpora of -verenigingen zoals wij die vandaag de dag kennen. Verenigingen van studenten werden in het begin van de negentiende eeuw door de universiteiten gewantrouwd en verboden. Toen de Groningse studenten in 1814 enkele studenten tot directeuren benoemden om de maskerade ter ere van het lustrum te organiseren, toonden zij aan dat studenten, verenigd met een gezamenlijk doel, ook goede dingen voor elkaar konden krijgen. In 1815 vormden deze directeuren de eerste Senaat der Groningse studenten, wat gezien wordt als het begin van het studentencorps. In de andere steden volgden al snel vergelijkbare verenigingen die zich inzetten om de studentenbelangen te behartigen.⁵² De studentencorpora hebben net zozeer hun bestaansrecht te danken aan de maskerades als vice versa.

2.2 1835

In alle drie de steden werden de optochten in de eerste jaren 's avonds bij het licht van fakkels en vuurkorven gehouden. Op deze manier hoefden de kostuums niet gedetailleerd of van hoge kwaliteit te zijn, aangezien het flakkerende licht en het sterke contrast tussen licht en donker veel konden verdoezelen. Toen rond 1835 de smaak voor onderwerpen langzaam van allegorisch naar historisch verschoof, hielp het flakkerende licht ook een eventueel gebrek aan historische authenticiteit te verbergen.⁵³

2.2.1 Leiden

De eerste zuiver historiserende studentenmaskerade in Leiden werd door de studenten georganiseerd ter gelegenheid van het 52^e lustrum van de universiteit in 1835. Ditmaal werd nadrukkelijk gezocht naar

---

⁴⁸ Hekker, *Maskeraden*, 26, 29-31.

⁴⁹ Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 151-152.

⁵⁰ Leen Dorsman, *1600: Slag bij Nieuwpoort* (Hilversum: Verloren, 2000), 72.

⁵¹ Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 152.

⁵² Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 280.

⁵³ Hekker, *Maskeraden*, 9.

een historisch onderwerp.⁵⁴ Dit werd gevonden in ‘Den intogt van Ferdinand en Isabella in Grenada op den 6 jan. 1492’ (afbeelding 2.4). Maar liefst 180 studenten, één derde van het totale aantal studenten, en 300 fakkeldragers deden mee.⁵⁵

Vanaf 1840 werd besloten dat het onderwerp van de maskerade specifiek uit de vaderlandse geschiedenis moest komen. Dat jaar werd zelfs gekozen voor een optocht die ooit in Leiden had plaatsgevonden: ‘De intogt van Hertog Jan van Beijeren binnen Leyden op den 18den Augustus 1420’ (afbeelding 2.5). In latere jaren werd deze eis bijgesteld en mocht het ook breed-Nederlands zijn, om niet te snel door de onderwerpen heen te gaan.⁵⁶

2.2.2 Utrecht

In 1836 was in Utrecht de bron van carnavaleske inspiratie opgedroogd. Naar het voorbeeld van Groningen en Leiden organiseerden de Utrechtse studenten ter gelegenheid van het tweede eeuwfeest een historiserende optocht. Onderwerpen uit de klassieke oudheid en uit de Bijbel werden afgekeurd ten gunste van een nationaal historisch onderwerp: “men koos de Olymp noch Jeruzalem, men koos het Vaderland, schooner dan die beiden”.⁵⁷

Dat onderwerp werd: ‘De tocht van het Staatse leger onder leiding van prins Maurits naar Oostende, vier dagen na de overwinning bij Nieuwpoort’ (afbeelding 2.6). Maar liefst 850 personen namen eraan deel, waarvan de helft studenten en de helft anoniem waren.⁵⁸ In totaal werden 463 kostuums speciaal voor deze maskerade gemaakt.⁵⁹ De keuze voor een onderwerp met een Oranje in de hoofdrol was niet verwonderlijk, aangezien de eigentijdse Oranje, koning Willem I, de universiteit goed gezind was. Bij hun onderzoek kregen de studenten hulp van rijksarchivaris Johannes de Jonge.⁶⁰

2.2.3 Groningen

De Groningse studenten hadden in 1833 als eerste een specifiek historisch onderwerp gekozen met ‘De intogt van Columbus in Barcelona in 1493’. In tegenstelling tot de andere steden kozen de Groningse studenten in de jaren daarna niet vaak voor onderwerpen uit de vaderlandse geschiedenis. Wanneer ze dit wel deden, waren het optochten die in Groningen zelf hadden plaatsgevonden of een lokale betekenis hadden. Anders kozen ze vaak onderwerpen die te maken hadden met een conflict tussen christelijke en niet-christelijke volken, zoals ‘De intogt van Soliman II binnen Belgrado ten jare 1566’ in 1836 (afbeelding 2.7).⁶¹

Een reden voor deze afwijkende onderwerpkeuze is dat de Groningse studenten zich afzetten tegen de Hollandse universiteiten. Onder invloed van groeiend nationalisme en centralisatie in Holland richtte de Nederlandse elite, de families wier zonen naar de universiteit gingen, zich tussen 1848 en 1880 steeds meer op de Hollandse universiteiten. De universiteiten aldaar vaarden hier wel bij en zagen hun studentenaantallen flink stijgen, terwijl Groningen juist minder aanwas kreeg. De Hollandse universiteiten gingen door hun keuze voor nationaal-historische onderwerpen mee in dit paradigma van

---

⁵⁴ Otterspeer, “De Leidse studentenmaskerade,” 242.

⁵⁵ Caljé, “Studentenmaskerades in de negentiende eeuw,” 283; Otterspeer, “De Leidse studentenmaskerade,” 241, 247.

⁵⁶ Otterspeer, “De Leidse studentenmaskerade,” 242.

⁵⁷ Geciteerd in Van Herwaarden, “Jubels en maskeraden,” 152.

⁵⁸ Caljé, “Studentenmaskerades in de negentiende eeuw,” 283.

⁵⁹ Van Herwaarden, “Jubels en maskeraden,” 156.

⁶⁰ Van Herwaarden, “Jubels en maskeraden,” 153.

⁶¹ Caljé, “Studentenmaskerades in de negentiende eeuw,” 288.

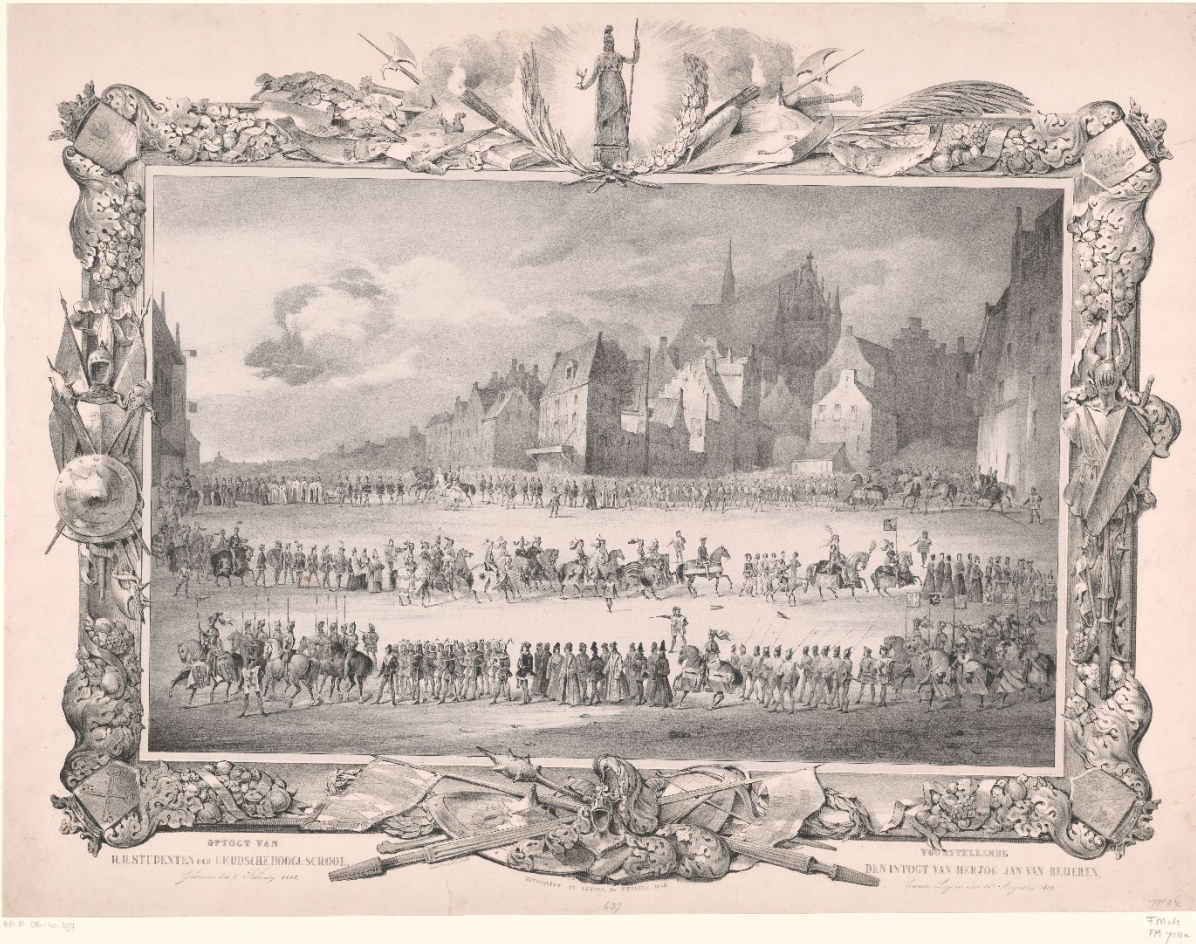

DE TOEGT VAN DE L. H. STUDENTEN DER LEYDSCHEN HOOGESCHOLE.

gehouden op den 9 Febr. 1835, vóórstellende den intogt van Ferdinand en Isabella in Grenada op den 6 Jan 1492, 1835, lithografie, 485 x 698 mm., Rijksmuseum Amsterdam (foto: Rijksmuseum Amsterdam)

Afbeelding 2.12 Leendert Springer, *Optogt van de H.H. Studenten der Leydsche Hoogeschool gehouden op den 9 Febr 1835, voorstellende den intogt van Ferdinand en Isabella in Grenada op den 6 Jan 1492, 1835, lithografie, 485 x 698 mm.*, Rijksmuseum Amsterdam (foto: Rijksmuseum Amsterdam <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.557103>, geraadpleegd 3 juni 2021).

Afbeelding 2.13 Hilmar Johannes Backer (drukker), Pieter Engels (uitgever), *Optocht van H.H. studenten der Leidsche Hooge School, Gehouden den 8^e February 1840 / Voorstellende den intogt van hertog Jan van Beijeren, binnen Leijden den 18^e Augustus 1420, 1840*, lithografie, 534 x 700 mm., Rijksmuseum Amsterdam (foto: Rijksmuseum Amsterdam <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.200095>, geraadpleegd 3 juni 2021).

Afbeelding 2.14 Victor Adam, *Optocht des Nederlandschen Legers naar Ostende, den 3 July 1600, daags na de overwinning by Nieuwpoort; volgens de gecostumeerde voorstelling, gegeven door H H Studenten, by gelegenheid van het Tweede Eeuwfeest der Utrechtsche Hoogeschool, den 16 Junij 1836 (titelprint), 1837*, ingekleurde lithografie, 230 x 615 mm., Rijksmuseum Amsterdam (foto: Rijksmuseum Amsterdam <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.586024>, geraadpleegd 3 juni 2021).

Afbeelding 2.15 J.G. Geertsema, *Drie potloodschetsen voor het ontwerp van de maskerade gehouden ter gelegenheid van een rectoraatsoverdracht in Groningen in 1836, voorstellende de intocht van Soliman II binnen Belgrado, 1836*, potlood op papier, 105 x 225 mm., 105 x 265 mm., 105 x 320 mm., Groninger Archieven (foto: Beeldbank Groningen <https://hdl.handle.net/21.12105/69878d44-4d79-6258-c6a8-0a90b058df7f>, geraadpleegd 3 juni 2012).

natievorming en centralisatie. Groningen daarentegen verzette zich tegen deze nationale centralisatie door zich af te wenden van het nationale referentiekader en bewust haar eigen weg te kiezen.⁶²

2.2.4 Relatie met de stad

Ongeacht het gekozen onderwerp, vanaf de jaren 30 presenteerden de studenten in alle steden zich richting de burgers door middel van het serieuze onderzoek naar het (nationale) verleden.⁶³ Dat het om die band met de burgers draaide, blijkt al bij de historische maskerade in Utrecht in 1836. Die maskerade werd gefinancierd met geld dat door de studenten bij de burgers van de academiestad was ingezameld. Naast de kostuums werd van dit geld ook het vuurwerk, de verlichting en het overige volksvermaak betaald.⁶⁴

Andere manieren waarop stadsbewoners bijdroegen aan de feestvreugde was door de straten waar de optocht doorheen zou trekken te versieren. Mensen die aan de route woonden versierden hun gevels met guirlandes, vaandels en spandoeken (afbeelding 2.8).⁶⁵ Langs de route werden vaak poorten en erebogen opgericht, waar de stoet onderdoor reed (afbeelding 2.9).⁶⁶ In latere jaren werden zelfs valse gevels voor de huizen van deelnemers geplaatst om ze aan te laten sluiten bij de stijl van de maskerade (afbeelding 2.10). Daarnaast pakten ondernemers vaak creatief uit met sieretalages, of zoals IJzerhandel G.W. van Dillen, die in 1911 zijn gevel met inmaakpotten een middeleeuws uiterlijk gaf (afbeelding 2.11).

Als tegenprestatie organiseerde de Utrechtse burgerij sinds 1841 een ontvangst van de studenten door de burgers van de stad. Ook de Leidse burgers namen het op zich om contrapartijen te organiseren. Hoewel deze feesten niet altijd doorgingen en niet altijd door de studenten als waardevol werden gezien, is het gebaar duidelijk. De burgers zagen in dat de studenten de band wilden aanhalen en droegen daar op hun eigen manier aan bij.⁶⁷

2.3 1850

2.3.1 Delft

De technische universiteit van Delft was in 1842 opgericht als de Koninklijke Akademie ter opleiding van burgerlijke ingenieurs. Het eerste lustrum dat daar met een historiserende studentenmaskerade werd gevierd, was dat van 1857. Omdat in Delft ook de opleiding tot Oost-Indisch ambtenaar was gevestigd, werd de eerste twee keer gekozen voor een onderwerp dat aansloot bij de Nederlandse koloniën (afbeelding 2.12).⁶⁸ Daarna volgden de Delftse studenten het Leidse en Utrechtse voorbeeld en organiseerden maskerafes met nationaal-historische thema's. Nadat in 1864 de Polytechnische School de Koninklijke Akademie had vervangen, gingen de studenten over op het vieren van het lustrum van het Delfts Studenten Corps. Dat was in 1848 opgericht en in 1868 werd het vierde lustrum met een maskerade gevierd.⁶⁹

De Delftse studenten konden de kunst van de organisatie van een maskerade afkijken bij de andere steden. Bij het ontwerpen van de kostuums werden zij in 1857 geholpen door de kunstenaar Paul Tetar van Elven (vergelijk de linker figuur op afbeelding 2.12 met afbeelding 2.13). Hij werkte als

⁶² Caljé, "Studentenmaskerafes in de negentiende eeuw," 289-290.

⁶³ Caljé, "Studentenmaskerafes in de negentiende eeuw," 293.

⁶⁴ Van Herwaarden, "Jubels en maskerafes," 154, 156.

⁶⁵ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 36.

⁶⁶ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 36, 43, 52; Hekker, *Maskerafes*, 17.

⁶⁷ Van Herwaarden, "Jubels en maskerafes," 157.

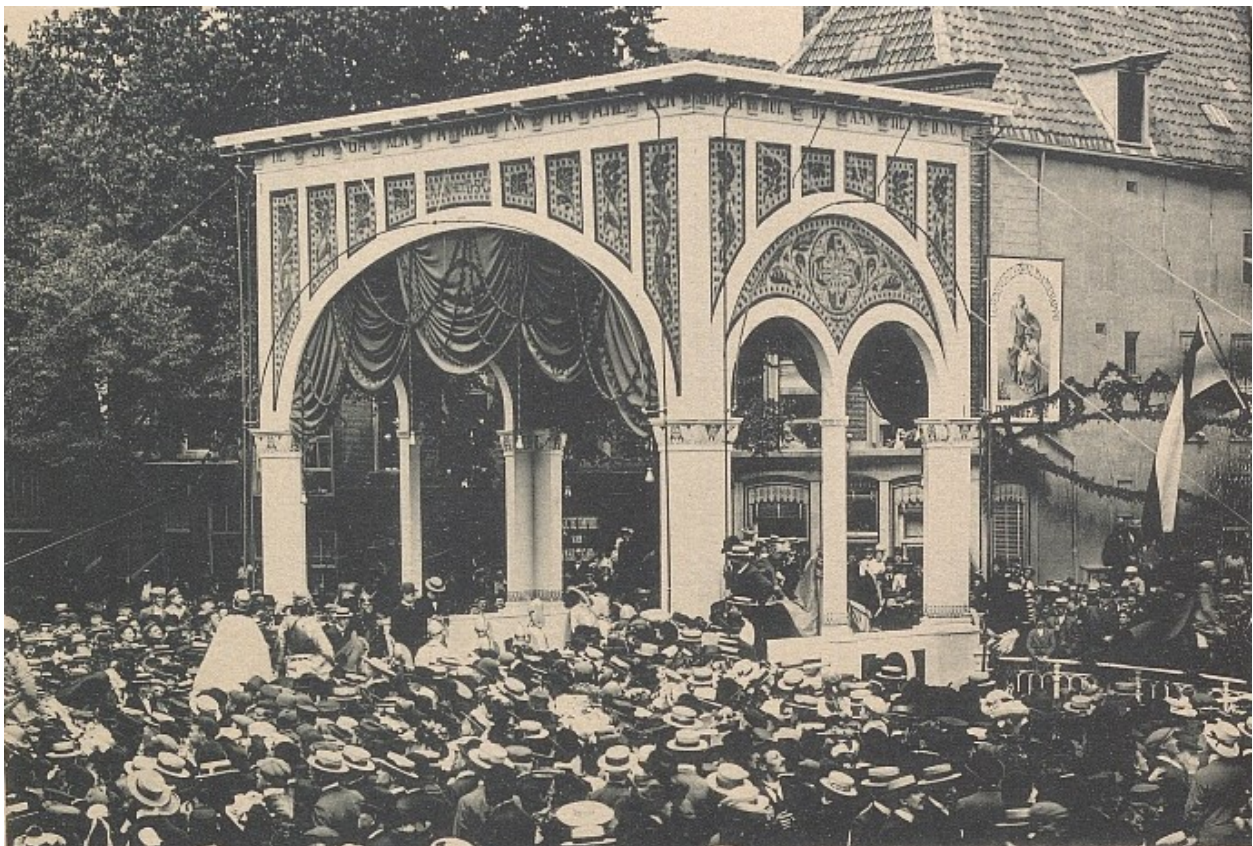
⁶⁸ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 6, 40-41.

⁶⁹ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 4.

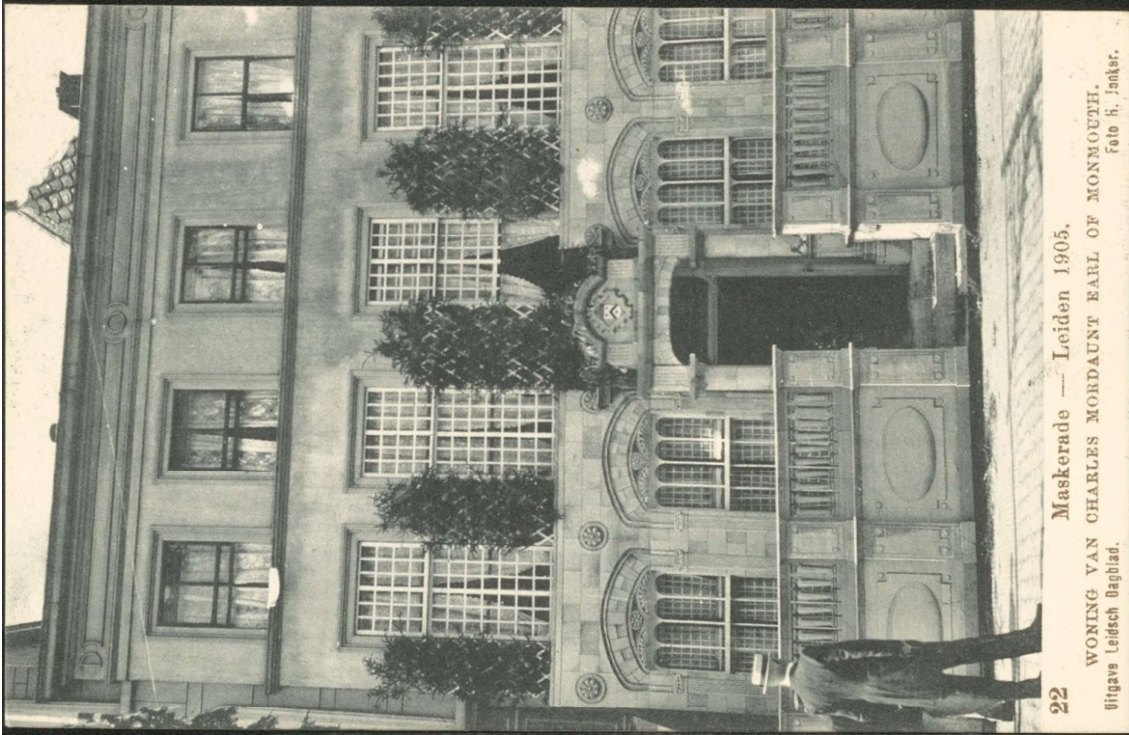

Afbeelding 2.16 Gebr. Van Straaten (uitgever), *Gezicht op de ter gelegenheid van het 55^e lustrum van de Utrechtse universiteit versierde voorgevel van het Hotel des Pays Bas (Janskerkhof 10)*, 1911, prentbriefkaart, 90 x 140 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/59CF0B73F01057849C144B2CBD5A8441>, geraadpleegd 7 juni 2021).

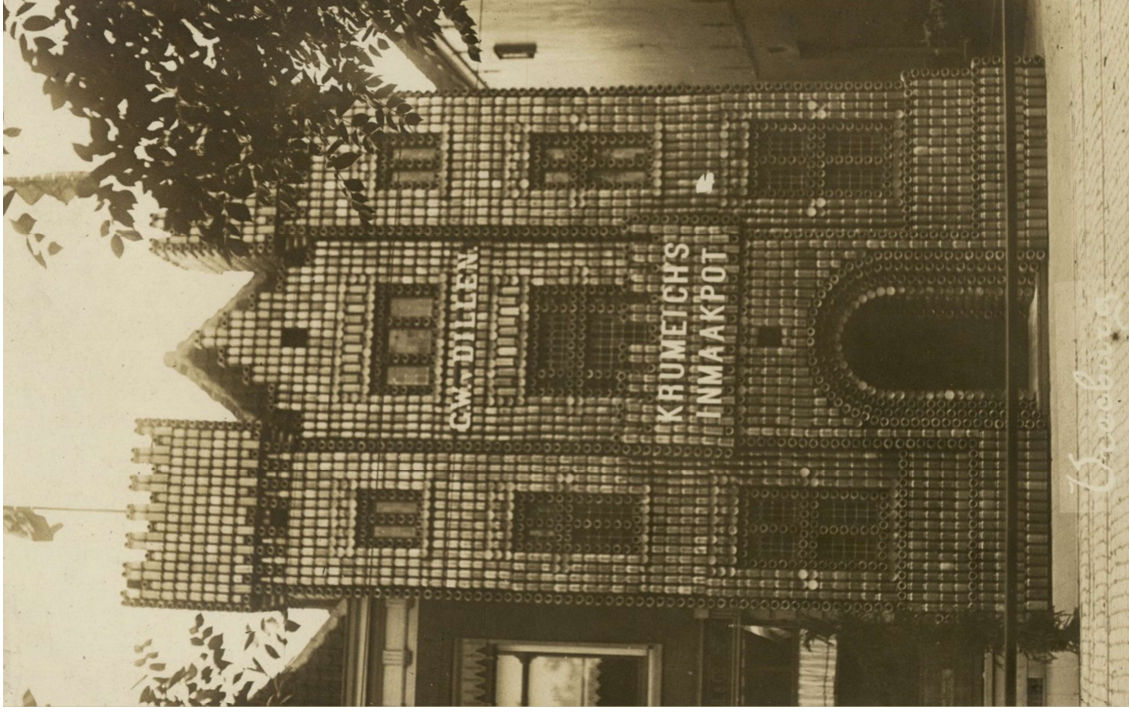
Afbeelding 2.17 *Byzantijnse poort op de kruising van de Oude Delft en de Binnenwatersloot*, 1904, foto uit het gedenkfotoalbum, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

22 Maskerade — Leiden 1905.
 WONING VAN CHARLES MORDAUNT EARL OF MONMOUTH.
 Foto H. Jonker.
 Uitgave Leidsch Dagblad.

Afbeelding 2.18 Hendrik Jonker, *Woning van Charles Mordaunt Earl of Monmouth tijdens de Leidse maskerade ter gelegenheid van het 66^e lustrum van de Leidse Universiteit*, 1905, prentbriefkaart, 140 x 90 mm., Erfgoed Leiden en omstreken (foto: Erfgoed Leiden en omstreken <https://www.erfgoedleiden.nl/collecties/beeldmateriaal/zoeken-in-beeldmateriaal/detail/afc2260e-26bc-11e3-b511-3cd92bfe4f8/media/c41c677c-74fe-666d-3681-9736420f68a8>, geraadpleegd 22 december 2021).

Afbeelding 2.19 *Gezicht op de gevelversiering van IJzerhandel G. W. van Dillen Jr. (Vredenburg 22) ter gelegenheid van het 55^e lustrum van de Utrechtse universiteit*, 1911, prentbriefkaart, 140 x 90 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/D59238E442CA5D219EA7CD371A8B573C>, geraadpleegd 7 juni 2021).

Afbeelding 2.20 Johan Hendrik Hoffmeister, Gecostumeerde optogt gehouden door de leden van het Delftsch studenten-corps den 5den Mei 1857, voorstellende den Garebeg optogt van den Sultan van Djokjakarta en de meest karakteristieke typen uit den Nederlandsch-Indischen Archipel (plaat 7), 1857, ingeleurde lithografie, 270 x 710 mm., Rijksmuseum Amsterdam (foto: <http://hdl.handle.net/10934/RM0001.COLLECT.588938>, geraadpleegd 21 december 2021).

Afbeelding 2.21 Paul Tetar van Elven, *Kostuumschets voor de maskerade van het Delftsch Studenten Corps*, 1857, aquarel, 335 x 201 mm., Stadsarchief Delft (foto: Stadsarchief Delft <https://www.stadsarchiefdelft.nl/delft365/historische-maskerades/>, geraadpleegd 4 juni 2021).

leraar tekenkunst aan de Koninklijke Academie en stond ook in 1862 en 1873 de studenten bij met enkele kostuumontwerpen.⁷⁰ Naar het voorbeeld van de Utrechtse burgerij hielden de Delftse burgers vanaf de eerste maskerade in 1857 als tegenprestatie een concert en bal voor de studenten.⁷¹

2.3.2 Kritiek

Al in deze vroege periode van de studentenmaskerades werd kritiek geuit op de maskerades. Zo was in 1846 in het tijdschrift *De Tijd* te lezen: “De toeschouwer eischt toch illuzie”.⁷² In het artikel leverde de schrijver, ene Sebald, kritiek op de Groningse maskerade van dat jaar. Hij doelde op de historische illuzie die de maskerade poogde te creëren. Volgens hem faalde de historische illuzie van de maskerade door het gebrek aan historische getrouwheid.

Het onderwerp van de maskerade was ‘De optocht van Alexius Comnenus en een deel der aanzienlijksten Kruisridders door Konstantinopel, anno 1096’. Ondanks de schemer en het fakkellicht leek het negentiende-eeuwse Groningen in niets op het elfde-eeuwse Constantinopel. De begeleidende muziek voor dit oosterse onderwerp was onmiskenbaar westers. De deelnemers vielen dikwels uit hun rol. Bovendien begrepen de meeste toeschouwers niets van het geheel, terwijl zij die wel bekend waren met het onderwerp de fouten en anachronismen zagen. En als klap op de vuurpijl regende het.⁷³

2.3.3 Historische getrouwheid

De maskeradecommissies lijken te hebben geluisterd naar kritieken als die van Sebald over de historische illuzie en de historische getrouwheid. Zo werden in 1843 enkele leden van de Groningse maskeradecommissie belast met de specifieke taak historisch onderzoek te doen, zodat de kostuums naast spectaculair ook historisch verantwoord zouden zijn.⁷⁴ Bij dit onderzoek naar de kostuums riepen de studenten graag de hulp in van experts, zoals archivariissen, hoogleraren en kunstenaars die aan de universiteiten verbonden waren.⁷⁵

Die experts werden ook ingeschakeld bij het onderzoek naar de deelnemerslijsten, dat steeds serieuzer werd genomen. In 1850 mocht in Leiden Amalia van Solms, de vrouw van Frederik Hendrik, de hoofdpersoon van dat jaar, meedoen op basis van waarschijnlijkheid, ookal was het niet zeker of zij had deelgenomen aan de originele optocht van 1629. En in 1864 werd in Groningen bijvoorbeeld de bedeltocht van de landvoogdes Maria van Oostenrijk nagespeeld, die in 1545 die stad aandeed. Er bestond geen beschrijving van de stoet op het moment dat die in Groningen aankwam. Daarom werd de samenstelling van haar gevolg benaderd door de deelnemerslijsten van Zwolle en Kampen te vergelijken, de steden waar ze was voor ze Groningen bereikte en nadat ze Leeuwarden had verlaten.⁷⁶

2.3.4 Datum en tijd

Om het verraderlijke Nederlandse weer enigszins de baas te kunnen, werden in Groningen vanaf 1864 de maskerades in september gehouden. In dat jaar werd het 250-jarig bestaan van de universiteit gevierd, een uitgelezen kans om de optocht te verplaatsen van de rectoraatsoverdrachten in oktober,

---

⁷⁰ Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 54, 56.

⁷¹ Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 12.

⁷² ‘De Kruisvaarders van Konstantinopel in Groningen’, *De Tijd* 1846, geciteerd in Caljé, “Studentenmaskerades in de negentiende eeuw,” 284.

⁷³ Caljé, “Studentenmaskerades in de negentiende eeuw,” 285-286.

⁷⁴ Hekker, *Maskeraden*, 11.

⁷⁵ Caljé, “Studentenmaskerades in de negentiende eeuw,” 284, 285; Hekker, *Maskeraden*, 11.

⁷⁶ Hekker, *Maskeraden*, 41.

naar de zomerse dies van de universiteit.⁷⁷ De Leidse studenten hadden iets vergelijkbaars gedaan. Daar werd het vieren van het lustrum vanaf 1850 verplaatst van de eigenlijke stichtingsdatum in februari naar juni.⁷⁸ Utrecht had dit al veel eerder gedaan. Zodra daar in 1836 werd besloten om een historiserende optocht te houden, werd die niet gepland voor de dies in maart, maar in juni. De Delftse studenten leerden hiervan en hielden hun maskerades niet in januari, maar in juli.

Wat de studenten in Delft ook direct overnamen, was het gebruik om niet alleen een avondoptocht te houden. Vanaf 1850 werd in alle steden besloten om naast 's avonds bij fakkellicht ook 's middags in het volle daglicht door de stad te trekken.⁷⁹ De avondoptocht werd een korte herhaling van de middagoptocht. De kostuums moesten hierdoor van betere kwaliteit en historisch accurater zijn. Ze moesten immers langer meegaan en de schemer en het fakkellicht verborgen niet langer de eventuele fouten.⁸⁰

2.3.5 Relatie met de reünisten

De populariteit van de maskerades was onverminderd en de band tussen de studenten en de burgers bleef een belangrijk doel van de festiviteiten. Zelfs een cholera-epidemie in 1854 stond de studenten en burgers in Groningen niet in de weg om feest te vieren, zij het in kleinere vorm.⁸¹

Een andere band die de studenten meer en meer gingen aanhalen door middel van de maskerades, was die met de reünisten van de studentencorpora. Deze corpora moesten uiteraard een aantal jaar bestaan om een significant aantal reünisten te genereren. Het Groningse Studenten Corps *Vindicat atque Polit* was in 1815 opgericht. Het Leids Studenten Corps volgde in 1839. In 1848 werd het Utrechtsch Studenten Corps, dat in een andere vorm al sinds 1816 bestond, door de universiteit erkend en in 1848 werd ook het Delfs Studenten Corps opgericht.

Vanaf 1851 was in Utrecht een van de hoogtepunten van het lustrum het afhaken van de reünisten van het station.⁸² In Delft was de reünie van oud-leden vanaf het eerste met een maskerade gevierde lustrum in 1857 een onderdeel van de lustrumweek geweest. Zij liepen gezamenlijk in optocht door de stad en namen deel aan een reüniediner.⁸³

Toen de studentencorpora binnen iedere stad hun vaste posities hadden ingenomen, werd de organisatie van de maskerades ingezet in de prestigestrijd tussen de verschillende corpora. In Utrecht zorgde dit ervoor dat tijdens de afsplitsing van *Mutua Fides* van het Utrechtse Studenten Corps in 1856 zelfs twee studentenmaskerades werden gehouden.⁸⁴

2.4 1870

Rond 1870 begonnen de drijvende krachten achter de maskerades elkaar tegen te werken. Aan de ene kant werd de wens voor historische getrouwheid steeds groter. Aan de andere kant werden er steeds meer maskerade-elementen aan de lustrumweek toegevoegd die door middel van steeds groter wordend spektakel de band tussen de studenten en (een deel van) het publiek moesten vergroten. Als gevolg van de steeds hogere eisen die door deze beide ontwikkelingen aan de maskerades werden

---

⁷⁷ Hekker, *Maskeraden*, 6.

⁷⁸ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 242.

⁷⁹ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 242; Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 285-286.

⁸⁰ Hekker, *Maskeraden*, 14.

⁸¹ Hekker, *Maskeraden*, 9, 39.

⁸² Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 157.

⁸³ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 4-5, 52.

⁸⁴ Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 157.

gesteld, nam de derde drijvende kracht, de belangstelling van de corpsstudenten om deel te nemen, geleidelijk af.

2.4.1 De *cour*

Vanaf 1870 werd in alle steden een nieuw onderdeel aan de lustrumweek toegevoegd: de *cour plénière*. Hier kwam de wens voor historische illusie en het versterken van de band met het publiek samen. Bij deze gelegenheid hield de hoofdpersoon van de maskerade hof, geheel in de juiste stijl voor de tijd die werd nagedaan.⁸⁵

De *cour* werd gehouden in een grote feestzaal die versierd werd in de bijbehorende historische stijl. Hierbij ging het niet alleen om het meubilair (afbeelding 2.14). Door middel van valse muren en plafonds werd de hele architectuur van een feesttent of bestaande zaal veranderd in een Byzantijnse troonzaal, gotische ridderzaal of Perzisch paleis (afbeelding 3.3, 3.31, 3.36). Net als bij het onderzoek naar de kostuums riepen de studenten vaak de hulp in van professionele architecten, architectuurhistorici en ingenieurs die verbonden waren aan de universiteit.⁸⁶

De historische illusie werd vergroot doordat de hoofdpersoon, die tijdens de *cour* altijd een toespraak gaf, dit soms in het Hoogduits of Latijn deed. Sommige van hen leerden deze talen zo goed spreken dat zij impromptu in deze taal konden converseren.⁸⁷ Ook hiervoor vertrouwden de studenten op de hulp van experts.⁸⁸

2.4.2 Spektakel

Tegelijk met de intrede van de *cour* begon de wens voor het spektakel de wens voor historische getrouwheid te overschaduwen. Zo werd bij de voorbereidingen voor de Leidse maskerade van 1875 de vraag gesteld “hoever de historie kan worden gevolgd, zonder dat de goede smaak wordt gekwetst”. De organisatoren vreesden dat de “slaafse navolging der geschiedkundige kleederdrachten moest leiden tot smaakeloosheid”.⁸⁹ In Groningen werd in 1884 en 1889 gesteld dat de maskerade geen getrouwe afbeelding van het verleden was, maar een herinnering daaraan en een afspiegeling van de idee achter de geschiedenis.⁹⁰ Toch bleef het onderzoek naar de kostuums en historische context uitermate belangrijk om die idee zo goed mogelijk te kunnen uitbeelden en om het spektakel te verantwoorden.

Het spektakel werd ook vergroot door een oud element van de maskerade in een nieuw jasje te steken. De monstering, het passen van de kostuums door de deelnemers, had in de beginjaren in het geheim plaatsgevonden. De verrassing van de kostuums zou het spektakel op de dag vergroten. Toen de lustrumweek werd uitgebreid, kwamen er naast de optocht andere gelegenheden waarop de personages in kostuum door de toeschouwers konden worden bezichtigd. Op die manier zouden de toeschouwers tijdens de optocht weinig nieuws meer zien. Daarom werd besloten om de monstering te veranderen in een publiek schouwspel, waarop men de kostuums voor het eerst kon zien.⁹¹

2.4.3 Animo

Omdat er steeds meer maskerade-onderdelen aan de lustrumweek werden toegevoegd, stegen de kosten van de organisatie aanzienlijk. Hoe langer de kostuums moesten meegaan, hoe hoger de

---

⁸⁵ Caljé, “Studentenmaskerades in de negentiende eeuw,” 293-294.

⁸⁶ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 31, 35, 40, 48; Otterspeer, “De Leidse studentenmaskerade,” 234, 243.

⁸⁷ Van Herwaarden, “Jubels en maskeraden,” 159.

⁸⁸ Otterspeer, “De Leidse studentenmaskerade,” 246.

⁸⁹ Geciteerd in Otterspeer, “De Leidse studentenmaskerade,” 243.

⁹⁰ Caljé, “Studentenmaskerades in de negentiende eeuw,” 293; Otterspeer, “De Leidse studentenmaskerade,” 242.

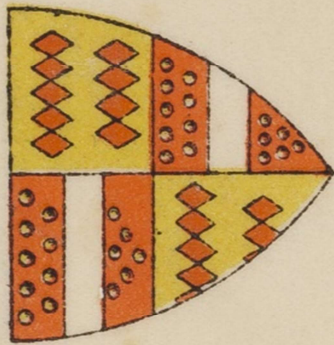
⁹¹ Otterspeer, “De Leidse studentenmaskerade,” 246.

Afbeelding 2.22 Foto van de troon in het als ridderzaal ingerichte Gebouw Tivoli (Kruisstraat) te Utrecht voor de cour van Jan van Nassau, hoofdpersoon van de maskerade gehouden ter gelegenheid van het 50^e lustrum van de Utrechtse universiteit, 1886, foto, 220 x 180 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/A15D06C9620A5E10BB36264CFAE6D214>, geraadpleegd 4 juni 2021).

Daniel van der **M**erwede,
ridder, here van der **M**erwede, van **S**tegn op de **M**ase,
van **P**oelwijk ende van **H**eerambacht.

kwaliteit moest zijn en hoe duurder de kostuums, en dus deelname, werd. Om die reden werd in Delft in 1868 besloten om de maskerade van dat jaar niet door te laten gaan.⁹² Ook het Utrechtse lustrum van 1871 en het Groningse lustrum van 1874 gingen niet door, omdat er niet genoeg deelnemers konden worden gevonden.⁹³

Bovendien moest niet alleen een optocht worden gefinancierd, met kostuums, paarden en anonymi, maar ook een *cour*, waarvoor een zaal moest worden (om)gebouwd en begeleidende muziek moest worden gekozen, geschreven en gespeeld. Deze kosten kwamen allemaal voor rekening van de maskeradecommissies, en daarmee voor de studentencorpora als geheel, waarvoor de corpsleden allemaal moesten betalen, ongeacht of ze aan de maskerade deelnamen.

2.4.4 Relatie met de stad

De relatie tussen de studenten en de stad bleef een belangrijk doel van de maskerade en kon door het uitbreiden van de maskerade-activiteiten nog meer worden versterkt. In Delft was het bijvoorbeeld gebruikelijk dat het feestterrein, waar de personages in kostuum verbleven tussen de middag- en avondoptocht, tegen betaling te bezoeken was.⁹⁴ Het rijke deel van de bevolking van de universiteitssteden begon de studenten uit te nodigen om, als hun personage in de optocht, op visite te komen.⁹⁵ Veel studenten lieten hiervoor in de juiste stijl visitekaartjes drukken, niet met hun eigen naam, maar met de naam, de titel en het wapen van hun personage (afbeelding 2.15).⁹⁶

2.5 1895

De wens voor historische getrouwheid en spektakel hadden vanaf 1870 de kosten van de maskerades flink opgedreven. Deze trend zette zich aan het eind van de eeuw voort. De corpora zagen de maskerades inmiddels als een oude traditie en iedere nieuwe maskeradecommissie kon niet voor de vorige onderdoen.

2.5.1 Onderwerpen

Aan het eind van de negentiende eeuw is er een verandering te zien in de onderwerpen.⁹⁷ Vanaf ongeveer 1890 werd voor de onderwerpen geput uit meer verschillende eeuwen dan de voorgaande

---

⁹² Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 18.

⁹³ Hekker, *Maskeraden*, 9; Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 157.

⁹⁴ Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 4, 12.

⁹⁵ Hekker, *Maskeraden*, 17; Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 246.

⁹⁶ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 291.

⁹⁷ Willem Otterspeers bewering dat na 1870 de historische inspiratie begon op te drogen is in mijn ogen niet correct. Zijn bewering is gebaseerd op twee Leidse maskerades. De eerste is die van 1875. Deze maskerade toonde niet langer één gebeurtenis, maar de universiteit zelf, voorgesteld door middel van de meest voornamste personen die er gestudeerd hadden of hun naam op enig andere manier aan het instituut hadden verbonden. Hij ziet een dergelijke overzichts-optocht als een teken van achteruitgang in de historische inspiratie. Dit blijkt echter niet het geval te zijn wanneer men Utrecht en Groningen bij het overzicht betreft. De studenten in deze steden hadden voor hun maskerades tussen 1851 en 1861 dergelijke onderwerpen gekozen en keerden hier in tussen 1884 en 1894 nog een aantal keer naar terug. Wat Otterspeer ook niet vermeldt, is dat dit onderwerp toepasselijk is voor het 300-jarig bestaan van de universiteit. Bij de twee eerdere eeuwfeesten was de universiteit immers op een vergelijkbare manier aan het publiek gepresenteerd. Daarnaast past dit onderwerp binnen de trend om in de maskerade de idee achter de geschiedenis te verbeelden, namelijk de historische ontwikkeling van de universiteit. De tweede maskerade die hij noemt is die van 1880. Hiervoor werd als onderwerp voorgesteld 'De intocht van Noach en de Ark', een Bijbels in plaats van historisch onderwerp. Het feit dat dit onderwerp niet werd gekozen laat hij echter achter wegen. Het onderwerp dat wel werd gekozen, 'Den intocht van Philips den Schoone binnen

jaren.⁹⁸ Nadat in de jaren 40 Utrecht en Leiden een onderwerp hadden gekozen uit de dertiende eeuw en Groningen uit de elfde eeuw, waren de onderwerpen, afgezien van één maskerade in Leiden in 1865, allemaal uit de vijftiende, zestiende of zeventiende eeuw gekomen. De zestiende eeuw behield een constante populariteit, de zeventiende eeuw werd in de jaren 50, 60 en 80 vaak gekozen en de vijftiende eeuw was in de jaren 30, 40 en 70 een hit. Vanaf 1890 kwamen hier onderwerpen uit de eerste, achtste, tiende, elfde, veertiende en achttiende eeuw bij. Het aantal niet-Nederlandse onderwerpen nam ook toe, al bleef het voornamelijk binnen de Europese grenzen.

In Delft en Groningen werd eemalig een historisch-literair werk als inspiratie voor de maskerade gekozen. In 1888 was er in Delft te weinig animo voor een groots opgezette maskerade. Tijdens het voorgaande lustrum was de feesttent afgebrand, wat zorgde voor een negatief saldo op de eindrekening. Onder de Delftse bevolking heerste grote armoede en een steeds groter wordend deel van de studenten was afkomstig uit een minder welgesteld milieu. Om kosten te besparen werd besloten alleen een kleine avondoptocht te houden. Het onderwerp, 'De bruidstoet van Juliaan van Egmond, Baron van Ghiselles, en Mabelia Graswinckel', was gebaseerd op de roman 'De Delftsche Wonderdokter' van A.L.G. Bosboom-Toussaint.⁹⁹

De Groningse optocht van 1904 zou een episode uit 'Frithiof's Saga' als onderwerp hebben. Dit zowel in tijd als inspiratiebron afwijkende onderwerp zou Groningen een betere kans geven om te concurreren met de andere studentencorpora, die meer financiële middelen en potentiële deelnemers hadden. Helaas ging deze maskerade vanwege een gebrek aan animo en geld niet door, maar daarover zal in het volgende hoofdstuk worden uitgewijd.¹⁰⁰

2.5.2 Onderzoek

Zoals altijd bleven professoren en andere experts de studenten helpen met hun onderzoek.¹⁰¹ En net als in voorgaande jaren reisden de verschillende maskeradecommissies door heel Europa op zoek naar de juiste bronnen en expertise. De Utrechtse commissieleden die in 1896 onderzoek deden naar de hofspelen en -gebruiken in 1560 bezochten hiervoor Parijs en Wenen. Vijf jaar later zou de nieuwe commissie terug gaan naar Frankrijk om de gebeurtenissen rond de kroning van Karel VII in 1429 te onderzoeken.¹⁰² Parijs was ook de bestemming voor Antoon Molkenboer tijdens zijn voorbereidingen voor de Delftse maskerade van 1903.¹⁰³ De hoofdrolspeler van de Delftse maskerade van 1908, J. de Bie Leuveling Tjeenk, die Lorenzo de Medici zou spelen (afbeelding 2.16), trok zelfs ter voorbereiding voor een paar weken naar Florence.¹⁰⁴

2.5.3 Kunstenaars

Naast professoren en andere experts riepen de maskeradecommissies eind negentiende eeuw meer en meer de hulp in van kunstenaars. De kunstenaar Paul Tetar van Elven had tussen 1857 en 1873 in Delft

---

Amsterdam, den 27sten Juni 1497', is wel degelijk een onderwerp uit de vaderlandse geschiedenis, zoals past binnen de traditie van de Leidse maskerades. En de Leidse maskeradecommissies zouden tot het einde onderwerpen uit de vaderlandse geschiedenis blijven kiezen. Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 242-243, 246-247.

⁹⁸ Zie bijlage 1.

⁹⁹ Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 31, 32.

¹⁰⁰ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 289.

¹⁰¹ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 284; Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 39; Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 161-162.

¹⁰² Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 162.

¹⁰³ Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 39.

¹⁰⁴ Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 46.

Afbeelding 2.24 Charles Abraas, Portret van Jan de Bie Leuveling Tjeenk als "Lorenzo de Medici" en zijn zus als "Lucrezia Donati", voor de maskerade gehouden ter gelegenheid van het 12^e lustrum van het Delftsch Studenten Corps, 1908, foto, 120 x 90 mm., Stadsarchief Delft (foto: Stadsarchief Delft <https://hdl.handle.net/21.12115/NL-DtAD42017179>, geraadpleegd 4 juni 2021).

meerdere malen geholpen met het maken van kostuumontwerpen. Deze rol kreeg hij echter omdat hij tekenleraar aan de academie was, niet vanwege zijn kwaliteiten als historieschilder. Deze zullen hem nochtans van pas zijn gekomen.¹⁰⁵ Tussen 1870 en 1885 werd Charles Rochussen juist wel vanwege zijn talenten als historieschilder om hulp gevraagd. Zijn kennis van de vaderlandse geschiedenis en zijn vaardigheid om onderzoek te doen naar de visuele uitingsvormen van die geschiedenis was van grote waarde voor de Leidse maskeradecommissies.¹⁰⁶

Antoon Molkenboer was een favoriete kunstenaar om te vragen, maar toen hij tussen 1905 en 1910 in Amerika verbleef, kreeg de kunstenaar Henricus Jansen de kans om zijn talenten tentoon te spreiden. In 1908 was hij artistiek leider van de Delftse maskerade (afbeelding 2.16, 2.19).¹⁰⁷ De studenten waren echter niet blij met de de torenhoge kosten voor dure stoffen die Jansens esthetische wensen vereisten. Voor de verandering waren de studenten van mening dat het werk veel te mooi was gedaan.¹⁰⁸

In 1910 kreeg Jansen een tweede kans. Hij werd gevraagd om te helpen bij het Leidse maskerade met als onderwerp 'De intocht van Frederik Hendrik en Henriëtta Maria koningin van Engeland en Frankrijk in Amsterdam in 1642'. Hier kon Jansen zich helemaal uitleven (afbeelding 2.20). De stof voor de kostuums kwam uit Parijs, voor de laarzen werd leer in vierenvijftig kleuren en vijf kwaliteiten besteld en de sierdegens die waren besteld werden teruggestuurd omdat ze niet mooi genoeg waren.¹⁰⁹ En wat historische getrouwheid betreft: 'Frans Banning Cocq' verscheen ten tonele in het kostuum waarin hij ook op de Nachtwacht staat afgebeeld.¹¹⁰

2.5.4 Anachronismen

In alle pogingen om het publiek te overweldigen met spektakel en historische illusie, werden de grenzen van tijd en ruimte steeds vaker met voeten getreden. Vooral de *cour* gaf veel gelegenheid voor anachronismen. Dit was te wijten aan het feit dat de hoofdpersoon hier, naast personages uit de optocht, ook besturen van andere studentencorpora en eigentijdse hoogwaardigheidsbekleders ontving. In deze situatie kon in 1884 de rector-magnificus van Groningen bij 'Frederik Hendrik' pleiten voor een nieuw academisch ziekenhuis.¹¹¹

Het werd nog gekker toen de hoofdpersonen van voorgaande lustra hun opwachting maakten. Zo kon in 1889 'Frederik Hendrik' zijn vader, 'Willem van Oranje', ontmoeten, die hij in werkelijkheid nooit gekend heeft.¹¹² Een andere 'Frederik Hendrik' ontving in Leiden in 1910 niet alleen de burgemeester en rector magnificus, maar ook zijn kleinzoon, 'koning-stadhouder Willem III', de hoofdpersoon van de maskerade van 1905.¹¹³ Wellicht de vreemdste ontmoeting vond plaats in Delft in 1913 tussen 'Sjah Abbas I' uit 1619 en de hoofdpersonen van de vorige maskerade, 'Lorenzo de Medici' en 'Lucrezia' uit 1480.¹¹⁴

---

¹⁰⁵ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 54, 56.

¹⁰⁶ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 243.

¹⁰⁷ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 46.

¹⁰⁸ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 251.

¹⁰⁹ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 251.

¹¹⁰ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 235.

¹¹¹ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 294.

¹¹² Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 294; Hekker, *Maskeraden*, 52.

¹¹³ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 238.

¹¹⁴ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 52.

2.5.5 Andere activiteiten

In deze periode werden er naast de *cour* ook andere activiteiten aan de lustrumweek toegevoegd die met name voor de hoofdrolspeler een uitbreiding van zijn functie betekenden. Al vanaf 1876 waren delen van de lustrumfeesten later elders herhaald. In dat jaar werd de Utrechtse maskerade, 'De intocht van Hertog Karel den Stouten te Zutphen in 1473', de zondag na de maskerade in Zutphen herhaald.¹¹⁵ De hoofdrol van de Groningse maskerade van 1884, wederom een 'Frederik Hendrik', bracht een bezoek aan Winschoten.¹¹⁶ En de ridderhofspelen die in 1896 in Utrecht werden opgevoerd, werden in Maastricht herhaald (afbeelding 2.17).¹¹⁷

Naast dergelijke herhalingen waren er ook aparte evenementen. In 1906 werden in Utrecht geheel in Romeinse stijl wagenrennen gehouden in een speciaal daarvoor gebouwd Circus Maximus (afbeelding 2.18).¹¹⁸ Op de Markt van Delft werd in 1908 een riddertoernooi met steekspel georganiseerd (afbeelding 2.19).¹¹⁹ In Groningen was in 1909 'Prins Friso' te gast bij de harddraverijen die ter ere van het lustrum werden gehouden.¹²⁰ En in Leiden moest 'Frederik Hendrik' in 1910 een *concours hippique* bijwonen.¹²¹

De belangrijkste nieuwe toevoeging aan de lustrumweek waren echter de historische handelingen, tableaux vivants, mimespelen en toneelstukken waarin de historische werkelijkheid niet alleen in kostuum en decor werd benaderd, maar ook in spel. De ridderhofspelen van 1896 in Utrecht zijn hier een vroege vorm van. In Delft had in 1898 de maskerade als onderwerp 'De intocht der verbonden edelen binnen Brussel op 3 April 1566'. De dag na de maskerade werd het aanbieden van het smeekschrift door de edelen aan de landvoogdes nagespeeld in de feestzaal, als onderdeel van de *cour*.¹²² Het jaar erop werd in Groningen in plaats van een maskerade met één historische gebeurtenis als onderwerp een middeleeuwse schuttersoptocht en -feest georganiseerd om op die manier de middeleeuwse sfeer zo goed mogelijk weer te geven. De avond voor de maskerade vertoonden het Groningsch studententoneelgezelschap en het Groningsch studentenmuziekgezelschap in de schouwburg 'een avont van Sanc ende van Rethoryke', een spel in drie bedrijven dat een gezamenlijk feest van het schuttersgilde 'Sint Sebastiaan' en de rederijkerskamer 'Het Bloemeken van Yesse' verbeeldde. De maskerade die de dag erna plaatsvond was de stoet van de personages uit dit spel. Op die manier was het toneelstuk een verlengstuk van de maskerade.¹²³

Ook de maskerades waaraan Antoon Molkenboer meewerkte integreerden historische handelingen, tableaux vivants en toneelspelen die verband hielden met het onderwerp van de maskerade. In 1910 werd in Leiden de connectie met het onderwerp van de maskerade losgelaten. 'Frederik Hendrik' en 'Amalia van Solms' waren in 1910 net zo goed toeschouwers van het gebarenspeel 'Alianora' als de rest van het publiek, al zaten ze wel op de voorste rij (afbeelding 2.20).¹²⁴

In 1896 was in Utrecht de maskeradeoptocht ondergeschikt geweest aan de ridderhofspelen en was ze slechts een optocht van de deelnemende ridders. Ook bij de laatste maskerade in Groningen in 1914 was de maskerade slechts een optocht van spelers naar de plek waar zij hun toneelstuk zouden opvoeren. Het onderwerp was 'Het optrekken der Spaansche en Nederlandsche gezanten naar het

---

¹¹⁵ Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 158.

¹¹⁶ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 291.

¹¹⁷ Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 158.

¹¹⁸ Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 159.

¹¹⁹ Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 48-49.

¹²⁰ Hekker, *Maskeraden*, 13-14.

¹²¹ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 238.

¹²² Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 36, 38.

¹²³ Hekker, *Maskeraden*, 56, 57.

¹²⁴ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 246.

Afbeelding 2.25 H. Kleinmann & Co., G. Hilhorst (uitgever), *Deelnemers bij aanvang van het carouselrijden, onderdeel van het Ridderhofspel ter gelegenheid van het 52^e lustrum van de Utrechtse universiteit op het tournooiveld (Sportterrein bij het Hooglandse Park), 1896*, foto, 150 x 200 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/DOC0E3EA8C7B5062AE280F9E5AC7A5E3>, geraadpleegd 7 juni 2021).

Afbeelding 2.26 G. Jochmann, *De intocht van de wagenrenners in het nagebouwde Circus Maximus op het Suikerterein (Leidseweg) te Utrecht, tijdens het Openluchtspel ter gelegenheid van het 54^e lustrum van de Utrechtse universiteit voorstellende de triomftocht van Germanicus binnen Rome in 17 na Chr., 1906*, prentbriefkaart, 90 x 140 mm., Het Utrechts Archief (<https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/C178COC36FCE500CA66D49608B5485C6>, geraadpleegd 7 juni 2021).

Afbeelding 2.27 Jan Hoyneck van Papendrecht, *Steekspel op de Markt in het kader van het 12^e lustrum van het Delftsch Studenten Corps*, 1908, aquarel en gouache, 50,3 x 64 cm., Beeld en Geluid Delft (foto: Stadsarchief Delft <https://hdl.handle.net/21.12115/NL-DtAD40839386>, geraadpleegd 7 juni 2021).

Afbeelding 2.28 *Opvoering van het openluchtspel Alianora tijdens de maskerade ter gelegenheid van het 67^e lustrum van de Leidse universiteit*, 1910, prentbriefkaart, 90 x 140 mm., Erfgoed Leiden en Omstreken (foto: Erfgoed Leiden en Omstreken <https://www.erfgoedleiden.nl/collecties/beeldmateriaal/zoeken-in-beeldmateriaal/detail/afdaa512-26bc-11e3-bb44-3cd92befe4f8/media/a862861d-e9a5-a8c7-c0fd-f9f9cc3c728b>, geraadpleegd 7 juni 2021).

raadhuis ter beëdiging en afkondiging van den vrede van Munster' in 1648. Er trokken twee stoeten door de stad, een Spaanse en een Nederlandse, die elkaar bij het stadhuis troffen om de Vrede van Munster te tekenen.¹²⁵

2.5.6 Kritiek van binnen

Het is geen verrassing dat al deze extra elementen de kosten van deelname verhoogden. Zo kostte het duurste kostuum van de Delftse maskerade van 1857 f 95,-.¹²⁶ In 1878 was dit vervijfvoudigd en kostte de uitrusting van de hoofdpersoon f 492,-.¹²⁷ Door deze hoge kosten konden steeds minder mensen deelname veroorloven. Tussen 1883 en 1893 ging het in Delft van kwaad tot erger. In 1883 moest de senaat de studenten schriftelijk tot deelname aansporen.¹²⁸ Het volgende lustrum werd alleen een avondoptocht gehouden en werden de kostuums niet gekocht maar gehuurd.¹²⁹ Het lustrum van 1893 werd zelfs zonder maskerade gevierd.¹³⁰

In Groningen was tussen 1884 en 1914 het aantal deelnemers afgenomen van 31% naar 13% van het totale aantal studenten. In 1899 en 1914 moest meer dan de helft van de rollen vervuld worden door anonymi, de kosten wier kostuums voor rekening kwamen van het corps.¹³¹ Voor de Leidse maskerades lag het dieptepunt in 1895. Slechts 15,1% van alle studenten namen deel aan de maskerade van dat jaar. Twintig jaar eerder was dat nog meer dan 30% en in 1850 had zelfs meer dan de helft van de studenten meegedaan.¹³²

Niet alleen de persoonlijke kosten van de deelnemers waren een probleem. De kostuums van de anonymi, de bouw van de feestzaal en de muziek werden betaald uit de feestkas van het corps, die werd gefinancierd met een deel van de corpscontributie.¹³³ Deze viel hierdoor veel hoger uit dan de contributie voor andere studentenverenigingen die in opkomst waren. Zo vroeg in Leiden *Pergo et Perago* f 2,- terwijl de corpscontributie het tienvoudige was.¹³⁴ Als gevolg hiervan daalde het aantal nieuwe corpsleden, waardoor er minder mogelijke deelnemers waren en er minder geld werd ingebracht om de maskerades te financieren.

2.5.7 Kritiek van buiten

Deze hoge kosten zorgden ook buiten het corps voor kritiek. In 1891 zag J.N. Hall de maskerades als kostbaar en met weinig betekenis. Henriëtte Roland Holst schreef naar aanleiding van de Delftse maskerade van 1903 dat het publiek in deze vertoning naast de kunstzin en geleerdheid van de studenten vooral de macht van het geld zou zien.¹³⁵ Hondius van den Broek stelde de belangrijkste vraag: hoeveel gezinnen hadden kunnen leven van het geld dat in deze feestweek was uitgegeven?¹³⁶

Deelname aan de festiviteiten werd voor de burgers ook duurder. De optocht was altijd gratis te bewonderen, maar voor andere onderdelen van de feestelijkheden vroegen de maskeradecommissies entreegeld. Om de opvoering van het stuk 'Alianora' te bekostigen hief de Leidse maskeradecommissie

---

¹²⁵ Hekker, *Maskeraden*, 10-11.

¹²⁶ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 10.

¹²⁷ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 24-25.

¹²⁸ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 28, 30.

¹²⁹ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 32.

¹³⁰ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 35-36.

¹³¹ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 296.

¹³² Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 247.

¹³³ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 254.

¹³⁴ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 254.

¹³⁵ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 247-248.

¹³⁶ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 21.

in 1910 entreegeld tussen f 7,50 en f 15,-.¹³⁷ In 1903 konden belangstellenden in Delft tegen betaling vanaf de balkons toekijken op het gekostumeerde diner van de deelnemers aan de maskerade.¹³⁸ Voor het Groningse galabal met diner, waar de personages in kostuum verschenen, moest men zelfs worden uitgenodigd. En alleen de gegoede burgerij kon personages op visite ontvangen.¹³⁹

2.5.8 Het corps

In reactie op deze kritieken ontstonden zorgen over het voortbestaan van de maskerades. In 1894 merkte de vice praeses van de Groningse maskeradecommissie dat de maskerade op haar laatste benen liep en vreesde dat dit de laatste zou zijn.¹⁴⁰ Het jaar erop was de Leidse student C. van Vollenhoven van mening dat het organiseren van de maskerade niet langer de verantwoordelijkheid van het corps moest zijn, omdat de huidige situatie niet houdbaar was.¹⁴¹ In 1910 schreef Lodewijk van Nierop, student in Leiden, dat de ouderwetse kledij goed paste bij het verouderde standpunt van de maskerade. Hij benadrukte dat op één dag meer geld aan uiterlijk vertoon werd uitgegeven, dan veel families in een maand of langer voor hun levensonderhoud nodig hadden.¹⁴²

Al deze observaties en kritieken waren aan dovemansoren gericht. De Leidse corpsleden hielden de maskerade liever zoals het was, dan dat ze de teruglopende aanwas van nieuwe leden bestreden met minder spektakel en lagere kosten. Als argument tegen de kritieken van buitenaf beweerde het corps dat buitenstaanders de mores en tradities van het corps niet begrepen. In plaats van te veranderen om inclusiever te worden, meer nieuwe leden aan te trekken en weer aansluiting te vinden bij alle inwoners van de stad, sloot het corps zich af van deze buitenwereld en werd het exclusiever dan ooit.¹⁴³

2.5.9 Het einde

Het einde van de maskerades werd ingeluid toen het uitbeelden van het verleden de studenten niet langer met de toeschouwers verbond, maar ze van elkaar vervreemde.¹⁴⁴ Hoewel in het begin de historische illusie vaak werd verbroken doordat de deelnemers zich niet naar hun rol gedroegen en het publiek vrolijk begroetten, betrokken de studenten de toeschouwers zo wel bij het spektakel. De afstand werd groter toen de deelnemers, met name de hoofdpersonen, zich meer naar hun rol gingen gedragen. Tijdens de *cour* spraken ze soms zelfs een geheel andere taal.

Doordat de maskeradecommissies voor bepaalde onderdelen entreegeld vroegen en andere evenementen slechts op uitnodiging te bezoeken waren, werd een groot deel van de burgers uitgesloten van deelname aan de lustrumactiviteiten. Dit was in strijd met het originele doel van de maskerades om de burgers met de studenten te verbinden. Toch werd dit binnen het corps gezien als een goede ontwikkeling. Zo kreeg bij de Leidse maskerade van 1910 het publiek de schuld van het mindere slagen van de *cour*. De studenten waren blij dat bij de *concours hippique* geen breed publiek aanwezig was en in de pers werd geschreven dat de afwezigheid van publiek de werkelijkheidswaarde van de historische illusie vergrootte.¹⁴⁵

---

¹³⁷ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 252, 254.

¹³⁸ Eckhardt en Thijsse, *Wat een drukte*, 44.

¹³⁹ Hekker, *Maskeraden*, 17.

¹⁴⁰ Hekker, *Maskeraden*, 9.

¹⁴¹ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 247-248.

¹⁴² Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 247-248.

¹⁴³ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 253-255.

¹⁴⁴ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 296.

¹⁴⁵ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 238, 252.

Volgens de studenten moesten de lustrumfeesten een privé-gelegenheid worden voor corpsleden, reünisten en genodigden.¹⁴⁶ De corpsleden hadden immers voor het spektakel betaald en de reünisten vormden tegenwoordig de band tussen de universiteit en de samenleving.¹⁴⁷ De verschuiving van volksfeest naar gesloten partij betekende het einde van de traditionele studentenmaskerades. Ze dienden niet langer om studenten en stad te verbinden. De maskerades verbreedden juist de sociale kloof, tussen de studenten en de burgers en tussen de studenten onderling.¹⁴⁸

Met de Eerste Wereldoorlog kwam geforceerd een einde aan de traditionele studentenmaskerades. In 1914 werd de laatste Groningse maskerade gehouden en werd in Utrecht besloten het lustrum van 1916 zonder maskerade te vieren.¹⁴⁹ De dure prestigestrijd tussen de studentencorpora had perfect gepast bij de vooroorlogse mentaliteit, maar de geldverslindende maskerades werden voorgoed verleden tijd.

---

¹⁴⁶ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 247.

¹⁴⁷ Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 234.

¹⁴⁸ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 296; Otterspeer, "De Leidse studentenmaskerade," 251.

¹⁴⁹ Caljé, "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw," 294; Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 162.

I Intermezzo

Over het vroege werk van Antoon Molkenboer

Voordat in hoofdstuk 3 Antoon Molkenboers betrokkenheid bij de organisatie van de studentenmaskerades ter sprake kan komen, is het belangrijk om kort het vroege werk van Molkenboer te bespreken. Dit vormt immers de aanloop naar zijn werkzaamheden voor de maskeradecommissies.

I.1 Het begin

Antonius (Antoon) Henricus Johannes Molkenboer (1872-1960) kwam ter wereld in een groot katholiek en kunstlievend gezin. Zijn vader, Willem Molkenboer (1844-1915) was kunstenaar, tekenleraar en oprichter en directeur van de Rijksnormaalschool voor Teekenonderwijzers. Zijn moeder, Maria Derkinderen was de zus van de kunstenaar Antoon Derkinderen (1859-1925). Het was in het atelier van deze oom Derkinderen dat Antoon's artistieke vorming begon.¹⁵⁰

Derkinderen was een groot voorstander van het symbolisme. Binnen deze stroming stond onder andere het harmonieus samengaan van de verschillende kunsten centraal. Hij paste dit toe in zijn werk als decoratief kunstenaar, van zijn kleine werk, zoals ontwerpen voor postzegels en boekomslagen, tot zijn monumentale decoratieve kunst, zoals wandschilderingen. Vooral bij de monumentale kunst moest de kunstenaar, zo vond Derkinderen, aandacht besteden aan de band tussen de kunst en haar context. Dit betekende enerzijds dat de decoratieve kunst en de gebouwde omgeving visueel een harmonieus geheel moest vormen. Anderzijds betekende het dat de decoratieve kunst verbonden was met de heersende sociale, politieke of religieuze idee van de tijd waarin het gemaakt werd.¹⁵¹

Vergelijkbare ideeën waren in de jaren daarvoor al ontwikkeld door verschillende kunstenaars in navolging van Richard Wagner's ideeën over het Gesamtkunstwerk. Molkenboer zou ze gedeeltelijk overnemen en op zijn eigen manier interpreteren en vormgeven.

I.2 Toneel

Nadat Molkenboer in 1895 zijn opleiding aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten in Amsterdam had afgerond, werkte hij tot 1897 voor het weekblad *De Kroniek* (afbeelding I.1). Hij maakte hiervoor politieke prenten (afbeelding I.2) en kwam tegelijkertijd in aanraking met de nieuwe ontwikkelingen omtrent kunst, cultuur en politiek die in dat tijdschrift besproken werden.¹⁵²

Molkenboers interesse ging vooral uit naar de nieuwe ideeën rondom het theater. In die tijd waren op het toneel vooral toneelstukken te zien waarin op realistisch-historisch manier de triviale lotgevallen van de personages te zien waren. Hierdoor was het toneel sterk verbonden met de eigen tijd of de historische periode die werd nagespeeld. De schrijvers van *De Kroniek* wilden het toneel weer tijdloos maken en loskoppelen van het leven van alledag. In plaats daarvan moest het toneel de idee achter het verhaal vertonen en door middel van stileren in zowel spel als vormgeving de relatie en dynamiek tussen het menselijke en het goddelijke vertonen.¹⁵³

---

¹⁵⁰ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 2.

¹⁵¹ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 2-3.

¹⁵² Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 3.

¹⁵³ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 4.

De Rust van het Reces.

Bijvangst van DE KRONIEK van 23 Januari 1895.

Art. Druk- en Boekdrukk., v.d. Elzen, Haarlem & Co.

Volgens van ARDENNEN (1895)

De jongen uit de drukkerij: „Excellentie, hier is de proof, of U het cijfer wilt invullen“.

Molkenboer gaf zijn interpretatie van deze ideeën vorm in een aantal toneelexperimenten. In 1895 voerde hij 'De Sprook van den Zanger' op (afbeelding I.3).¹⁵⁴ Bij gebrek aan een bestaand stuk dat aan zijn eisen voldeed, had Molkenboer het verhaal zelf geschreven. In 22 tableaux vivants werd een zeer symbolisch verhaal uitgebeeld dat was ontdaan van specifieke details zoals persoonsnamen en plaats- en tijdaanduidingen, die zouden afleiden van de idee achter het verhaal. De personages werden aangeduid met een zelfstandig naamwoord en een kleur (de Zwarte Koning, de Paarse Ridder), die Molkenboer liet terugkomen in de kostuums en decors.

Deze decors waren geen realistische weergave van een bepaalde omgeving. Het waren grote lappen stof met daarop geappliqueerde vormen die verband hielden met wat er in de scène gebeurde. Zo speelde een scène waarin de zwarte koning met de witte ridder vocht zich af in het kasteel van de zwarte koning, wat werd aangeduid door de zwarte ondergrond van de decordoeken (afbeelding I.4).

In 1897-1898 volgde een tweede toneelexperiment, 'Mincelijn' (afbeelding I.5).¹⁵⁵ Hiervoor verzorgde Molkenboer wederom tekst, kostuums, decors en mise-en-scène, maar ook het ontwerp van de begeleidende publicatie (afbeelding I.5, I.6). Net als in 'De Sprook van den Zanger' had ieder personage een eigen symbolische kleur die terugkwam in kostuums, decors en de publicatie. Daarbij kreeg ieder personage een dierlijk motief en kregen ze ditmaal wel een naam.¹⁵⁶

In het geheel van kostuums, decor en mise-en-scène probeerde Molkenboer een harmonieus decoratief geheel te creëren. Hij streefde ernaar dat de verhoudingen en verbanden tussen de personages en hun omgeving in het verhaal visueel direct duidelijk zouden zijn.¹⁵⁷ Voor de voorstelling had het publiek kennis kunnen maken met deze ideeën in de publicatie die Molkenboer in november 1897 had uitgegeven, waarin hij zijn bedoelingen voor het toneelstuk beschreef. Daarnaast vond begin maart 1898 een tentoonstelling plaats van ontwerpschetsen en tekeningen, decorstukken en kostuums (afbeelding I.7).

I.3 Schilderijen

Naast deze toneelexperimenten werkte Molkenboer als schilder. Het lijkt tegenstrijdig dat, na de bespreking van de symbolische ideeën achter zijn experimenten met toneel en het verwerpen van het historisch-specifieke daarbinnen, zijn eerste schilderijen historisch en allegorisch van aard waren. Enkele vroege werken van hem waren bijvoorbeeld *Ada van Holland* (1892), *Alcibiades* (1896), *Gladshem den vijfden burcht van Walhall* (1895) en *Isolde* (1898).¹⁵⁸

Voor deze schilderijen ging Molkenboer op zoek naar de juiste kleding voor de figuren. Veel cosutmiers voorzagen in die tijd de hogere bevolkingslagen van historische kostuums voor verkleedfeesten en bals masqués. Hier kon Molkenboer echter geen kostuums vinden die voldeden aan zijn eisen omtrent historische getrouwheid, dus besloot hij ze naar zijn eigen ontwerp en aanwijzingen te laten maken. Deze ervaring, uitgebreid met de ervaringen van het ontwerpen en laten maken van de kostuums voor 'Den Sprook van den Zanger' en 'Mincelijn', leidde tot opdrachten voor affiche- en kostuumontwerpen voor de Wagner-vereniging.¹⁵⁹

---

¹⁵⁴ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 6.

¹⁵⁵ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 7.

¹⁵⁶ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 7.

¹⁵⁷ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 7-8.

¹⁵⁸ Stadsarchief Delft, Archief Senaat van het Delftsch Studenten Corps, archiefnummer 317, inventarisnummer 622, Brief van 4 november 1912 van Antoon Molkenboer aan de Delftse maskeradecommissie betreffende zijn eerder werkzaamheden; De volledige brief is te vinden in bijlage 3.

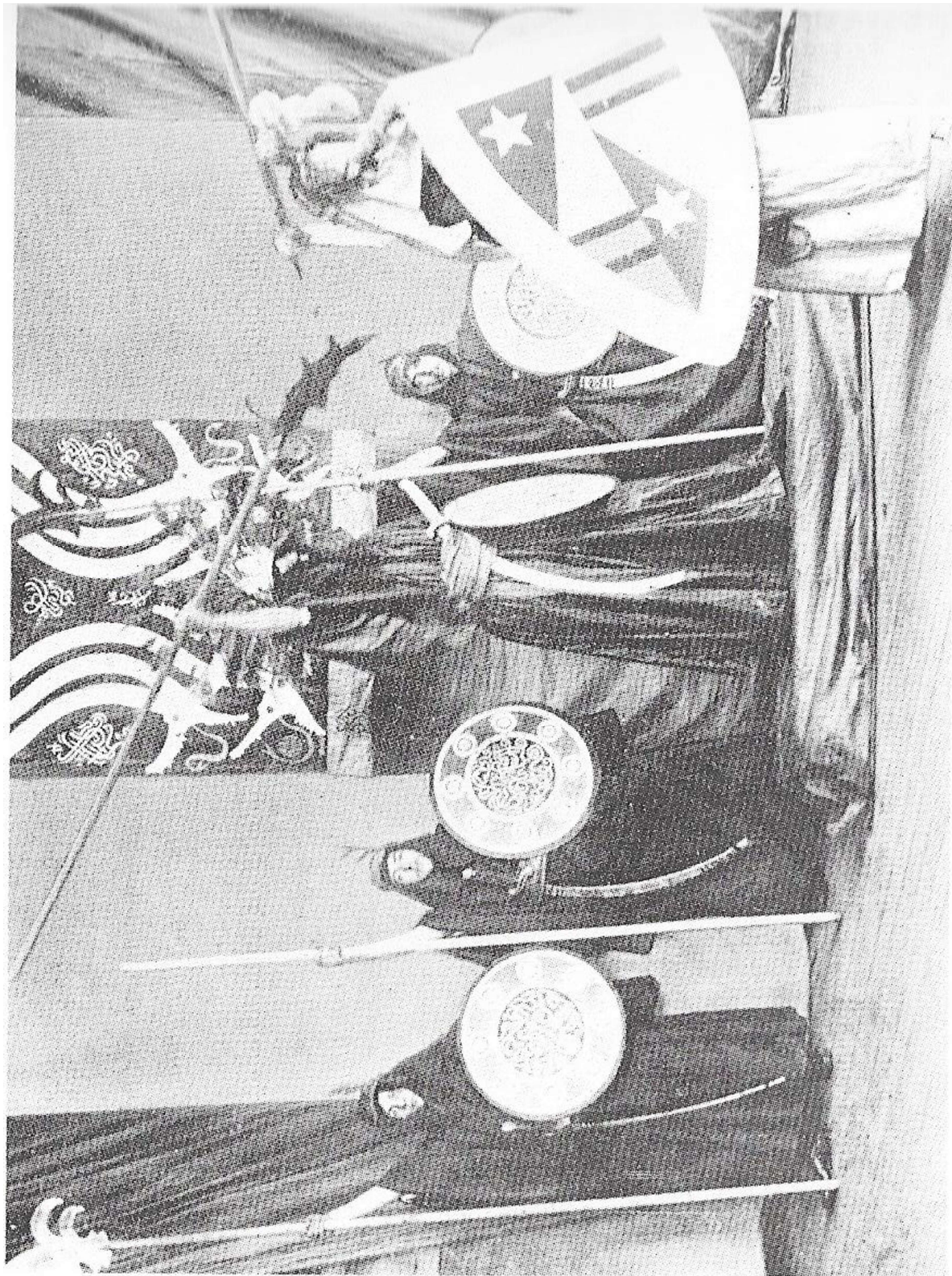
¹⁵⁹ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr 622, Brief van 4 november 1912.

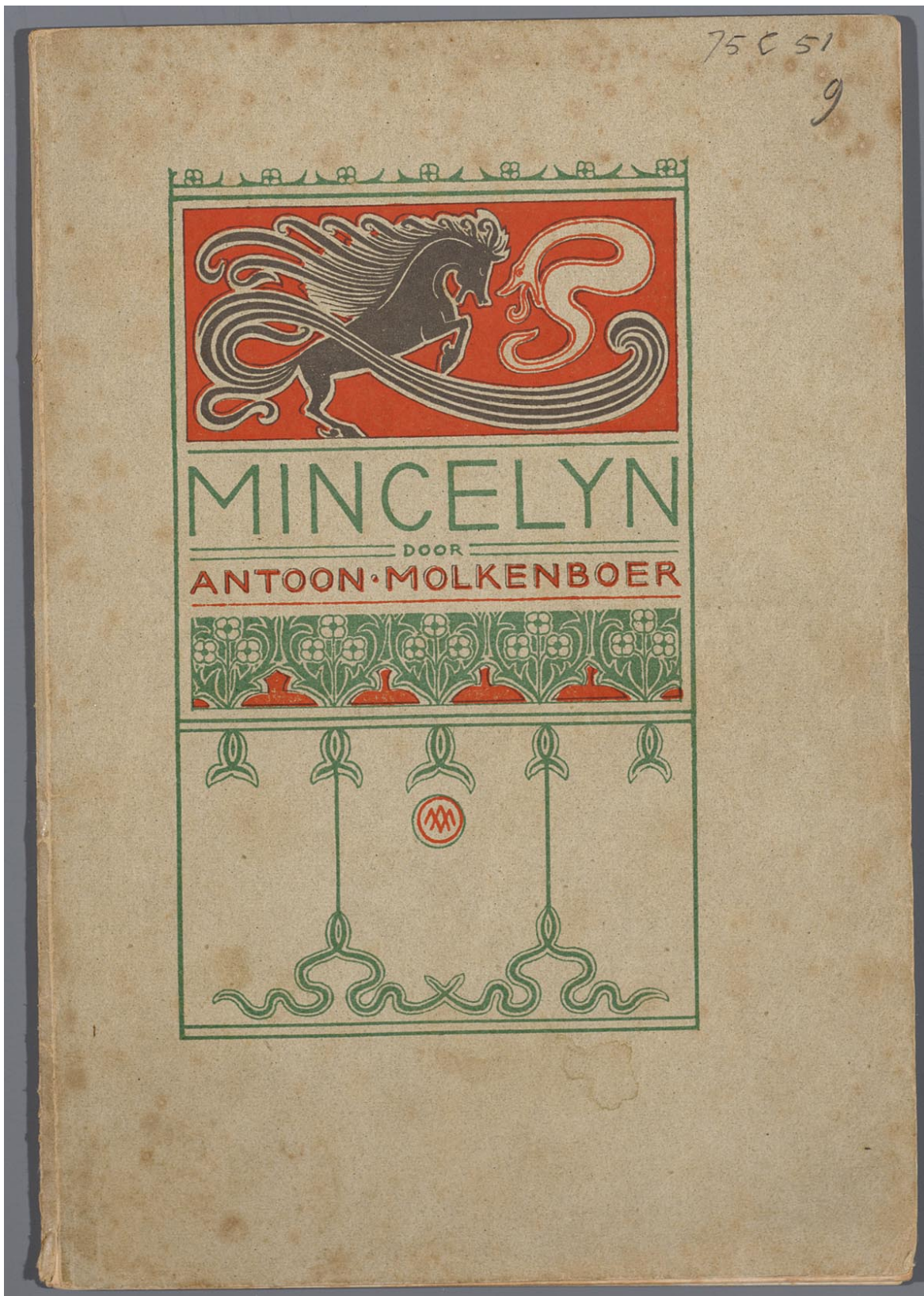
Afbeelding I.31 Antoon Molkenboer, Omslag van *De Sprook van den Zanger*, 1896, prent/boekband?, afmetingen onbekend, Koninklijke Bibliotheek (foto: Het Geheugen <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:WITS01:KB75C51-MOL10>, geraadpleegd 11 februari 2021).

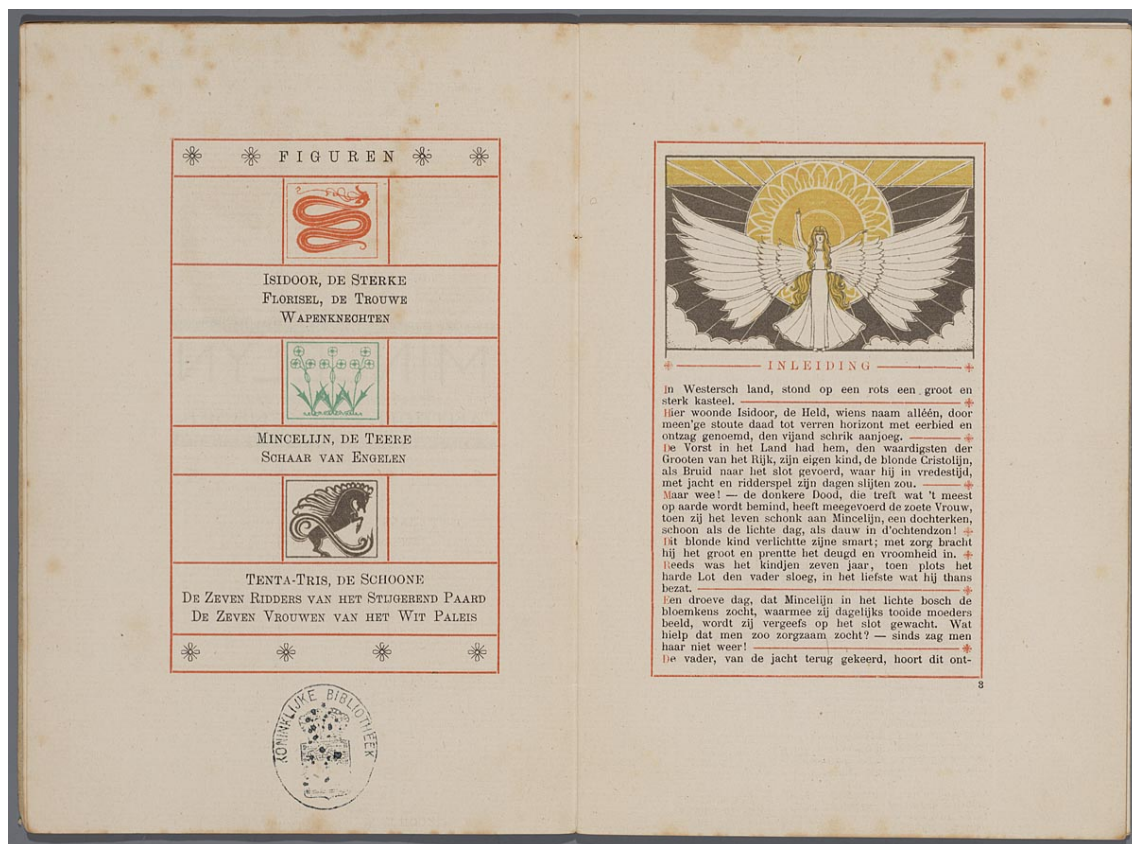
Afbeelding 1.32 Antoon Molkenboer, *Scène uit De Sprook van den Zanger*, 1895, foto?, afmetingen onbekend, J.W.F. Werumeus Buning, *Het toneeldecor*, p.6 (foto: Magda Kyrova en Ellen Muller, *Antoon Molkenboer: Ontwerpen voor muziek en toneel, 1895-1917, 's-Gravenhage: Haags Gemeentemuseum, 1983, 6*).

Afbeelding I.33 Antoon Molkenboer, Omslag van *Mincelyn*, 1897, boekband, afmetingen onbekend, Koninklijke Bibliotheek (foto: Het Geheugen <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gyn:WITS01:KB75C51-MOL09>, geraadpleegd 24 november 2021).

Afbeelding I.34 Antoon Molkenboer, Pagina 2 en 3 van *Mincelijn*, 1897, prent/boekontwerp?, afmetingen onbekend, Willem Witsen: Tachtiger in brief en beeld, Koninklijke Bibliotheek (foto: Het Geheugen <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gvn:WITS01:KB75C51-MOL09>, geraadpleegd 11 februari 2021).

Afbeelding I.35 Expositie van decors en kostuums voor *Mincelijn* in Arti et Amicitiae, Amsterdam, maart 1898 (foto: <https://antoonmolkenboer.files.wordpress.com/2013/10/mincelijn-decor-arti-expo.jpg?w=584&h=356>, geraadpleegd 11 februari 2021).

1.4 De Wagner-vereniging

Het is toepasselijk dat Molkenboer opdracht kreeg kostuums te ontwerpen voor opvoeringen van opera's van Richard Wagner. Wagner werd gezien als een van de eerste voorstanders van het samengaan van alle verschillende kunstvormen in het theater tot een Gesamtkunstwerk. Daarnaast meende de componist Alpnons Diepenbrock dat Wagner in zijn werk kennis gaf van de idee achter de werkelijkheid, iets waar Molkenboer ook naar zocht in zijn ontwerpen voor toneel. Diepenbrock was dan ook onder de indruk van Molkenboer's 'Mincelijn' en beval hem aan bij Henri Viotta, de dirigent van de Wagner-vereniging.

Een andere overeenkomst tussen het werk van Wagner en Molkenboer is het gebruik van Leitmotieven. Wagner gebruikte thema's in zijn muziek die kenmerkend waren voor een bepaald personage en die terugkeerden wanneer dat personage deelnam aan een scène. Molkenboer gebruikte dierlijke motieven in een bepaalde kleur op een zelfde manier in de gehele vormgeving van 'De Sprook van den Zanger' en 'Mincelijn'. Hij zou dit blijven doen in zijn kostuum- en programma-ontwerpen voor de Wagner-vereniging en later bij de studentenmaskerades.¹⁶⁰

In de periode 1898-1900, voor hij voor de Wagner-vereniging kwam te werken, had hij zich al verdiept in het de Noorse en Germaanse mythologie en de kostuumhistorie van de tijd waarin de stukken van Wagner zich afspeelden. Dit resulteerde in 1900 in een tentoonstelling van ontwerpschetsen in Arti et Amicitiae genaamd 'Het Paradijs der Helden: Gladsheim. Den vijfden Burcht van Walhall'.¹⁶¹

Molkenboer verzorgde tussen 1900 en 1904 de kostuums en programmaontwerpen voor *Lohengrin*, *Siegfried*, *Göttermämmerung*, *Die Walküre* en *Tristan und Isolde*, en in 1908 voor *Das Rheingold* (afbeelding 1.8, 1.9, 1.10). Hij ontwierp de kostuums en hield toezicht op de productie ervan. Deze nauwe betrokkenheid, de contacten die hij opdeed bij leveranciers van stoffen en furnituren, was van onschatbare waarde bij zijn werkzaamheden voor de studentenmaskerades. De samenwerkingsverbanden die hij aanging zorgden ervoor dat zijn ontwerpen werden uitgevoerd volgens zijn artistieke visie en binnen redelijke financiële grenzen. Het was een uitermate waardevol systeem van bronnen en connecties dat hij strikt voor zichzelf hield.¹⁶²

1.5 Tegenstrijdige idealen?

Een woord over een ogenschijnlijke tegenstrijdigheid. Molkenboer stond een verandering binnen het toneel voor die brak met de historisch-realistische trend. Hij vond dat een kostuumstudie die slechts gebaseerd was op kostuumboeken en museale objecten enkel kon uitmonden in een archeologische tentoonstelling op het toneel. Vervolgens deed hij wel diepgravende onderzoek naar historische kostuums, hun stoffen, decoratie en productiewijze en paste hij dit zoveel mogelijk toe in de kostuums die onder zijn leiding werden gemaakt.¹⁶³ Hoe kan een man die wil breken met de historisch-realistische vorm van theater toch zo hameren op de historische getrouwheid van zijn kostuums?

Het antwoord ligt in de gedachte dat de uiterlijke verschijningsvorm van een tijd een uiting is van de geest van die tijd en van de heersende idee die zich achter de historische werkelijkheid schuilhoudt.

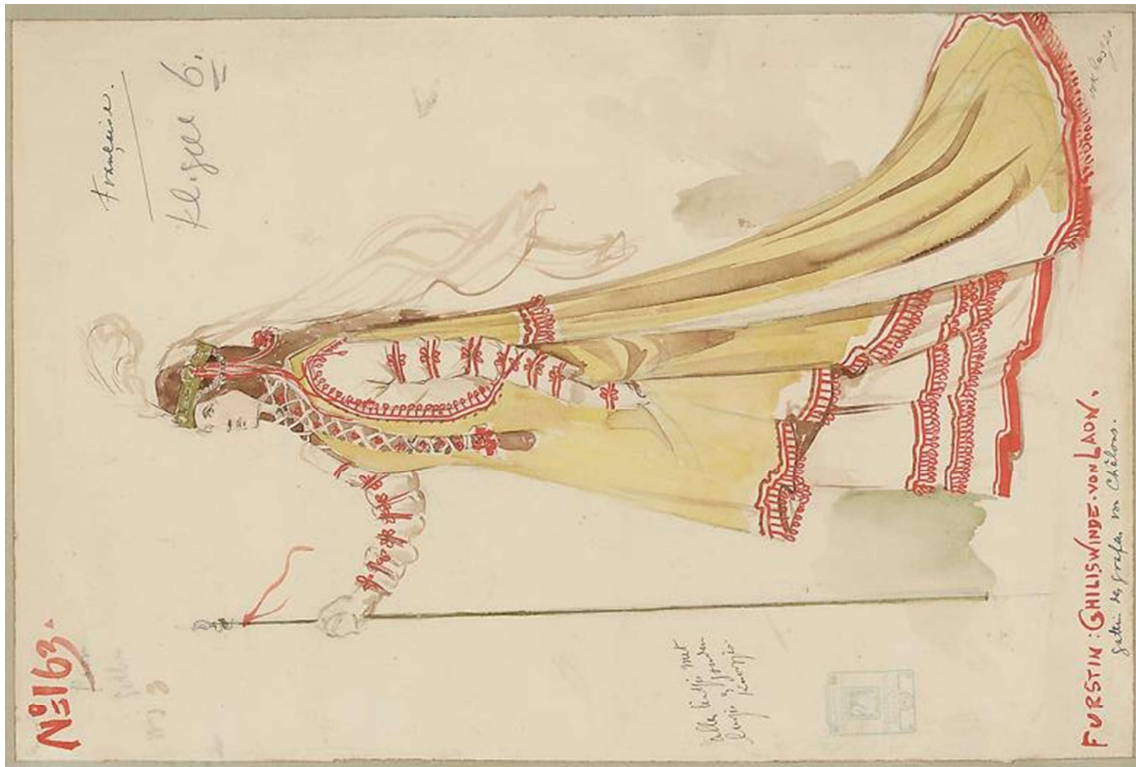
Aan de ene kant betekent dit dat het eigentijdse toneel een uiting was van de geest van de moderne tijd. Volgens de schrijvers van *De Kroniek* was die moderne tijd een tijd zonder idealen. De geest was rond 1900 meer gericht op materialiteit dan op spiritualiteit. Hierdoor was het toneel te veel

¹⁶⁰ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 11-12.

¹⁶¹ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 11.

¹⁶² SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr 622, Brief van 4 november 1912.

¹⁶³ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 12.

Afbeelding i.36 Antoon Molkenboer, Kostuumontwerp voor Ghiliswinde von Laon uit Lohengrin, 1901, aquarel, 48,1 x 33,2 cm., Theatercollectie Universiteit van Amsterdam (foto: Allard Pierson <https://theatercollectie.uva.nl/Details/collect/8967>, geraadpleegd 11 februari 2021).

Afbeelding i.37 Antoon Molkenboer, Kostuumontwerp voor Lohengrin, 1900, aquarel, 43,7 x 29,8 cm., Theatercollectie Universiteit van Amsterdam (foto: Allard Pierson <https://theatercollectie.uva.nl/Details/collect/8965>, geraadpleegd 11 februari 2021).

Afbeelding 1.38 Groep spelers en medewerkers van *Götterdämmerung*, mei 1902, Antoon Molkenboer staat in de tweede rij links (foto: <https://ilibraria.files.wordpress.com/2012/07/scan0244.jpg> geraadpleegd 11 februari 2021).

verbonden met die materialiteit. Nastrevenswaardige voorbeelden vonden zij in de Griekse oudheid en de gotische middeleeuwen. Toen had het toneel eeuwigheidswaarde omdat de samenleving, en daarmee het toneel, draaide om de band tussen mens en god(en), een tijdloos en universeel gegeven volgens hen.¹⁶⁴ Pas wanneer het moderne toneel in een symbolische visuele taal die universele waarden weergaf, zou het theater weer tijdloos worden. Op basis van die interpretatie ontwikkelde Molkenboer zijn toneelexperimenten.¹⁶⁵

Aan de andere kant betekent deze gedachte dat, door de juiste bestudering van uiterlijke kenmerken en historische details, de geest van een vervlogen tijd kan worden achterhaald. Dit is wat Molkenboer deed toen hij kostuums ontwierp voor de Wagner-vereniging en de studentenmaskerades. Hij analyseerde de decoratieve en constructieve elementen om de idee van de tijd te achterhalen. Vervolgens identificeerde hij de elementen, de kleuren, vormen en symbolen, waarin die idee gestalte kreeg. Door die elementen te gebruiken, maakte hij van de kostuums en decors een decoratief geheel dat gebaseerd was op de essentie van de tijd die ze moeten verbeelden, niet op toevalligheden.¹⁶⁶

De achterliggende theorie dat iedere tijd zichzelf in de uiterlijke verschijningsvormen als het kostuum manifesteert is gelijk. Het zijn de verschillende doelen van de schrijvers van *De Kroniek* en andere toneelvernieuwers enerzijds en de Wagner-vereniging en de maskeradecommissies anderzijds die zorgen voor en andere invulling van de praktische toepassing van dit gedachtengoed.

---

¹⁶⁴ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 4.

¹⁶⁵ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 7-9.

¹⁶⁶ Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 12.

3 De rol van Antoon Molkenboer

bij de organisatie van vijf studentenmaskerades tussen 1903 en 1913

In dit hoofdstuk wordt besproken hoe Antoon Molkenboer omging met de rollen die hij bij de organisatie van verschillende maskerades vervulde. Wat hielden die rollen in bij de verschillende maskerades? Hoe veranderden deze rollen? En was Molkenboer verantwoordelijk voor deze veranderingen, of werden ze hem opgedrongen door de maskeradecommissies of door de situaties die zich voordeden?

3.1 Utrecht 1901

De aanzet voor Molkenboers betrokkenheid bij de studentenmaskerades werd gegeven door de Utrechtse maskerade van 1901. De optocht stelde 'De intocht van koning Karel VII in Reims in 1429, begeleid door Jeanne d'Arc' voor (afbeelding 3.1). De kostuums waren ontworpen door Théophile Thomas, costumier voor onder andere het Ballet Russe en de actrice Sarah Bernhardt.¹⁶⁷

Te oordelen naar de beschrijving van de stoet was het een bont geheel, van lila laarzen tot helmen met Franse lelies. Maar zo vrolijk en kleurrijk als het was, het kon Molkenboer's goedkeuring niet wegdragen. Op 8 juli verscheen van zijn hand een artikel in *De Telegraaf* waarin hij zijn mening gaf.¹⁶⁸

De optocht miste volgens Molkenboer een stijlvolle en weloverwogen compositie, waardoor het geen eenheid vormde, noch in de drie onderdelen apart, noch in het geheel. Molkenboer was van mening dat het daardoor gedoemd was slechts een optocht van parade-pakken te zijn, in plaats van de grootse, roerende gebeurtenis die het had kunnen zijn. Volgens hem was dit namelijk het sublieme doel van de maskerade-optocht: om de toeschouwers hetzelfde gevoel van vervoering te geven voor de verheven verschijning van Jeanne d'Arc als de oorspronkelijke toeschouwers moeten hebben gevoeld.

Na zijn kritiek beschreef Molkenboer hoe de maskeradecommissie met vier organisatorische veranderingen een meer artistiek resultaat had kunnen behalen. Ten eerste houdt één persoon, die zowel beschikt over historisch begrip, als over uitvoerend talent, de leiding. Die persoon ontwerpt de compositie van de gehele stoet, gebruik makend van motieven en kleuren die de idee van de weergegeven tijd symboliseren, om de groepen een harmonieus geheel te laten vormen. Daarnaast houdt hij toezicht op de correcte uitvoering van die plannen. Ten tweede mogen de kostuums geen namaak zijn. Bij de productie moeten de historische werkwijzen zo goed mogelijk worden gehandhaafd. Ten derde moeten accessoires zoals helmen, wapens en sieraden naar de tekeningen van de ontwerper worden gemaakt, niet gehuurd van costumiers. En ten slotte, als de kostuums klaar zijn, moeten de studenten die ze gaan dragen worden onderwezen hoe ze de kostuums juist aandoen en hoe ze erin moeten bewegen, lopen, zitten, enzovoort.

3.2 Delft 1903

3.2.1 Nieuwe plannen?

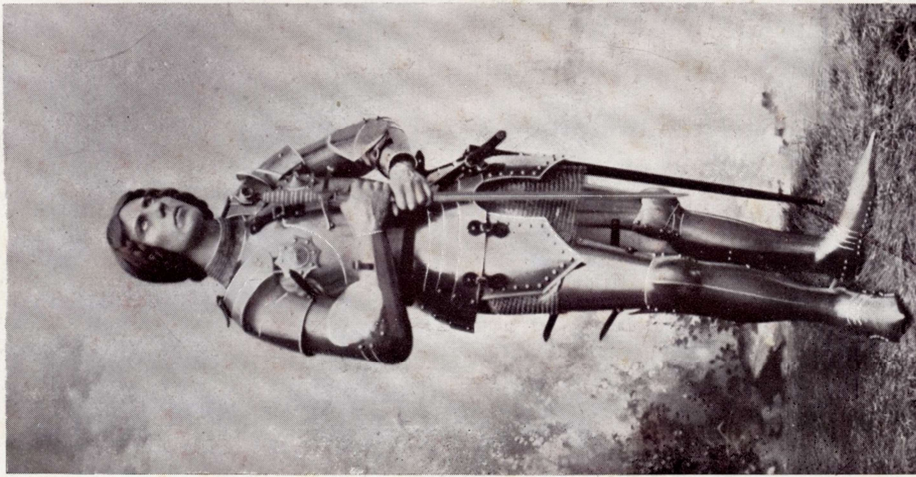
Een jaar later kreeg Molkenboer de kans om zijn eigen adviezen in de praktijk te brengen. In Delft was de feestcommissie op zoek geweest naar een manier om het lustrum van de universiteit en het Delftsch

---

¹⁶⁷ "Lustrumfeesten te Utrecht," *Algemeen Handelsblad*, 25 juni 1901.

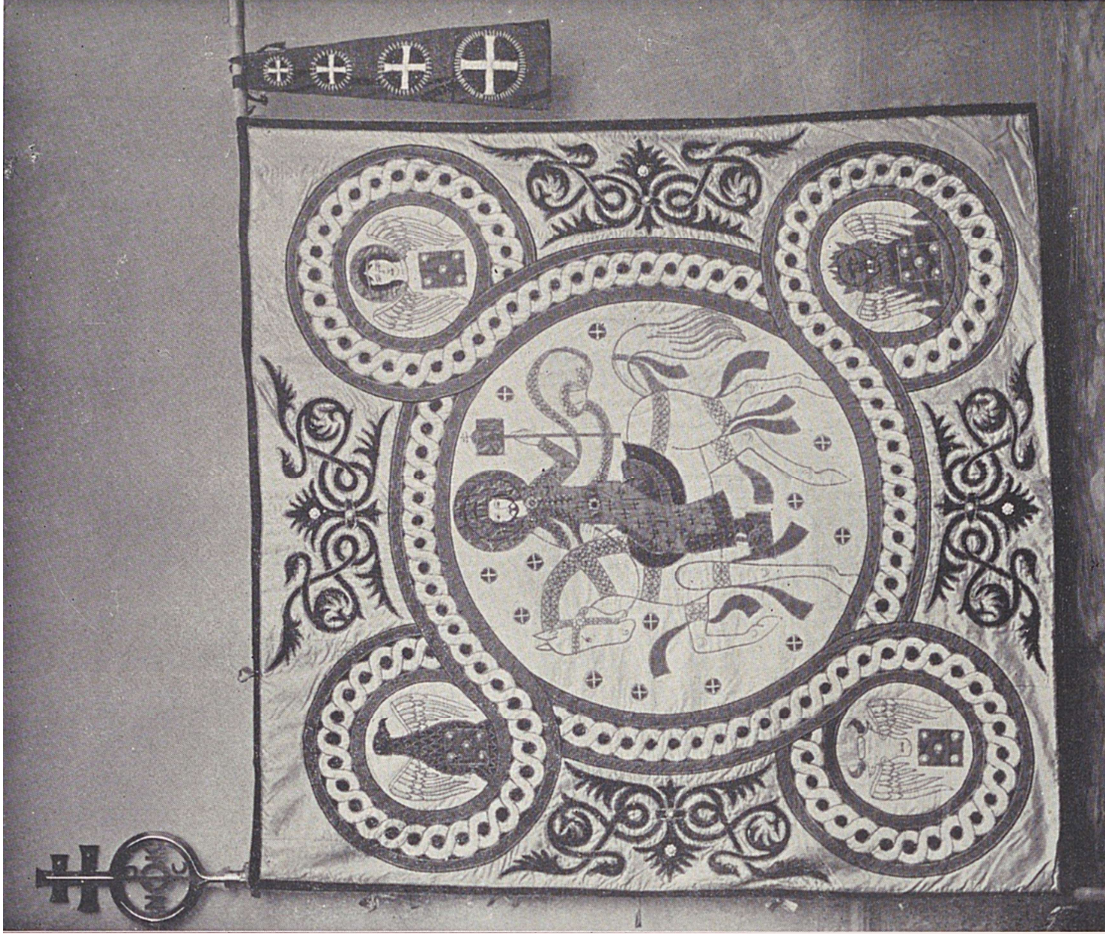
¹⁶⁸ Antoon Molkenboer, "De Historische Optocht te Utrecht," *De Telegraaf*, 8 juli 1901; Het volledige artikel is te vinden in bijlage 2.

MASKERADE Utrecht 25 Juni 1901.

JEANNE D'ARC.

Afbeelding 3.39 P.A. Geurts, R.W.F. van Bijlandt als Jeanne d'Arc tijdens de maskerade ter gelegenheid van het 53^e lustrum van de Utrechtse universiteit, 1901, prentbriefkaart, 140 x 90 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/193C6E2F2B77505EA1363BD2F41ED394>, geraadpleegd 7 juni 2021).

Afbeelding 3.40 Antoon Molkenboer, Vaandel voorstellende de keizer omgeven door de vier evangelisten, 1903, foto uit het gedenkboek, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

Studenten Corps nieuw leven in te blazen. Nadat verschillende plannen de revue waren gepasseerd, werd in april 1902 besloten dat alleen een maskerade voldeed aan het programma van eisen.

Hoewel de commissie het maskeradeplan afgezaagd en uit de tijd vond, zorgde het wel voor afwisseling in het programma van de feestweek en gaf het de stad een feestelijk aanzien. Het belangrijkste vonden zij dat de reünisten konden samenkomen, herinneringen ophalen en zien wat er van het corps geworden was. Daarnaast moest het ook een feest zijn voor de huidige leden en de burgerij van Delft.¹⁶⁹ Het bekende argument tegen de maskerade, de hoge kosten, werd afgewend door op te merken dat de alternatieve plannen eveneens veel geld zouden kosten.¹⁷⁰

Om de oude formule te vernieuwen, werd besloten een onderwerp te kiezen uit een periode en cultuur die nog nooit was uitgebeeld in een studentenmaskerade. De voorkeur ging uit naar een onderwerp uit de geschiedenis van een volk uit Noord-Afrika of het Midden-Oosten, in de hoop dat de afwezigheid van ridders in harnas de kosten voor de kostuums konden verlagen en meer corpsleden konden deelnemen.¹⁷¹ Eind 1902 werd een onderwerp uit de Byzantijnse geschiedenis gekozen: 'De ommeegang van Keizer Nicephoras Phocas II door Constantinopel in 963'.¹⁷²

3.2.2 Een nieuwe aanpak

Bij voorgaande lustra waren de opdrachten voor het vervaardigen van de kostuums gegeven aan de minst vragende costumier, wat de kwaliteit en harmonie van de kostuums nooit ten goede kwam. Naar aanleiding van zijn artikel in *De Telegraaf* werd Molkenboer binnengehaald om dit probleem te verhelpen.¹⁷³

De kostuumsontwerpen werden gemaakt door Théophile Thomas, die ook de Utrechtse kostuums van 1901 had ontworpen, waar Molkenboer kritiek op had gehad. De tekeningen die Thomas leverde waren volgens Molkenboer niet gedetailleerd genoeg. Ze lieten te veel ruimte voor vrije interpretatie door de uitvoerende costumier. Hierop besloot Molkenboer de ontwerpen dunnetjes over te doen. Voor bronnenonderzoek trok hij naar Parijs, waar hij hulp kreeg van enkele specialisten op het gebied van Byzantijnsche geschiedenis en kunst.¹⁷⁴

Voor de uitvoering werden schijnbaar kosten noch moeite gespaard. Geheel in navolging van Molkenboers overtuiging dat alle onderdelen zo authentiek mogelijk moesten worden geproduceerd, werd de zijde voor de kostuums uit Smyrna gehaald. Imitatie-edelstenen kwamen uit Bohemen en Parijs en het borduurwerk werd met de hand gemaakt. Molkenboer hield daarnaast toezicht op het vervaardigen van de wapens, schoenen en pruiken en hij ontwierp de standaarden die in de optocht zouden worden megedragen, uiteraard naar Byzantijns voorbeeld (afbeelding 3.2).¹⁷⁵

3.2.3 Nieuwe taken

Niet alleen moest er eenheid zijn in de kostuums. Molkenboer was van mening dat de kostuums pas tot hun recht zouden komen en het juiste effect teweeg konden brengen, wanneer ze tegen een achtergrond werden geplaatst die bij de decoratieve eenheid van de kostuums aansloot. Daarom moest

---

¹⁶⁹ Stadsarchief Delft, Archief Senaat van het Delftsch Studenten Corps, archiefnummer 317, inventarisnummer 597, Verslag van de feestcommissie, voorlopige feestcommissie en maskeradecommissie over het lustrum van 1903.

¹⁷⁰ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 597.

¹⁷¹ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 597.

¹⁷² Stadsarchief Delft, Archief Senaat van het Delftsch Studenten Corps, archiefnummer 317, inventarisnummer 62, Notulen van de corps-vergaderingen van 8 december 1902.

¹⁷³ "De Delftsche Lustrumfeesten. II." *Algemeen Handelsblad*, 13 juli 1903, avondeditie.

¹⁷⁴ "De Delftsche Lustrumfeesten. II." *Algemeen Handelsblad*, 13 juli 1903, avondeditie.

¹⁷⁵ "De Delftsche Lustrumfeesten. II." *Algemeen Handelsblad*, 13 juli 1903, avondeditie.

de feestzaal veranderd worden in een Byzantijnse troonzaal (afbeelding 3.3, 3.10). Hiervoor trok Molkenboer nogmaals naar Parijs, ditmaal om colleges over Byzantijnsche bouwkunst en decoratie te volgen.¹⁷⁶

Molkenboer maakte direct ook een ontwerp voor het mimespel dat in de troonzaal zou plaatsvinden als onderdeel van de feestelijkheden. Dit stelde de ceremonie van het aanbieden van de Heilige Aarde door de Patriarch Polyeuctos aan Nikephoros voor. De muziek voor deze ceremonie werd beschikbaar gesteld door de Patriarch van de Griekse gemeente in Parijs, nadat deze ervan was overtuigd dat dit niet zomaar een studentenfeest betrof, maar dat de maskerade beschouwd moest worden als een kunstuiting.¹⁷⁷

Wat Molkenboer niet deed, was het ontwerpen van het gedenkalbum. Dit werd gedaan door de kunstenaar Jan de Wetstein Pfister op basis van de kostuumontwerpen van Thomas en verdere aanwijzingen van Molkenboer (afbeelding 3.4). Molkenboer zei later dat hij het gedenkalbum liever zelf had ontworpen. De Wetstein Pfister was niet voldoende op de hoogte van de uitgebreide historische studie die Molkenboer had gedaan en bombardeerde hem constant met vragen over de kostuums. Het beantwoorden van deze vragen kostte Molkenboer naar eigen zeggen meer tijd dan wanneer hij het album zelf had ontworpen.¹⁷⁸

3.2.4 De feestweek

Uit de verslagen in de krant bleek dat de moeite die Molkenboer in de kostuums en accessoires had gestoken niet voor niets was geweest. De toeschouwers konden zien dat het niet zomaar gehuurde kostuums waren (afbeelding 3.5-3.8). De zon deed alle stoffen stralen en schitteren en ook de pruiken en baarden waren van goede kwaliteit (afbeelding 3.9).¹⁷⁹ Toch had deze hoge kwaliteit een keerzijde. Door het relatief geringe aantal deelnemers, een zeventigtal studenten, het merendeel te paard, aangevuld met anonymi, trok de stoet snel voorbij. Voor veel van de toeschouwers was dit de enige gelegenheid om de deelnemers in kostuum te zien. Hierdoor hadden ze slechts enkele minuten om de prachtige kostuums te aanschouwen. Dit was veel te weinig tijd om al het vakmanschap en de compositie van het geheel te kunnen bewonderen.¹⁸⁰

Molkenboers overtuiging dat de kostuums het beste tot hun recht zouden komen in de feestzaal bleek correct. Tegen de achtergrond van de Byzantijnsche troonzaal werden kostuums en decoratie de harmonische eenheid waar Molkenboer naar had gestreefd (afbeelding 3.10). De muziek die tussen de pilaren, koepel en draperieën klonk, paste perfect bij het geheel. En de plechtige stemming werd versterkt door het optreden van de hoofdpersonen, die zich van hun waardigheid bewust waren en dit in al hun bewegingen lieten zien, precies zoals Molkenboer had voorgeschreven. Hij nam zelf ook deel aan de plechtigheid als ceremoniemeester, uiteraard gekostumeerd (afbeelding 3.11).¹⁸¹

---

¹⁷⁶ Eckhardt en Thijssse, *Wat een drukte*, 39.

¹⁷⁷ "De Delftsche Lustrumfeesten. II." *Algemeen Handelsblad*, 13 juli 1903, avondeditie.

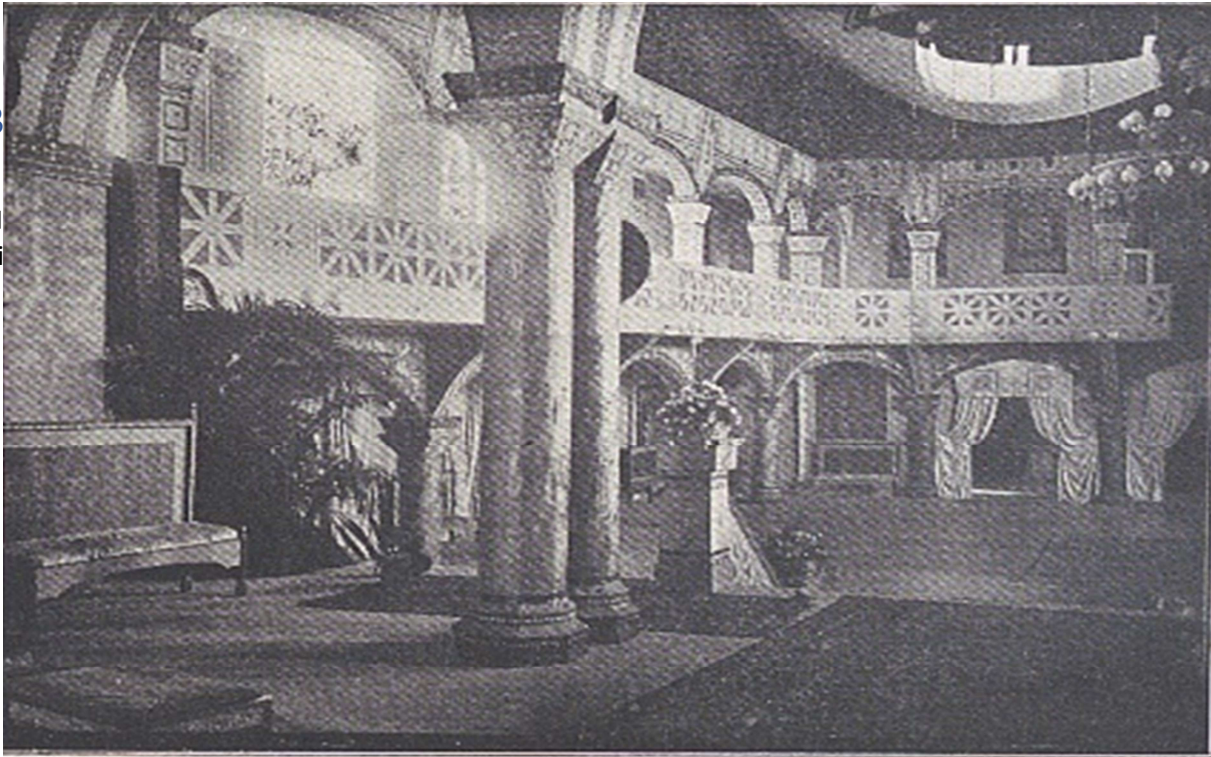
¹⁷⁸ Erfgoed Leiden en Omstreken, Archief Subverenigingen etc. van Studentenvereniging LSC Minerva, archiefnummer 0260A, inventarisnummer 1452, Notulen van de vergadering van de maskeradecommissie van 22 augustus 1904.

¹⁷⁹ "Delftsche Lustrumfeesten. IV." *Algemeen Handelsblad*, 14 juli 1903, avondeditie.

¹⁸⁰ "Delftsche Lustrumfeesten. IV." *Algemeen Handelsblad*, 15 juli 1903, ochtendeditie.

¹⁸¹ "De Delftsche Lustrumfeesten. VI." *Algemeen Handelsblad*, 16 juli 1903, ochtendeditie.

Afbeelding 3.41 Antoon Molkenboer, *Interieur van de feestzaal, gedecoreerd als Byzantijnse troonzaal, met zicht van de tronen de zaal in*, 1903, foto uit het gedenboek, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

Afbeelding 3.42 J.R. de Wetstein Pfister, *Plaat uit het maskeradealbum ter gelegenheid van het 11^e lustrum van het Delftsch Studenten Corps voorstellende de ommetocht van Nikephoros II Phokas binnen Byzantium na zijn kroning tot keizer in 963*, 1903, chromolithografie, 395 x 555 mm., Stadsarchief Delft (foto: Stadsarchief Delft <https://hdl.handle.net/21.12115/NL-DtAD41022966>, geraadpleegd 29 november 2021).

Afbeelding 3.43 A.G. Ferf als Abou 'L Achair, 1903, foto uit serie portretten van deelnemers aan de maskerade, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

Afbeelding 3.44 R.P. Vos als Abou Tiras, 1903, foto uit serie portretten van deelnemers aan de maskerade, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

Afbeelding 3.45 A.S.C. Stoop als Theodoros Lalakon, 1903, foto uit serie portretten van deelnemers aan de maskerade, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

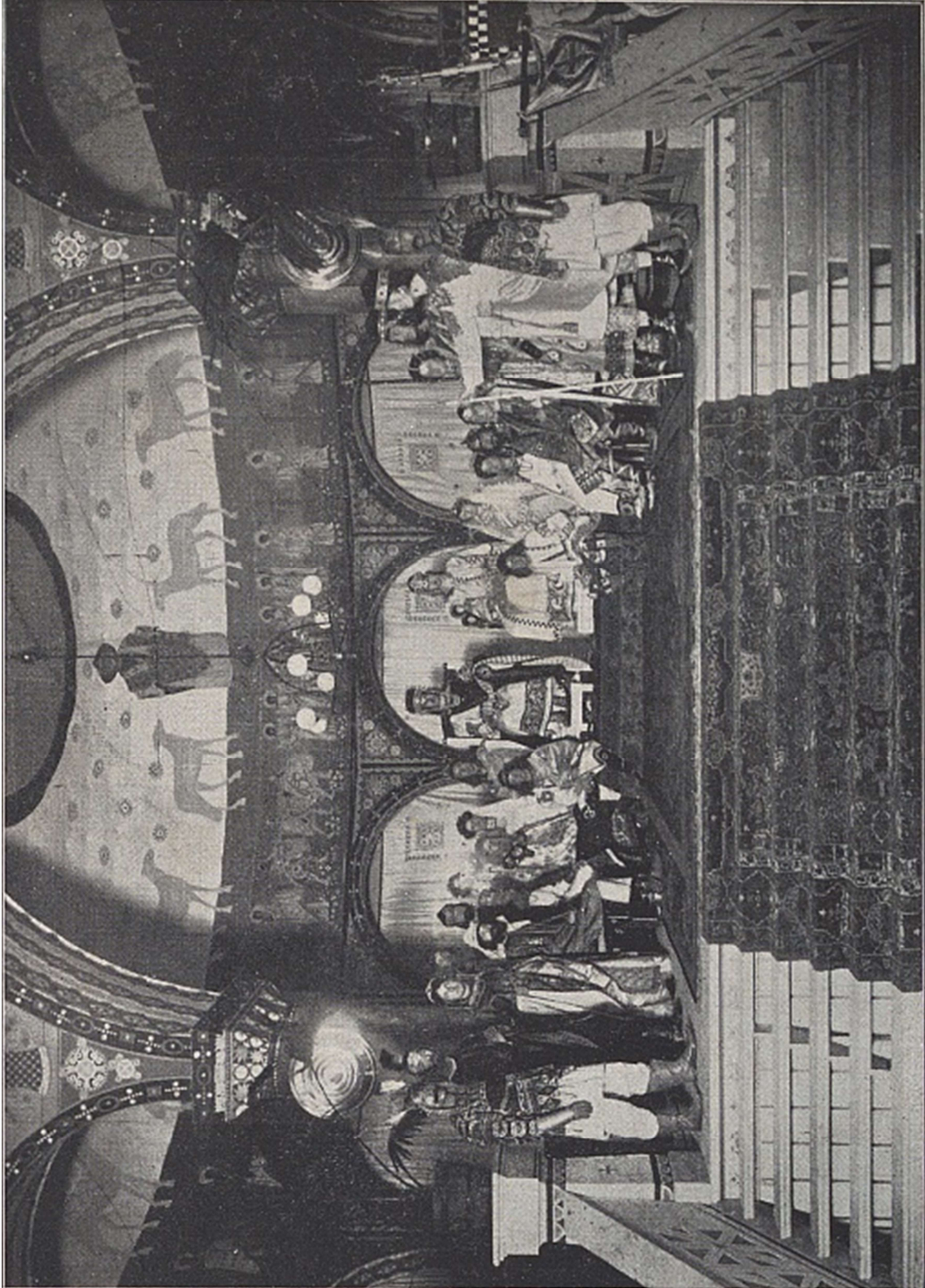
Afbeelding 3.46 J.J.A. Knoote als Anemas-El-Kotorbi, 1903, foto uit serie portretten van deelnemers aan de maskerade, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

Afbeelding 3.47 F.H. Fentener van Vlissingen Jr. als Keizer Nikephoros II Phocas tijdens de maskerade, 1903, foto uit het gedenkboek, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

Afbeelding 3.48 Keizer Nikephoros II Phocas en zijn gevolg tijdens de plechtige cour, 1903, foto uit het gedenkboek, Stadarchief Delft (foto: auteur).

Afbeelding 3.49 *Antoon Molkenboer in Byzantijns kostuum, 1903, foto uit het gedenkboek, Stadsarchief Delft (foto: auteur).*

blazen. Na zelf enkele onderwerpen te hebben onderzocht en afgekeurd, kreeg de commissie hulp van Molkenboer, die de commissie benaderde met een plan. De reputatie die hij in Delft had opgebouwd was hem vooruit gesnel en hij werd uitgenodigd om zijn plan te bespreken.¹⁸²

Volgens Molkenboer was het belangrijk dat het relatief kleine Groningse corps, met minder leden en minder financiële draagkracht, niet moest proberen om de grotere corpora in kostbaarheid te overtreffen.¹⁸³ Net als Delft moest het zich onderscheiden met een origineel onderwerp uit een tijdperk dat nog nooit in een maskerade was uitgebeeld. Aangezien Molkenboer op dat moment werkzaam was bij de Wagner-vereniging, is het niet verwonderlijk dat hij een onderwerp voorstelde uit de tijd van de Vikingen. Hij haalde het onderwerp uit de IJslandse *Frithiof Saga*: 'Het bezoek van de held Frithiof aan de Noorse koning Rhing'.¹⁸⁴

Het plan was om met de maskerade de aankomst per schip van Frithiof aan het hof van koning Rhing te verbeelden. Over het Verbindingskanaal zouden pramen versierd als drakenboten Frithiof en zijn gevolg naar het water voor het station brengen. Daar zouden Frithiof en zijn gevolg door de koning en diens vrouw worden ontvangen in een paviljoen in de vorm van een tempel, waar een offerplechtigheid zou worden nagespeeld.¹⁸⁵

Deze opzet had vele voordelen. Het contrast tussen de oude kostuums en de moderne stad werd verzacht door de optocht over het water te laten gaan in plaats van door de straten en de commissie hoefde geen paarden te huren. Door de ceremonie buiten in een open paviljoen te laten plaatsvinden, hoefde de commissie ook geen zaal te huren voor de *cour*. Bovendien werd het paviljoen corpseigendom, zodat het de hele week kon blijven staan en meerdere openlucht-ceremonies of scènes uit de *Frithiof Saga* konden worden nagespeeld. Hiedoor werd het sociale aspect van de maskerade versterkt, omdat in de buitenlucht meer mensen het schouwspel konden bijwonen dan in een zaal.¹⁸⁶ En om wat geld terug te verdienen kon entréegeld worden gevraagd voor de plaatsen met het beste zicht aan de waterkant en bij het paviljoen.¹⁸⁷

Molkenboer was van plan om ter voorbereiding naar Denemarken en Noorwegen te gaan. Daar had hij introducties bij professor dr. Kalund, specialist in scheepsbouw, en de componist Edvard Grieg, die hij wilde raadplegen over krijgszangen van de Vikingen.¹⁸⁸

3.3.1 Te weinig

Molkenboers originele begroting was voor 59 deelnemers en een veertigtal anoniemi, maar vanaf het begin had de commissie moeite alle rollen te vullen. Om het animo te vergroten hield Molkenboer eind 1903 een presentatie over de historische context van de *Frithiof Saga*, die hij aankleedde met kostuumschetsen (afbeelding 3.12), borduurwerk, stoffen, schilden en andere accessoires. In Delft had

¹⁸² Groninger Archieven, Archief Vindicat Atque Polit (1), 1815-1943 (1969), archiefnummer 467, inventarisnummer 1059, Verslag over de maskeradepannen voor 1904, gedaan in de Corpsvergadering van 28 oktober 1903.

¹⁸³ Groninger Archieven, Archief Vindicat Atque Polit (1), 1815-1943 (1969), archiefnummer 467, inventarisnummer 1057, Brief van 26 oktober 1903 van Antoon Molkenboer aan de maskeradecommissie waarin hij de voordelen het door hem voorgestelde onderwerp uiteen zet.

¹⁸⁴ De naam van de held wordt wisselend geschreven als Frithjof, Frithiof en Fridhiof, als gelatiniseerde versies van het IJslandse Friðþjóf. Molkenboer en de maskeradecommissie baseerden zich bij hun keuze op de *Frithiof's Saga*, de door de Zweedse schrijver Esaias Tegnér in 1825 gepubliceerde versie. Om die reden zal ik hier deze spelling van de naam aanhouden.

¹⁸⁵ GA, VAP, 467, inv.nr. 1059.

¹⁸⁶ GA, VAP, 467, inv.nr. 1057, Brief van 26 oktober 1903.

¹⁸⁷ GA, VAP, 467, inv.nr. 1059.

¹⁸⁸ GA, VAP, 467, inv.nr. 1057, Brief van 2 november 1903 van Antoon Molkenboer aan de maskeradecommissie over zijn plannen om in Denemarken en Noorwegen onderzoek te doen naar het onderwerp van de maskerade.

Afbeelding 3.50 Antoon Molkenboer, *Kostuumontwerpen voor de Groningse maskerade ter ere van het 58^e lusturm van de Universiteit Groningen, 1903-1904*, foto, RKD Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis (foto: auteur).

Afbeelding 3.51 Antoon Molkenboer, *Ontwerp voor de maskeradeoptocht voor het Groningse lustum in 1904, 1903-1904*, foto, RKD Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis (foto: auteur).

hij gemerkt dat de meeste deelnemers zich pas inschreven nadat ze wisten wat voor kostuums ze konden dragen. Hij hoopte dat dit hier ook het geval zou zijn, maar het leverde slechts een paar nieuwe inschrijvingen op.¹⁸⁹

Een ander heikel punt waren de kosten voor de decoratie van het paviljoen. Het benodigde bedrag werd deels opgehaald door ieder corpslid een hoofdelijk bedrag te laten betalen, ongeacht of hij deelnam aan de maskerade. Het verzet hiertegen was groot, waardoor er bezuinigd moest worden. Molkenboer wilde het feest kostte wat kost laten doorgaan en zette zich hier sterk voor in. Hij stelde maar liefst vijf verschillende plannen op voor het paviljoen in verschillende prijsklassen, van een hoogzetel op een podium onder de bomen tot een halve tempel, zodat de commissie kon kiezen hoeveel ze eraan wilde uitgeven.¹⁹⁰

Hieruit blijkt dat Molkenboer geen elementen zomaar wilde weglaten, versimpelen of van mindere kwaliteit laten maken. Volgens hem zouden hierdoor de eenheid en historische illusie verstoord worden. Hetzelfde gebeurde toen hij werd gevraagd om nieuwe ontwerpen te maken voor de goedkopere rollen. Door decoratieve details te moeten weglaten zag hij de eenheid tussen de kostuums verdwijnen. Omdat volgens Molkenboer het slagen van het plan juist lag in de eenheid van alle onderdelen, besloot hij geen losse kostuumtekeningen te maken. Hij maakte een ontwerp van de hele stoet, met alle hoofdpersonen, anonymi en zaken die nodig waren voor de ceremonie in het paviljoen (afbeelding 3.13).¹⁹¹

Ondanks al Molkenboers inspanningen besloot de maskeradecommissie begin februari 1904 van het maskeradeplan af te stappen. De originele 59 rollen waren teruggebracht naar 48, maar zelfs hiervan waren er slechts 30 gevuld.¹⁹² Molkenboer schreef dat hij de ontbrekende fondsen had willen betalen uit zijn honorarium, om ervoor te zorgen dat zijn werk niet voor niets zou zijn. Hij zou immers nooit meer zo'n kans zou krijgen om de resultaten van zijn studies naar de Vikingtijd zo prachtig in beeld te brengen als hier.¹⁹³ Helaas mocht het niet meer baten.

3.4 Leiden 1905

3.4.1 Een nieuwe opdracht

Hoe anders ging het een jaar later in Leiden. Traditioneel kon het corps hier rekenen op voldoende deelnemers en financiële draagkracht. Hier was ook geen sprake van vernieuwingen. Geheel volgens traditie koos de Leidse maskeradecommissie een optocht uit de vaderlandse geschiedenis: de 'Plechtige ommeegang van Z.M. Willem III Koning van Engeland, Schotland, Ierland en Frankrijk, Erfstadhouder, Prins van Oranje, binnen den Haag op 5 Februari 1691, na zijn komst uit Engeland, met al z'n vorstelijke gasten en de grooten van zijn hof'. De investituur van de hertog van Lüneburg-Zell in de Orde van de Kouseband werd gekozen om na te spelen.¹⁹⁴

---

¹⁸⁹ GA, VAP, 467, inv.nr. 1057, Brief van 13 november 1903 van Antoon Molkenboer aan de maskeradecommissie over de mogelijkheid om een lezing te houden over de Viking-tijd.

¹⁹⁰ GA, VAP, 467, inv.nr. 1057, Brief van 18 december 1903 van Antoon Molkenboer aan de maskeradecommissie betreffende mogelijke besparingen op de decoratie van de tempel.

¹⁹¹ GA, VAP, 467, inv.nr. 1057, Brief van 12 januari 1904 van Antoon Molkenboer aan de maskeradecommissie over zijn nieuwe ontwerp voor de gehele stoet.

¹⁹² Groninger Archieven, Archief Vindicat Atque Polit (1), 1815-1943 (1969), archiefnummer 467, inventarisnummer 1055, Ontslagbericht van de maskeradecommissie in het notulenboek van de vergaderingen van de maskeradecommissie.

¹⁹³ GA, VAP, 467, inv.nr. 1057, Brief van 4 februari 1904 van Antoon Molkenboer aan de maskeradecommissie in antwoord op hun bericht dat de maskerade niet doorgaat.

¹⁹⁴ EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1452, Notulen van de vergadering van de maskeradecommissie van 27 april 1904 .

De Leidse maskeradecommissie was al een aardig eind op weg met het voorbereidend onderzoek toen ze begin februari 1904 Molkenboer vroeg een prijsopgave te maken van de productie van de kostuums. Van een samenwerking werd echter niet direct uitgegaan. Waar de herinnering aan de geslaagde Delftse maskerade voldoende waren om de Groningse commissie van Molkenboers kunnen te overtuigen, bestond binnen de Leidse commissie enige scepsis.¹⁹⁵

Bovendien wilde de commissie eerst de verhoudingen tussen Molkenboer en de commissie vastleggen.¹⁹⁶ De leiding moest volgens de commissie steeds bij hen liggen en ze vreesde ervoor dat de tussenkomst van Molkenboer voor dubbele communicatie zou zorgen. Een garantie vanuit Delft dat de samenwerking daar zonder contract prima was verlopen, was niet voldoende.

Uiteindelijk wist Molkenboer de commissie ervan te overtuigen dat met zijn hulp het proces gemakkelijker zou verlopen en de maskerade een harmonieus en met zorg afgewerkt geheel zou worden. Zijn prijsopgave viel in de smaak en hij werd uitgenodigd om deze met de commissie te bespreken. Hij liet direct stofstalen, wapens en andere accessoires zien die hij in zijn enthousiasme had verzameld. De commissie nam hem aan voor de productie van de kostuums, die door Molkenboer en de heer Van der Minne, lid van de commissie, zouden worden ontworpen (afbeelding 3.14, 3.15). Omtrent de inrichting en decoratie van het feestgebouw, de voor Molkenboer zo belangrijke achtergrond waartegen het geheel van de kostuums compleet zou worden, deed de commissie nog geen toezeggingen.¹⁹⁷

3.4.2 Buitenlandse bronnen

Begin april 1904 werd het contract opgesteld.¹⁹⁸ Hierin werden onder andere Molkenboers verantwoordelijkheden en honorarium vastgelegd, samen met boetes voor het niet op tijd leveren van de kostuums en accessoires.¹⁹⁹ Nog voor Molkenboer het contract kon ondertekenen, vertrok hij naar Frankrijk, om leveranciers van brokaat, zijde en kant te bezoeken. Het gebruik van Franse modehuizen was van groot belang voor Molkenboer. In de tijd van Willem III was Frankrijk het modecentrum geweest. Om die tijd zo goed mogelijk te imiteren, moest Molkenboer zich voor de productie van de kostuums voor deze makserade dus eveneens op Frankrijk richten.²⁰⁰

In de zomer van 1904 trok Molkenboer met twee commissieleden naar Engeland. In de National Portrait Gallery en het South Kensington Museum deed hij inspiratie op voor de kostuums. En aangezien hij inmiddels de decoratie van de feestzaal op zich had genomen, deed hij onderzoek naar de architectuur van Westminster Abbey en Hampton Court.²⁰¹

---

¹⁹⁵ EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1452, Notulen van de vergadering van de maskeradecommissie van 11 februari 1904.

¹⁹⁶ EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1452, Notulen van de vergadering van de maskeradecommissie van 22 februari 1904.

¹⁹⁷ EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1452, Notulen van de vergadering van de maskeradecommissie van 22 februari 1904.

¹⁹⁸ EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1466, Brief van 15 april 1904 van Antoon Molkenboer aan de maskeradecommissie geschreven vanuit Parijs over de goede ontvangst van de contracten en zijn bezigheden in Parijs.

¹⁹⁹ Erfgoed Leiden en Omstreken, Archief Subverenigingen etc. van Studentenvereniging LSC Minerva, archiefnummer 0260A, inventarisnummer 1513, Contract gesloten tussen de maskeradecommissie en Antoon Molkenboer; Het volledige contract is te vinden in bijlage 3.

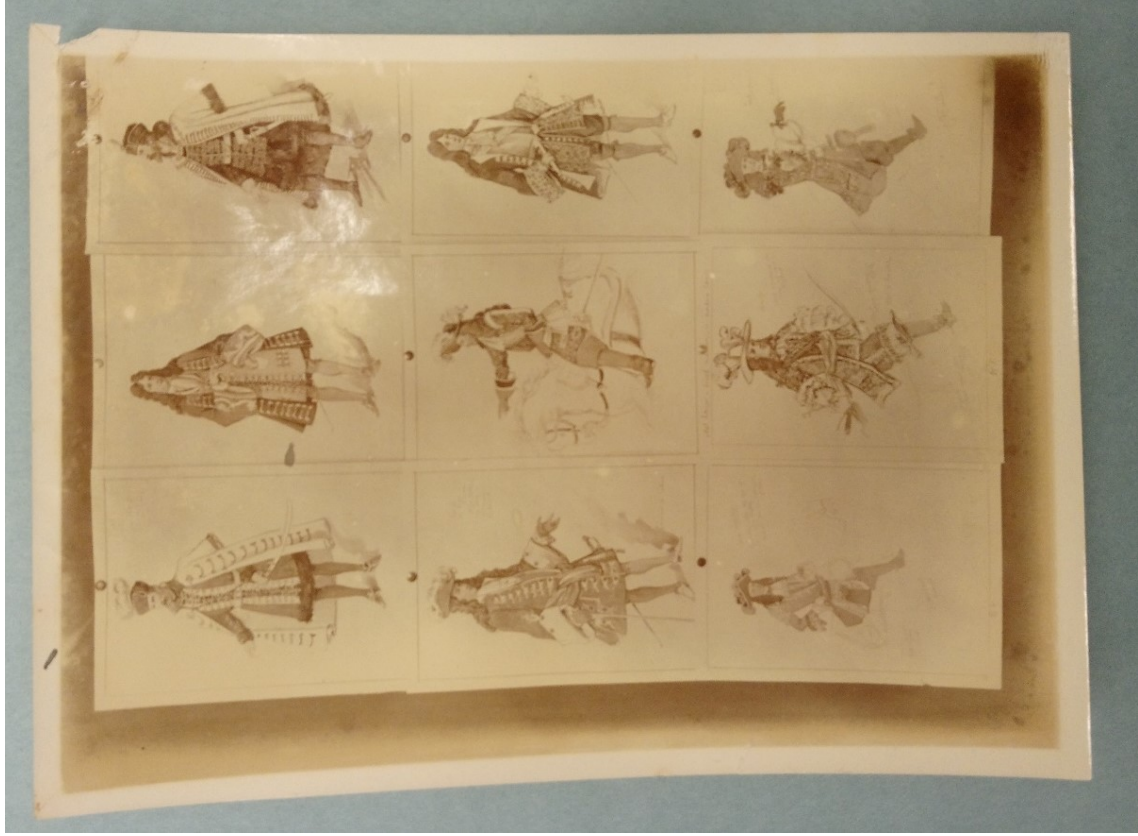
²⁰⁰ EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1466, Brief van 16 februari 1904; De volledige brief is te vinden in bijlage 4.

²⁰¹ EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1466, Bijlage bij de brief van 28 mei 1904 van Antoon Molkenboer aan de maskeradecommissie met zijn plan om naar Engeland te gaan; Erfgoed Leiden en Omstreken, Archief Subverenigingen etc. van Studentenvereniging LSC Minerva, archiefnummer 0260A, inventarisnummer 1600, Voorrede van de historische toelichting bij de maskerade in deel I van het gedenkalbum.

Afbeelding 3.52 Antoon Molkenboer, *Kostuumontwerpen voor de Leidse Maskerade van 1905*, 1904-1905, foto, RKD Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis (foto: auteur).

Afbeelding 3.53 Antoon Molkenboer, *Kostuumontwerpen voor de Leidse Maskerade van 1905*, 1904-1905, foto, RKD Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis (foto: auteur).

Afbeelding 3.54 Antoon Molkenboer, *Foto van ontwerp voor de feestzaal voor de Leidse Maskerade van 1905*, 1904-1905, foto, RKD Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis (foto: auteur).

3.4.3 Meer taken

Zijn ontwerp voor de decoratie van de feestzaal presenteerde hij tijdens een vergadering eind augustus 1904 (afbeelding 3.16). In dezelfde vergadering werd besloten dat Molkenboer het gedenkalbum zou ontwerpen. De commissie had hier eerst de lithograaf Henricus Jansen voor willen vragen.²⁰²

Molkenboer, met de ervaring uit Delft, pleitte ervoor dat ze ook dit onderdeel aan hem toevertrouwen. Op die manier werd het boek ontworpen door iemand die vertrouwd was met de stijl van de tijd en werd hij niet constant lastig gevallen met vragen. Na ervan te zijn overtuigd dat Molkenboers lithografische werk niet voor dat van Jansen onderdeed, stemde de commissie hiermee in.²⁰³

Dit jaar maakten Molkenboer en de commissie van het gedenkboek meer dan het gebruikelijke album met afbeeldingen van de stoet en de historische context. Het boek werd opgesplitst in twee delen. Het eerste deel was gewijd aan de historische achtergrond van de voorgestelde personages, geïllustreerd met 10 platen met een afbeelding van de voornaamste personen uit de stoet (afbeelding 3.17). In het tweede deel stonden foto's van jassen, vesten, bordurwerk, kant, degens en andere details ter illustratie van een tekst over de mode ten tijde van Willem III, mede geschreven door Molkenboer (afbeelding 3.18).²⁰⁴

3.4.4 De feestweek

Van 19 tot 23 juni 1905 konden de commissie en Molkenboer genieten van het resultaat van hun inspanningen (afbeelding 3.19). De optocht werd gehouden op dinsdag en de Kousenbandinvestituur, waaraan Molkenboer in kostuum deelnam, op woensdag.²⁰⁵ Vrijdag werd de investituur herhaald, waarna de *cour* van Willem III plaatsvond.²⁰⁶

Te oordelen naar de beschrijvingen in de krant was het Molkenboer en de maskeradecommissie gelukt om van de optocht een indrukwekkende artistieke eenheid te maken. De stoet werd beschreven als een weloverwogen geheel dat duidelijk met zorg was samengesteld.²⁰⁷ De kostuums werden herkend als werk dat niet zomaar door een toneelkleermaker was gemaakt, ze behielden zelfs in het volle daglicht hun illusie (afbeelding 3.20-3.22).²⁰⁸

Net als in Delft kregen de kostuums nieuwe luister in de omgeving van de feestzaal, ditmaal in de stijl van Hampton Court (afbeelding 3.23, 3.24). De historische illusie werd vergroot doordat de deelnemers hun kostuum met gemak droegen en ze zich bewust waren van het hoe en waarom van de handeling.²⁰⁹ Die historische handeling was eveneens een succes en het publiek herkende en erkende Molkenboer als de juiste kunstenaar om het geheel te leiden. Zowel het grote geheel als de kleinste details hield hij in de gaten, wat essentieel was voor het slagen van de opzet.²¹⁰

---

²⁰² EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1452, Notulen van de vergadering van de maskeradecommissie van 16 mei 1904.

²⁰³ EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1452, Notulen van de vergadering van de maskeradecommissie van 22 augustus 1904.

²⁰⁴ EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1452, Notulen van de vergadering van de maskeradecommissie van 24 april 1905.

²⁰⁵ EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1466, Brief van 20 juli 1905 van Antoon Molkenboer aan de maskeradecommissie over de afhandeling van zijn honorarium; De volledige brief is te vinden in bijlage 4.

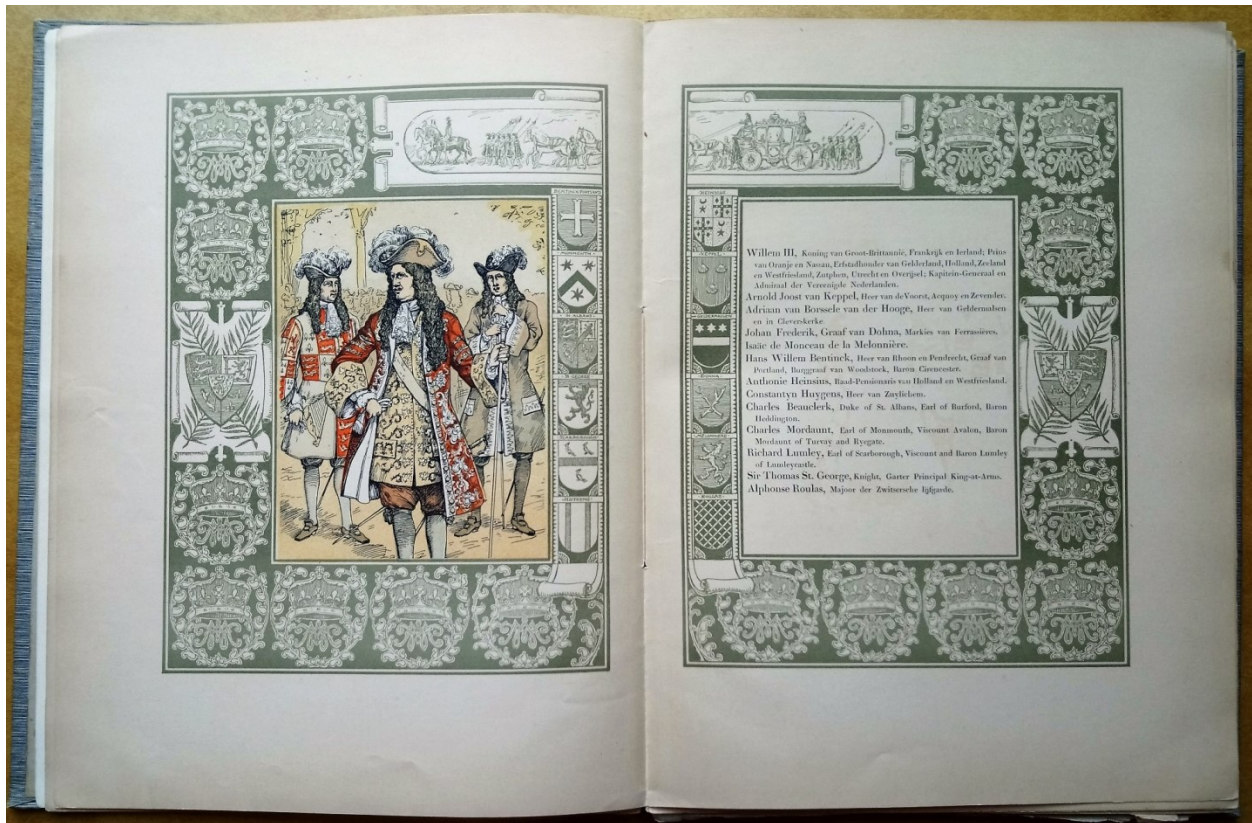
²⁰⁶ "De feesten te Leiden," *Algemeen Handelsblad*, 19 juni 1905, avondeditie.

²⁰⁷ "De feesten te Leiden," *Algemeen Handelsblad*, 21 juni 1905, ochtendeditie.

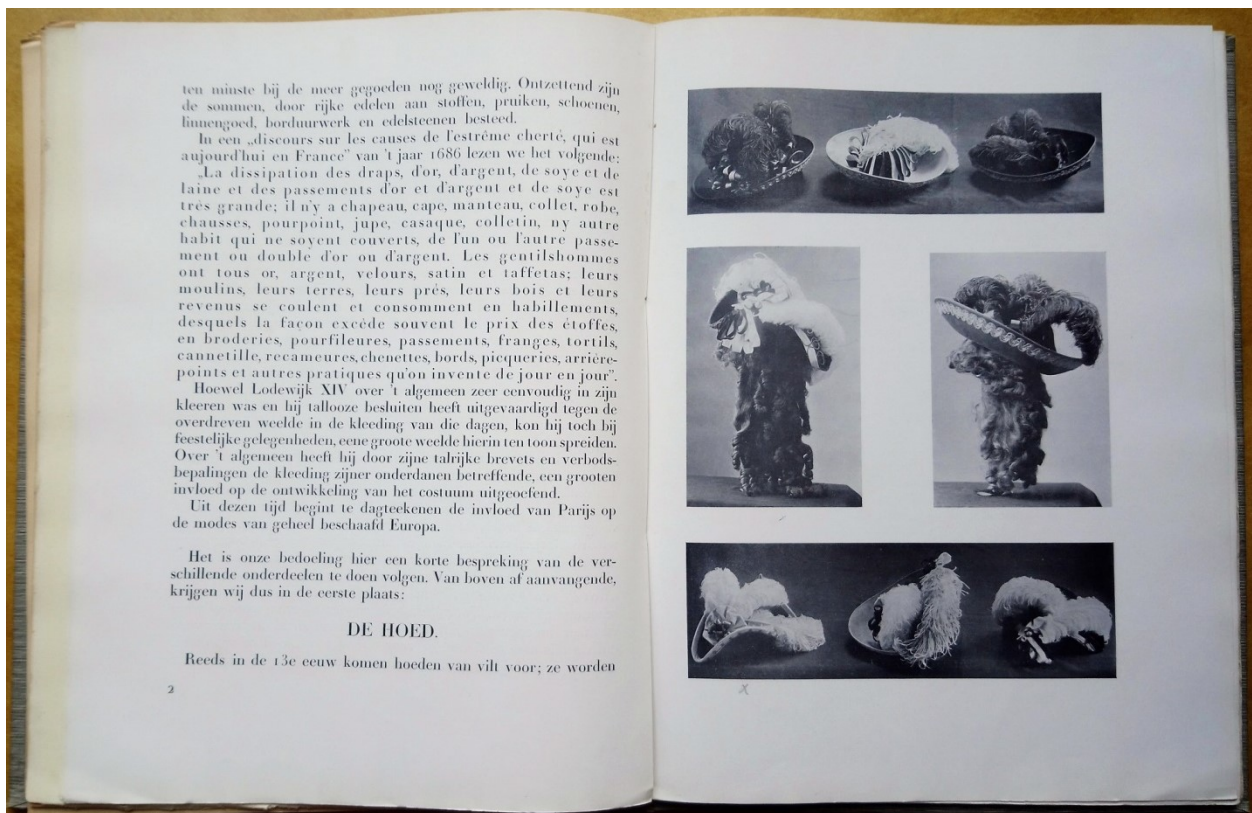
²⁰⁸ "De feesten te Leiden," *Algemeen Handelsblad*, 22 juni 1905, ochtendeditie.

²⁰⁹ "De feesten te Leiden," *Algemeen Handelsblad*, 22 juni 1905, ochtendeditie.

²¹⁰ "De feesten te Leiden," *Algemeen Handelsblad*, 22 juni 1905, ochtendeditie.

Afbeelding 3.55 Antoon Molkenboer, *Eerste plaat uit het eerste deel van het gedenboek van het 66^e lustrum van de Leidse universiteit*, 1905, drukwerk, Erfgoed Leiden en omstreken (foto: auteur).

Afbeelding 3.56 Pagina 2 en 3 uit het tweede deel van het gedenboek van het 66^e lustrum van de Leidse universiteit, 1905, drukwerk, Erfgoed Leiden en omstreken (foto: auteur).

64 Uitgave Leidsch Dagblad.

Maskerade --- Leiden 1905.

Afbeelding 3.57 Hendrik Jonker, *Deelnemers te paard tijdens de Leidse maskerade ter gelegenheid van het 66^e lustrum van de Leidse Universiteit, 1905*, prentbriefkaart, 140 x 90 mm., Erfgoed Leiden en omstreken <https://www.erfgoedleiden.nl/collecties/beeldmateriaal/zoeken-in-beeldmateriaal/detail/afc744ae-26bc-11e3-8e29-3cd92befe4f8/media/44827cc2-179b-c731-f9da-38412458dd81>, geraadpleegd 30 november 2021.

Afbeelding 3.58 Antoon Molkenboer, *Kostuumontwerp voor Willem III*, 1904-1905, aquarel, Archief van Studentenvereniging Minerva(?) (foto: Magda Kyrova en Ellen Muller, *Antoon Molkenboer: Ontwerpen voor muziek en toneel, 1895-1917*, 's-Gravenhage: Haags Gemeentemuseum, 1983, 23).

Afbeelding 3.59 Hendrik Jonker, *Maskerade – Leiden – 1905. Koning-Stadhouder Willem III, 1905*, prentbriefkaart (foto: <https://www.prentbriefkaarten.info/studentenmaskerades.html>, geraadpleegd 30 november 2021).

Afbeelding 3.60 Serné Amsterdam, Maison Oswald Brussel en Antoon Molkenboer, *Jas van maskeradekostuum gedragen door S.N.B. Halbertsma als stadhouder-koning Willem III, 1905*, fluweel, Brussels kant en goudlamé, Academisch Historisch Museum (foto: Stichting Academisch Erfgoed <https://www.academischerfgoed.nl/topstukken/maskeradekostuum/>, geraadpleegd 29 november 2021).

Afbeelding 3.61 Feestzaal gedecoreerd in de stijl van de Engelse gotiek voor de Leidse maskerade van 1905, 1905, foto, RKD Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis (foto: auteur).

Afbeelding 3.62 Feestzaal gedecoreerd in de stijl van de Engelse gotiek voor de Leidse maskerade van 1905, 1905, foto, RKD Nederlands instituut voor kunstgeschiedenis (foto: auteur).

3.4.5 Geen problemen?

In hun afsluitende woorden aan elkaar spraken de maskeradecommissie en Molkenboer uiterst beleefd over de samenwerking.²¹¹ Achter deze mooie woorden gingen echter problemen schuil omtrent de onderlinge verhoudingen, die voornamelijk voortvloeiden uit Molkenboers manier van werken.

Ten eerste was de commissie met Molkenboer een vast honorarium overeengekomen. Hierdoor werd Molkenboer niet betaald voor het vele extra werk dat hij uit enthousiasme deed, ondanks dat dit de commissie en de maskerade ten goede kwam.

Ten tweede droeg Molkenboer geen verantwoordelijkheid voor de sluiting van de begroting van de kostuums. Hij handelde slechts in naam van de commissie. Dit werd een probleem door Molkenboers manier van werken. Hij liet namelijk alle rekeningen in zijn naam opstellen. Als de firma's waarmee hij samenwerkte wisten dat hij slechts een tussenpersoon voor de commissie was, zouden ze hun prijzen opdrijven en Molkenboer een deel van de winst aanbieden. Molkenboer weerstond deze verleiding, maar het speet hem dat telkens als hij een daadwerkelijk hoge rekening bij de commissie moest declareren, zij hem ervan konden verdenken dat hij er persoonlijk winst op had gemaakt.

Daarnaast moest Molkenboer persoonlijk aan alle betalingsverplichtingen voldoen, zoals betalingen die binnen dertig dagen moesten worden voldaan. De commissie was gewend aan het einde te betalen, waardoor Molkenboer zijn voorschot van de commissie twee keer overschreed.

Molkenboer bleef pas aan nadat was afgesproken dat de commissie hem zonder meer de ensemble-prijs van de kostuums zou uitbetalen, mits Molkenboer zich aan zijn contractuele verplichtingen hield.²¹²

3.5 Het buitenland 1905-1910

Tussen 1905 en 1910 verbleef Molkenboer in het buitenland.²¹³ Eerst ging hij naar Duitsland, waar hij deelnam aan projecten in Dresden, Bayreuth en Wiesbaden. In 1905 vertrok hij via Parijs naar Amerika. Daar was hij betrokken bij historische feesten, zoals het Fiesta de los Flores in Los Angeles (1906) en de Hudson-Fulton Celebration in New York (1909). Het is aannemelijk dat hij bij deze evenementen een vergelijkbare rol had als bij de Nederlandse studentenmaskerades. Daarnaast kreeg hij in Amerika de kans om monumentale decoratieve kunst te maken, zoals het decoratieprogramma voor het Majestic Theater in Los Angeles.

3.6 Utrecht 1911

3.6.1 Het openlucht-natuurspel

Voor alle maskeradecommissies was het opwekken van een historische illusie één van de doelen van de maskerade. Met de toevoeging van de *cour* werd de mogelijkheid hiertoe uitgebreid en het naspelen van een historische handeling was de volgende stap in de ontwikkeling hiervan. Toen Molkenboer in Amerika verbleef, was dit gebruik in Leiden verder uitgebouwd. In 1910 werd daar, in plaats van de historische handeling, het toneelstuk 'Alianora' opgevoerd (afbeelding 2.20). Dit gebeurde niet meer in de feestzaal, maar op een toneel in de buitenlucht.

---

²¹¹ EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1600, Voorrede van de historische toelichting bij de maskerade in deel I van het gedenkalbum; EleO, LSC, 0260A, inv.nr. 1466, Brief van 20 juli 1905.

²¹² SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van 4 november 1912, Brief van 4 november 1912 van Antoon Molkenboer aan de Delftse maskeradecommissie betreffende zijn eerder werkzaamheden; De volledige brief is te vinden in bijlage 4.

²¹³ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van 4 november 1912.

Voor het Utrechtse lustrum van 1911 besloot de maskeradecommissie het grootser aan te pakken en een openlucht-natuurspel te organiseren.²¹⁴ Het spel toonde een fictieve episode uit de zes weken durende belegering van Utrecht door Willem IV graaf van Holland in 1345 en de maskeradeoptocht stelde Willems feestelijke ommekeer in de stad voor na de verovering (afbeelding 3.25, 3.26). In plaats van in een theater werd het opgevoerd op een veld in een bocht in de Kromme Rijn net buiten Utrecht (afbeelding 3.27).

Vanaf de tribune had men zicht op, van links naar rechts, de rivier, het kamp van de belegeraar, een klooster en het gereconstrueerde kasteel Rijnauwen. Deze nederzettingen waren op ware grootte en naar historische tekeningen nagebouwd. Het spel speelde zich af op en rond deze gebouwen en het kamp. Met deze grootse opzet wilde de commissie een beeld geven van het leven in de middeleeuwen in al haar facetten.²¹⁵ Ze wilde de toeschouwers onderdompelen in de middeleeuwse wereld, als waren ze tijdreizigers.²¹⁶ Het is vergelijkbaar met de levende geschiedenis van tegenwoordig, waarbij mensen zich kleden en gedragen op de manier van voorbije eeuwen om dit voor de bezoeker aanschouwelijk te maken.

Door deze opzet kon het stuk echter geen traditioneel drama zijn. De schaal van de opzet maakte het ongeschikt voor de gebruikelijke inhoud van toneelstukken, waarbij de nadruk lag op persoonlijk drama en de handelingen, gezichtsuitdrukkingen en intonatie van de individuele spelers. Deze gingen immers verloren in de ruimte.

In plaats daarvan werd het spel gezien als een “levend schilderij, een gedicht, dat aanschouwelijk wordt gemaakt”. De scènes waren bewegende taferelen, ondersteund door muziek en verklarende gezangen van een koor en solisten. De schoonheid van het geheel lag in de groepen, hun vormen, kleuren en het ritme van hun bewegingen. Ieder tafereel vormde een eenheid en sloot aan bij het grotere geheel van het spel, net zoals Molkenboer van de maskeradeoptochten wenste.²¹⁷

Hoewel de hoge mate van naturalisme die hier werd nagestreefd niet strookte met de nieuwe ontwikkelingen van het toneel zoals die in *De Kroniek* beschreven werden, werd het hier toch gewaardeerd. Het doel van het spel was immers niet om tijdloos toneel neer te zetten, maar om de kostuums zo goed mogelijk uit te laten komen, in een omgeving die paste bij en van even goede kwaliteit was als de kostuums. Alleen op die manier kon de historische illusie immers volmaakt zijn.²¹⁸

Bovendien waren de studenten niet vervallen in “banaal naturalisme”. Door de grootte van het spel konden de studenten niet simpelweg een verhaal naspelen, maar moesten de schrijver, regisseur en vormgever door middel van stylering een ideële eenheid creëren.²¹⁹

3.6.2 De kostuums

De maskeradeoptocht zelf was een bont geheel van felle kleurvlakken en schitterende harnessen. Om in deze bonte stoet de eenheid te bewaren had Molkenboer op de wapenrokken, vaandels en dekkleden van de paarden de Hollandse leeuw steeds laten terugkeren. In de ogen van het publiek was deze kleurenpracht historisch verantwoord voor de periode die werd uitgebeeld. De kostuums verbonden de strijdhaftigheid van de ridders met de gratie van de edelen. Bovendien herkende het publiek in de kostuums, met name in het kostuum van Willem IV, de invloed van de vroege Italiaanse renaissance en Vlaamse primitieven (afbeelding 3.28-3.30).²²⁰

²¹⁴ “De Utrechtsche Lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 10 juni 1911, avondeditie.

²¹⁵ “De Utrechtsche Lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 29 juni 1911, ochtendeditie.

²¹⁶ “De Utrechtsche Lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 10 juni 1911, avondeditie.

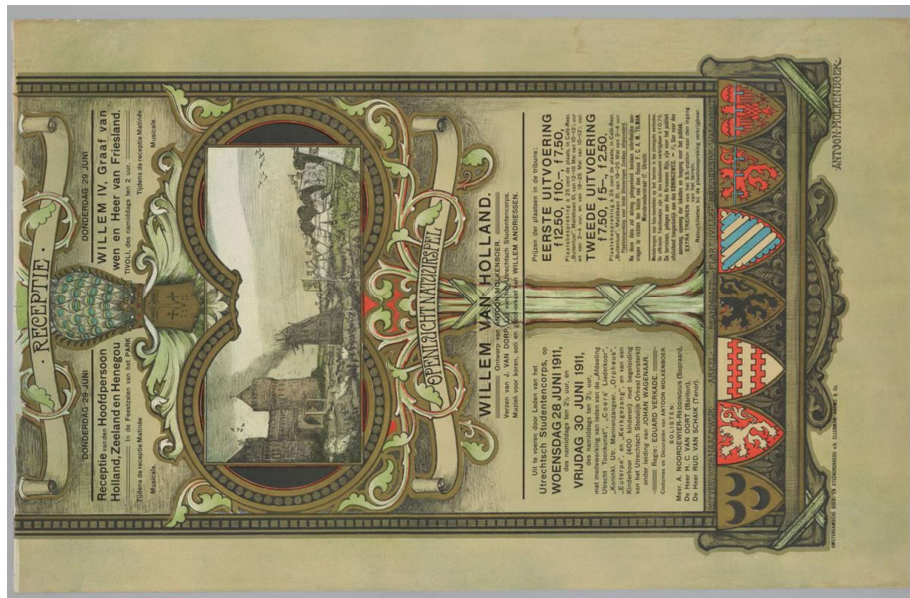
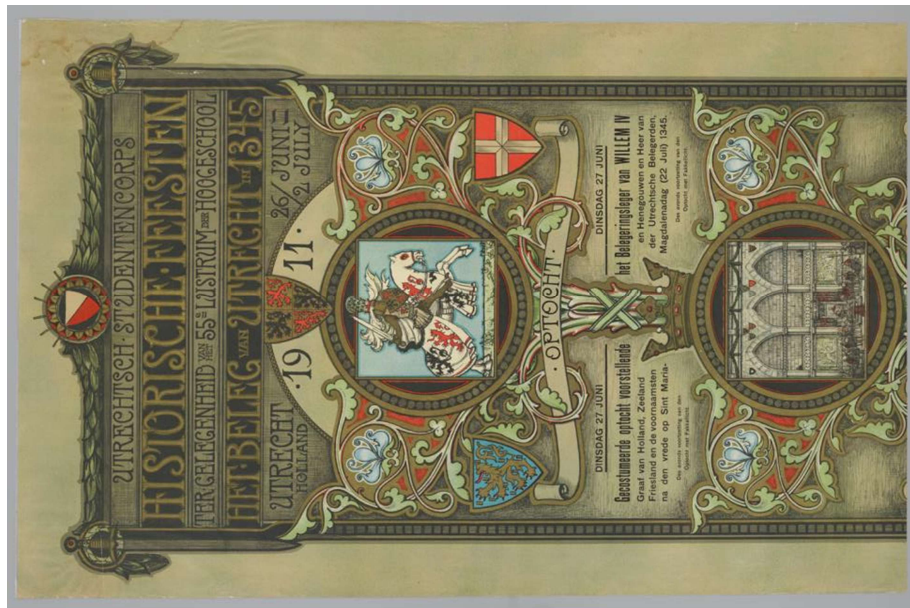
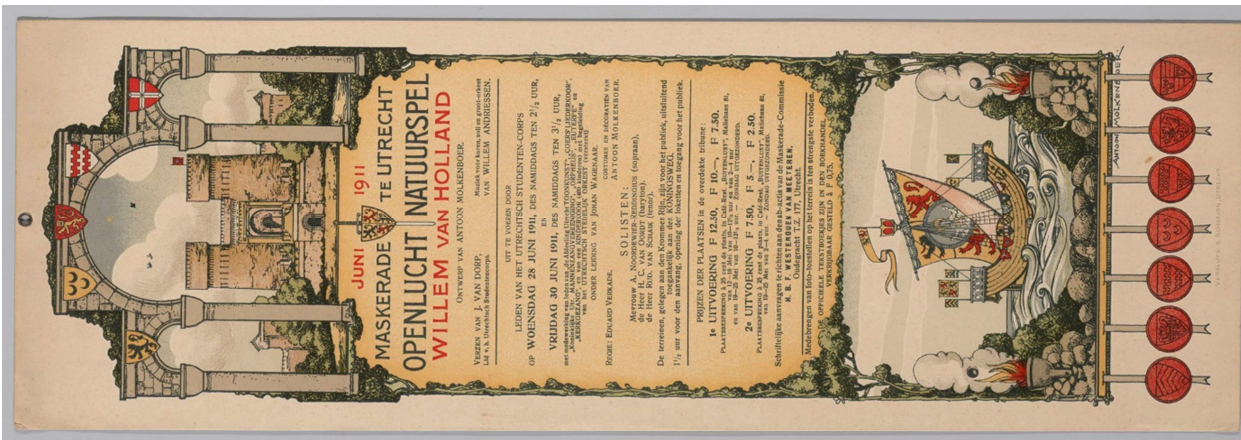
²¹⁷ “De Utrechtsche Lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 29 juni 1911, ochtendeditie.

²¹⁸ “De Utrechtsche Lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 10 juni 1911, avondeditie.

²¹⁹ “De Utrechtsche Lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 30 juni 1911, ochtendeditie.

²²⁰ “De Utrechtsche Lustrum-feesten,” *Algemeen Handelsblad*, 28 juni 1911, ochtendeditie.

Abbeelding 3.63 Antoon Molkenboer, *Affiche voor het openlucht-natuurspel Willem van Holland*, 1911, kleurenlithografie, 46 x 16 cm., ReclameArsenaal (foto: Het Geheugen <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=urn:gyn:RA01:3005100243088954041add1>, geraadpleegd 11 februari 2021).

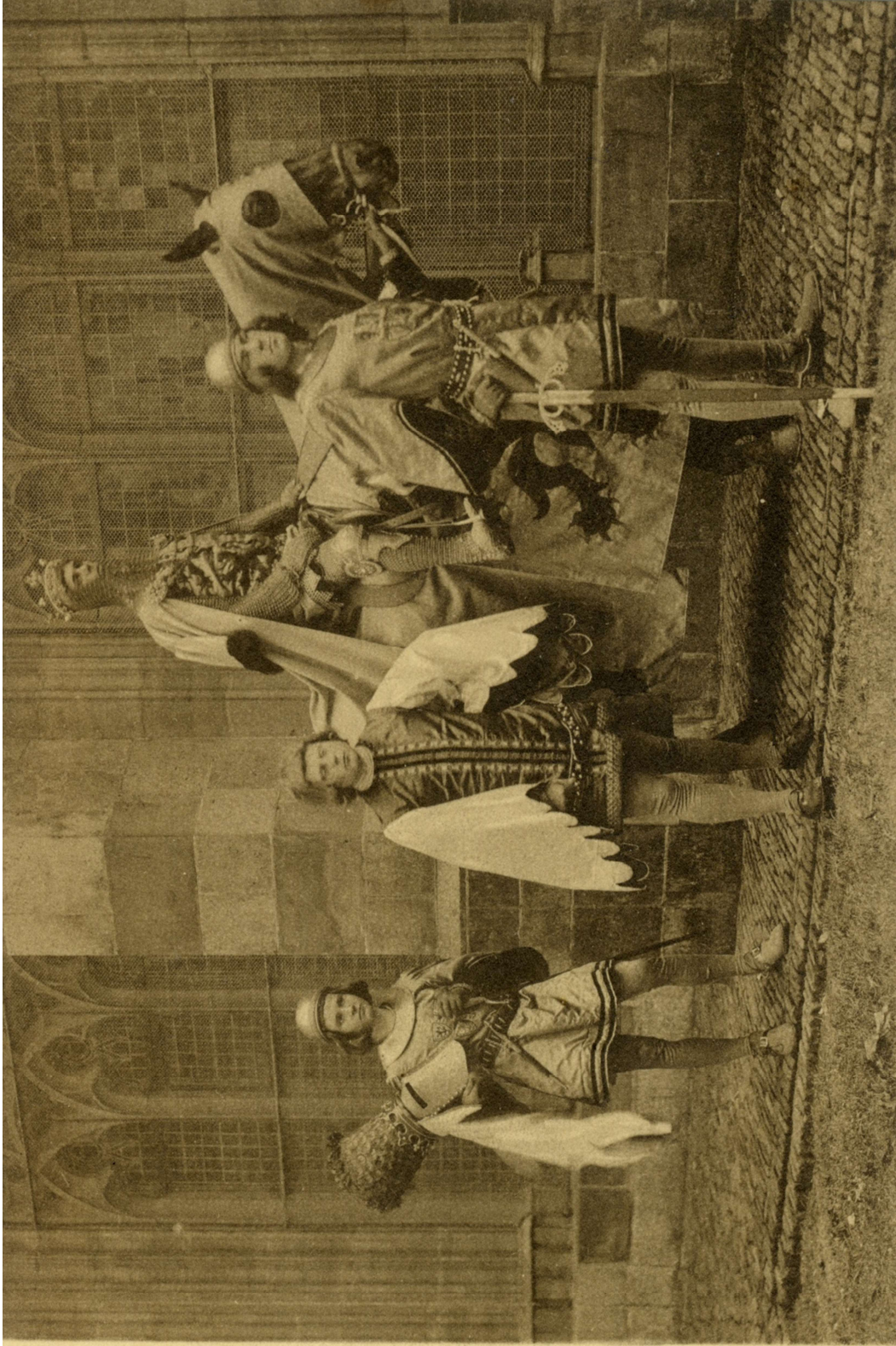
Abbeelding 3.64 Antoon Molkenboer, *Affiche voor het 55^e lustrum van de Hoogeschool Utrecht*, 1911, kleurenlithografie, 66 x 20,6 cm., Theatercollectie Universiteit van Amsterdam (foto: Allard Pierson <https://theatercollectie.uva.nl/Details/collect/25853> en <https://theatercollectie.uva.nl/Details/collect/36781>, geraadpleegd 11 februari 2021).

Afbeelding 3.65 G. Jochmann (fotograaf), *Aankomst van Willem IV en Het smeken om genade*, twee scènes uit het openluchtspel *Willem van Holland, opgevoerd ter gelegenheid van het 55e lustrum van de Utrechtse universiteit*, 1911, foto, 190 x 290 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/C2E6B360061555EF8FD5A87197D8E07D> en <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/478E83FED81C571C870A786A1CAA7C17>, geraadpleegd 23 december 2021).

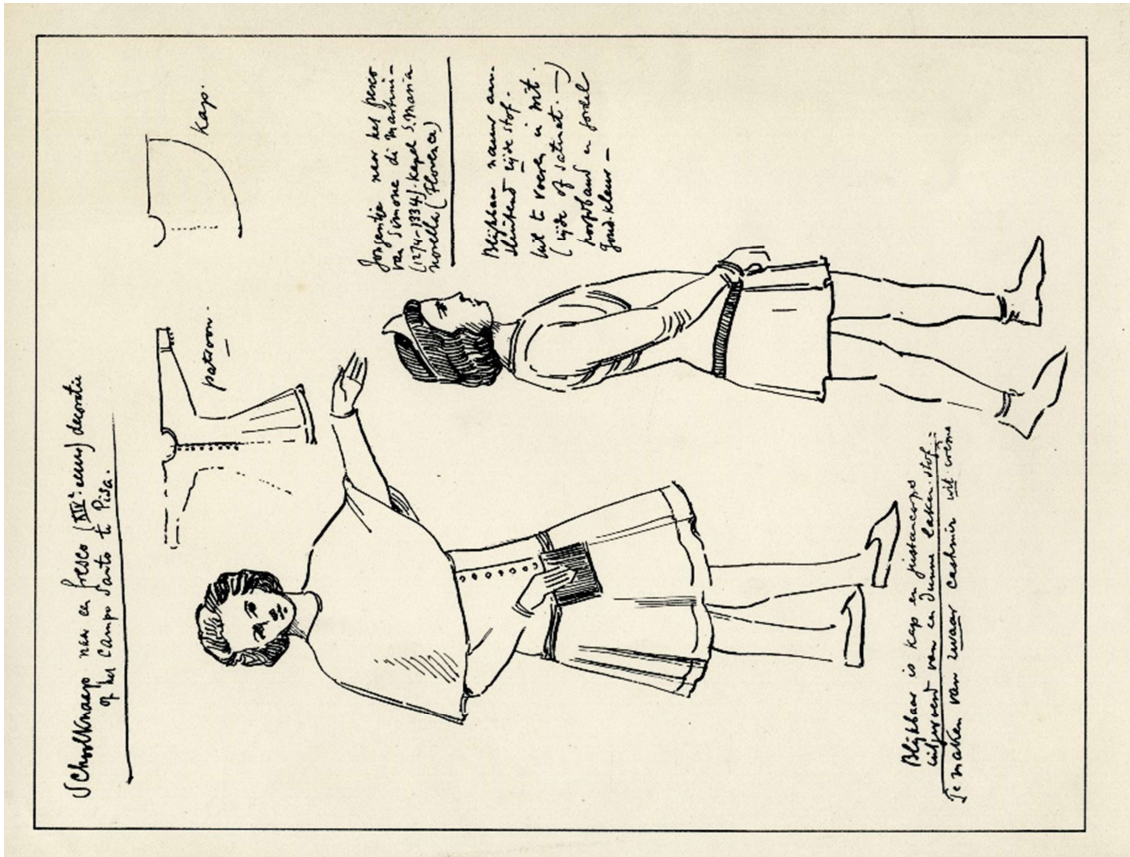

Willem van Holland met zijn pages.

Afbeelding 3.66 *Willem van Holland met zijn Pages*, 1911, prentbriefkaart, 90 x 140 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/9399f5b369ee5ceb878600ceebfe6291>, geraadpleegd 30 november 2021).

Afbeelding 3.67 Antoon Molkenboer, Twee kostuumontschetsen naar fresco's in Pisa en Florence voor de maskerade ter gelegenheid van het 55^e lustrum van de universiteit te Utrecht, 1911, pen op papier, 310 x 240 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/45958959FF88511DBBD794DA4A7F09665>, geraadpleegd 28 mei 2021).

Afbeelding 3.68 G. Jochmann (fotograaf), Portret van M.R. Radermacher Schorer in zijn rol als Willem IV, hoofdpersoon van de Utrechtse maskerade van 1911, 1911, foto, 290 x 190 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/44ED77D11B1155CFA3A74822406B5>

Afbeelding 3.69 G. Jochmann (fotograaf), *Interieur van de grote zaal van Tivoli, ingericht als feestzaal in middeleeuwse stijl voor het Utrechtse lustrum van 1911*, 1911, foto, 270 x 380 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/DCFA02563D955D05B75E2046AB0FA8D2>, geraadpleegd 30 november 2021).

Afbeelding 3.70 Gebr. Van Straaten (uitgever), *Gezicht op de voor het Utrechtse lustrum van 1911 gereconstrueerde Tolsteegpoort*, 1911, prentbriefkaart, 90 x 140 mm., Het Utrechts Archief (foto: Het Utrechts Archief <https://hetutrechtsarchief.nl/beeld/75BDD422A5F05753950CAE263C3F72AE>, geraadpleegd 30 november 2021).

De fel gekleurde ridderkostuums kwamen het beste tot hun recht in het spel, vooral tijdens de troepenbewegingen.²²¹ Toch klonk er een noot van kritiek op de kostuums, juist gericht op die felle kleuren. Deze vielen niet in de smaak bij de mannelijke bezoekers, die gewend waren uniforme, donkere pakken in het straatbeeld te zien. De dameskostuums waren daarnaast uitgevoerd in lichtere tinten en dunnere stoffen, waardoor ze wat slap aandeden naast de felgekleurde herenkostuums en bovendien meer leken op de eigentijdse Liberty jurken dan op middeleeuwse gewaden.²²²

3.6.3 De feestzaal

Zoals altijd zorgde de decoratie in de feestzaal in Tivoli voor een goede omgeving voor de rijkversierde avondkostuums (afbeelding 3.31).²²³ De felle kleuren werden er getemperd door de sobere omgeving van de gotische zaal.²²⁴ De inrichting van de zaal oogste bovendien veel lof. Ondanks dat de zoldering te laag was om de gotische wens voor verticale lijnen ver door te kunnen voeren, vond men de sfeer zeer goed getroffen. De inrichting van de feestzaal was ditmaal niet het werk van Molkenboer, maar was te danken aan professor Willem Vogelenzang, specialist op het gebied van middeleeuwse bouw- en kunsthistorie.²²⁵

Samen met de Franse kunsthistoricus Emile Mâle was Vogelenzang ook betrokken bij de reconstructies van de burcht bij Rijnauwen voor het spel en de Tolsteegpoort.²²⁶ De reconstructie van de Tolsteegpoort op de plek waar hij ooit gestaan had was onderdeel van de decoratie van de stad (afbeelding 3.32). Bij de poort hielden zelfs twee mannen in middeleeuws kostuum de wacht. Net als bij het openluchtspel waande het publiek zich hier even in de middeleeuwen.²²⁷

3.6.4 De moeite

Hoewel het eindresultaat redelijk geslaagd was, ging de organisatie van deze maskerade niet over rozen. Initiëel was Molkenboer slechts gevraagd om de kostuumontwerpen te maken. Nadat het onderwerp meerdere keren was veranderd en de commissie vervangen, waren de kosten van de organisatie de pan uit gerezen. Bovendien had de commissie besloten dat van de 62 deelnemers, een klein aantal voor Utrecht, 42 in harnas te paard zouden deelnemen aan de optocht. Hierdoor moesten niet alleen dure harnassen gemaakt worden, maar hadden deze deelnemers ook een extra kostuum voor het bal nodig.

Om nog hogere kosten te voorkomen, werd Molkenboer gevraagd de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van de kostuums op zich te nemen. Als hij dit niet had gedaan, waren volgens zijn inschattingen de kostuumkosten 40% hoger uitgevallen. Daarnaast had hij na afloop effectief zijn honorarium afgestaan zodat de commissie de tekorten op de begroting kon bekostigen. Zoals hij zelf schreef: welke leverancier en welke kunstenaar heeft dit ooit gedaan?²²⁸ Het toont duidelijk zijn toewijding voor deze kunstvorm en zijn genegenheid jegens de maskeradecommissie.

---

²²¹ "De Utrechtsche Lustrumfeesten," *Algemeen Handelsblad*, 29 juni 1911, ochtendeditie.

²²² Muller en Kyrova, *Antoon Molkenboer*, 21.

²²³ "De Utrechtsche Lustrumfeesten," *Algemeen Handelsblad*, 29 juni 1911, avondeditie.

²²⁴ "De Utrechtsche Lustrumfeesten," *Algemeen Handelsblad*, 30 juni 1911, ochtendeditie.

²²⁵ "De Utrechtsche Lustrumfeesten," *Algemeen Handelsblad*, 1 juli 1911, ochtendeditie.

²²⁶ Van Herwaarden, "Jubels en maskeraden," 161-162.

²²⁷ "De Utrechtsche Lustrum-feesten," *Algemeen Handelsblad*, 28 juni 1911, ochtendeditie.

²²⁸ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van 4 november 1912.

3.7 Delft 1913

3.7.1 Een onderwerp

In 1912 werd Molkenboer direct bij de organisatie van de Delftse maskerade betrokken. Hij werd gevraagd zijn mening te geven over enkele ingezonden onderwerpen, die hij stuk voor stuk afkeurde. Daarop stelde hij zelf een onderwerp uit de Perzische cultuur voor. De rage voor de orient die in Parijs en Londen woedde was nog niet overgeslagen op Nederland, waardoor Delft de kans had iets nieuws te doen. Molkenboer was geïnspireerd door een tentoonstelling van Perzische en Indo-Perzische manuscripten en miniaturen in het Louvre.²²⁹ Als onderwerp voor de optocht werd gekozen: ‘De intocht van Shah Abbas den Gooten met de vreemde gezanten binnen Ispahan in 1619 en de feesten te hunner eere gegeven’ (afbeelding 3.33).²³⁰

De Perzische kostuums waren aantrekkelijk, omdat ze relatief goedkoop geproduceerd konden worden. De status van een simpel kostuum kon gemakkelijk kon worden verhoogd door toevoeging van valse edelstenen of een broche van filigrain-werk. Verder waren Perzische shawls in de mode, waardoor de commissie kon rekenen op gedegen namaak en deelnemers die eigen shawls konden gebruiken. Daarnaast was er, afgezien van enkele punthelmen en sierdolken, geen duur ijzerwerk zoals harnassen nodig.²³¹

Om de kosten verder te drukken wilde de commissie dit jaar overdaad en “echtheid, waarvan men toch niets ziet” ontwijken.²³² De commissie hoopte door middel van goedkope kostuums op grote deelname te kunnen rekenen, zodat weinig tot geen anonymi nodig waren.²³³

3.7.2 Aan de slag

Twee commissieleden trokken naar Parijs om op de tentoonstelling schetsen te maken van de getoonde miniaturen. Deze schetsen werkte Molkenboer uit tot kostuumontwerpen, waarna hij op zoek ging naar geschikte stoffen. Op basis hiervan maakte hij een raming voor de kosten van de kostuumproductie. Anders dan voorgaande jaren betrok Molkenboer in de totaalprijs niet alleen de kosten van de fysieke kostuums (materiaal en manuren), maar ook overige kosten die hij zou maken, zoals voor zijn reizen en de hulp bij het creëren van de naaipatronen en het maatnemen en passen.²³⁴

Nadat het contract was opgesteld, ging Molkenboer voor de stoffen en accessoires naar Parijs, waar hij aan de slag ging met het “componeren” van de kostuums. Hij beschreef het geheel van de maskerade als een symfonie van kleuren en nuances waarvoor hij een harmonische oplossing zocht.²³⁵

Om tot deelname aan te zetten werd van 11 tot 18 december 1912 een tentoonstelling gehouden van de schetsen, de 80 kostuumontwerpen die Molkenboer hieruit had gedistilleerd en de stoffen en accessoires die hij had verzameld.²³⁶ Al snel na de tentoonstelling hadden zich voldoende

---

²²⁹ Stadsarchief Delft, Archief Senaat van het Delftsch Studenten Corps, archiefnummer 317, inventarisnummer 621, Stukken betreffende de organisatie en verslaglegging van de lustrumviering 1913.

²³⁰ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 621.

²³¹ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 621.

²³² SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 621.

²³³ Stadsarchief Delft, Archief Senaat van het Delftsch Studenten Corps, archiefnummer 317, inventarisnummer 543, Notulen van de vergaderingen van de maskeradecommissie van 14 en 22 januari 1913.

²³⁴ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van 4 november 1912.

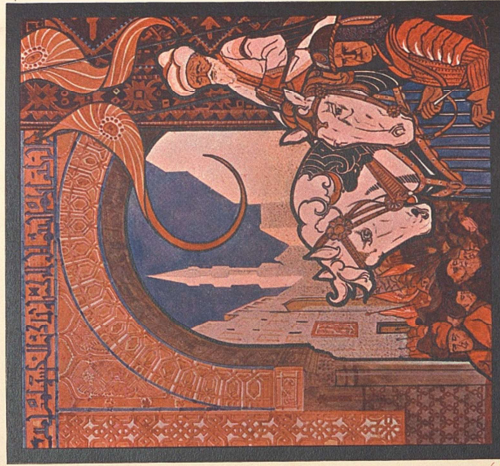
²³⁵ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van november 1912 van Antoon Molkenboer aan de maskeradecommissie vanuit Parijs over zijn bezigheden daar.

²³⁶ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 543, Notulen van de vergadering van de maskeradecommissie van 3 december 1912.

SHAH ABBAS DE GROOTE.

ZIJN INTOCHT MET DE VREEMDE GEZANTEN
BINNEN ISPAHĀN IN HET JAAR 1619.

UITGAVE DER COMMISSIE TOT VOOR-
BEREIDING VAN DE FEESTEN TER
GELEGENHEID VAN HET XIJFDE LUSTRUM
VAN HET DELFTSCH STUDENTEN CORPS.

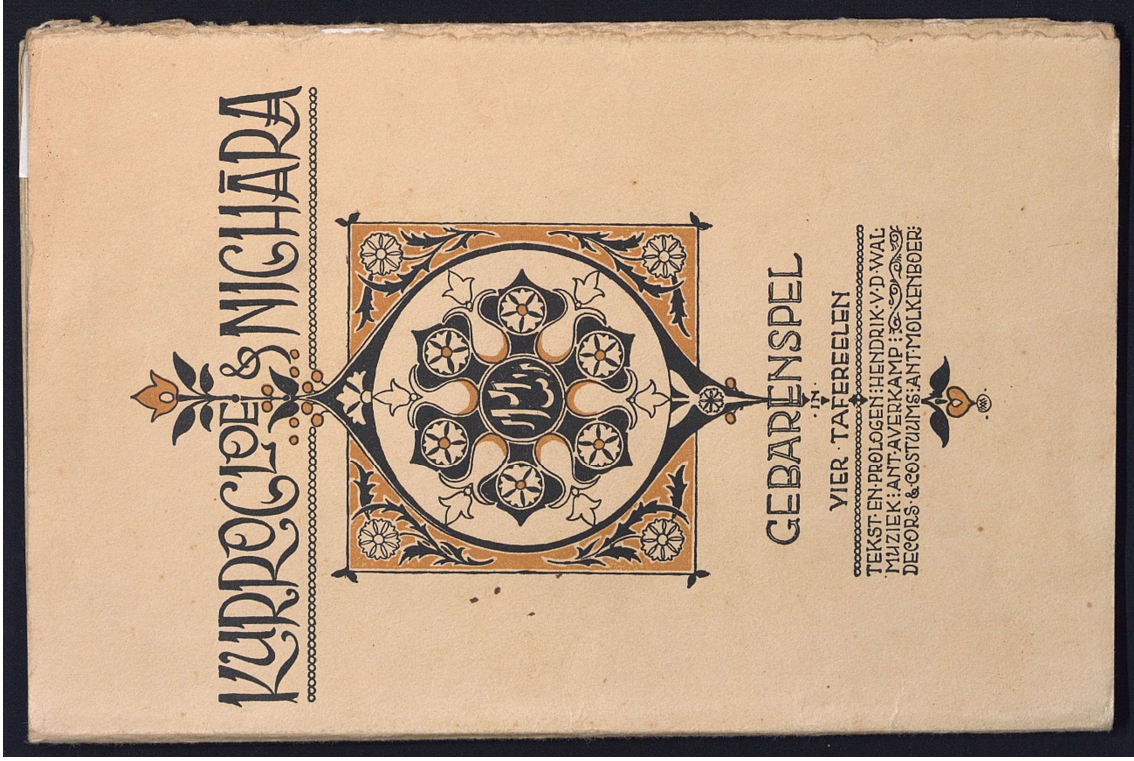
TECHNISCHE BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ J. WALTMAN JR.
DELFT. — 1913.

Afbeelding 3.71 J. J. Waltman (uitgever), *Titelpagina van de historische achtergrond bij de maskerade ter gelegenheid van het Delftse lustrum van 1913*, 1913, drukwerk, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

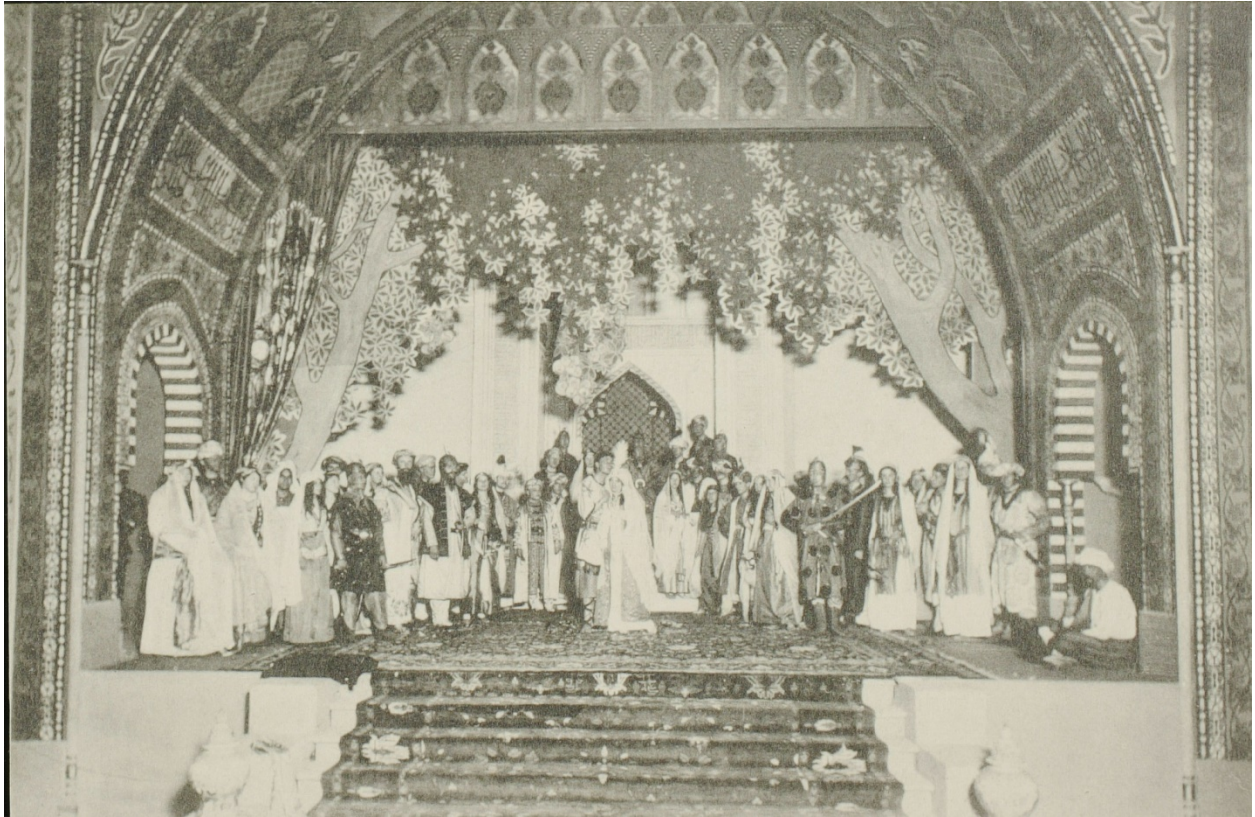

Afbeelding 3.72 Foto van vrouwelijke deelnemers in kostuum aan de maskerade ter gelegenheid van het Delftse lustrum van 1913, 1913, foto, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

Afbeelding 3.73 Antoon Molkenboer, Omslag van het tekstboek bij het gebarenspeel Kurrogloe en Nighara, 1913, drukwerk, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

Afbeelding 3.74 Scène uit het gebarenspeel Kurrogloe en Nighara tegen het decor van een tuin, 1913, foto, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

Afbeelding 3.75 Deelnemers aan de maskerade en het gebarenspeel op het toneel in de feestzaal in de Stads Doelen tijdens het Delftse lustrum van 1913 met het decor van het interieur van een Perzische troonzaal, 1913, foto, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

Afbeelding 3.76 C.T. Stork D. Wzn als Shah Abbas de Grote en zijn gevolg tijdens de maskeradeoptocht, 1913, foto, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

Afbeelding 3.77 Be Tiat Tjong als Ma Tze Tsjong en Yap Hong An als Li Fa Hian tijdens de maskeradeoptocht, 1913, foto, Stadsarchief Delft (foto: auteur).

deelnemers aangemeld om het plan te kunnen laten doorgaan.²³⁷ Begin februari 1913 vond een tentoonstelling plaats van de eerste kostuums waarop nog meer rollen werden gevuld.²³⁸

Op die tweede tentoonstelling werden ook de dameskostuums getoond (afbeelding 3.34). De dames zouden onderdeel uitmaken van het gevolg van de Sjah, waardoor ook hun kostuums in Molkenboers artistieke geheel moesten passen. Deze kostuums werden ontworpen door de firma J. Dudok van Kell, in samenwerking met de dames in kwestie en onder toezicht van Molkenboer.²³⁹

3.7.3 Het spel

Vanaf het begin was Molkenboer ook bezig met de kostuums, attributen en decors voor het mimespel dat in de feestzaal zou worden opgevoerd. Hiervoor deed hij in Parijs inspiratie op bij het Théâtre Sarah Bernhardt, waar het Perzische stuk 'Kismet' werd opgevoerd.²⁴⁰

Dit jaar zou het spel, 'Kurrogloe en Nighara' (afbeelding 3.35, 3.36), het hoogtepunt van de lustrumfeesten vormen, in plaats van de maskerade. Het werd speciaal hiervoor geschreven en een groot aantal bekende artiesten hielpen eraan mee.²⁴¹ Hendrik van der Wal schreef het scenario en Anton Averkamp de muziek. De regie werd verzorgd door Hermann Schwab en de choreografie door Maurice Polak.²⁴²

Vanzelfsprekend ontwierp Molkenboer niet alleen het decor voor het spel. De decoratie van de gehele feestzaal was van zijn hand en de met mozaïeken versierde poort die het toneel omsloot maakte het toneel onderdeel van dit artistieke geheel (afbeelding 3.36, 3.37).²⁴³

3.7.4 Het resultaat

De optocht was een schitterend geheel dankzij de dure stoffen van de vele verschillende oosterse kostuums, die werden verbonden door het motief van de Perzische leeuw met opgeheven kromzwaard.²⁴⁴ De rollen te voet en te paard (afbeelding 3.38) werden aangevuld met 15 kamelen uit Hamburg, 12 Scheveningse ezeltjes en Twee Chinese personages in draagstoelen (afbeelding 3.39).²⁴⁵ Tijdens de cour ontving de sjah giften van gezanten uit Indië, Spanje, Engeland en de VOC.²⁴⁶ Daarnaast ontving hij enkele eigentijdse personen, waaronder Antoon Molkenboer.²⁴⁷

Als altijd vond men dat de personages beter uitkwamen in de Perzische feestzaal dan in het grauwe, oud-Hollandse Delft. De sfeer van duizend-en-één-nacht was in de kostuums en op het toneel zeer goed getroffen.²⁴⁸ Toch was in de pers te lezen dat het publiek de pracht en praal van met name het mimespel niet langer waardeerde.²⁴⁹ Andere kunstenaars, zo werd geschreven, hadden mogelijk een

---

²³⁷ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 621.

²³⁸ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 543, Notulen van de vergaderingen van de maskeradecommissie van 14 en 22 januari 1913.

²³⁹ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 543, Notulen van de vergadering van de maskeradecommissie van 9 april 1913.

²⁴⁰ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van november 1912.

²⁴¹ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 621.

²⁴² "Het Perzische spel te Delft," *Algemeen Handelsblad*, 3 juli 1913, ochtendeditie.

²⁴³ "Het Perzische spel te Delft," *Algemeen Handelsblad*, 3 juli 1913, ochtendeditie.

²⁴⁴ "De Delftsche lustrumfeesten," *Algemeen Handelsblad*, 2 juli 1913, ochtendeditie.

²⁴⁵ "De Delftsche lustrumfeesten," *Algemeen Handelsblad*, 1 juli 1913, avondeditie.

²⁴⁶ "De Delftsche lustrumfeesten," *Algemeen Handelsblad*, 30 juni 1913, avondeditie.

²⁴⁷ "De Delftsche lustrumfeesten," *Algemeen Handelsblad*, 4 juli 1913, ochtendeditie.

²⁴⁸ "De Delftsche lustrumfeesten," *Algemeen Handelsblad*, 4 juli 1913, ochtendeditie.

²⁴⁹ "Het Perzische spel te Delft," *Algemeen Handelsblad*, 3 juli 1913, ochtendeditie.

resultaat kunnen leveren dat beter op de heersende smaak aansloot.²⁵⁰ Blijkbaar waren de wensen van de schrijvers van *De Kroniek* voor een meer gestyleerd theater tot een breder publiek doorgedrongen. Het imiteren van de geschiedenis was niet langer wat het publiek van de maskerades verlangde.

3.7.5 De problemen

Dit is hoe de organisatie van de maskerade in de kranten en de feestwijzer werd beschreven. De notulen van de vergaderingen en de brieven van Molkenboer aan de commissie laten een gecompliceerder beeld zien.

Na in de afgelopen tien jaar aan 15 historische ensemble-feeste in binnen- en buitenland te hebben meegewerkt, zag Molkenboer zichzelf als een veteraan op dit gebied. Hij was van mening dat hij als geen ander de problemen kende die hierbij konden ontstaan en hoe die het beste te ontwijken of op te lossen waren.²⁵¹ Daarom vond hij het belangrijk dat hij op zijn manier kon werken. In Leiden en Utrecht had hij die vrijheid niet gehad, wat had geleid tot onvrede over het proces en het eindresultaat in Leiden en Utrecht respectievelijk.

Om dit te voorkomen stelde hij zich in Delft zakelijker op. Hij zou op zijn manier werken, of niet.²⁵² Maar natuurlijk ging het ook hier niet geheel volgens zijn inzichten. Het grootste probleem in de samenwerking werd veroorzaakt door de decoratie van de feestzaal. In het begin had Molkenboer gezegd dat hij de kostuums slechts zou aannemen in combinatie met de decoratie van de feestzaal. Deze eis moest hij laten varen, waardoor zijn betrokkenheid hierbij niet duidelijk werd vastgelegd en er problemen ontstonden.²⁵³

Ondanks dat de commissie het hem niet had gevraagd, maakte Molkenboer toch een ontwerp. Dit werd echter afgewezen, omdat het podium volgens de commissie teveel plek innam. De commissie maakte hierop zelf een nieuw ontwerp, dat onuitvoerbaar bleek. Molkenboer werd gevraagd een tweede plan op te stellen, maar dat vond de commissie te duur. Nog voordat hij een goedkoper plan kon opstellen, berichtte de commissie Molkenboer dat ze toch het eigen plan wilden laten uitvoeren, naar eigen zeggen omdat ze liever een feest wilden geven dat geheel door de studenten zelf was opgezet.

Molkenboer reageerde zeer verontwaardigd op deze gang van zaken. Hij had deze beslissing kunnen respecteren als de commissie hem aan het begin had genomen.²⁵⁴ Op dit moment echter, februari 1913, waren er al veel grote namen aan het project verbonden. Door dit besluit werden al deze steunpilaren in één klap weggevaagd en werd de kans klein dat de studenten de hoog gespannen verwachtingen konden waarmaken.

Daarnaast was Molkenboer niet van plan zijn reputatie, in tien jaar zorgvuldig opgebouwd, te bezoedelen door zijn naam te verbinden aan een plan waar hij niet volledig achter stond.²⁵⁵ Hij vond het onacceptabel dat aan het decor van de feestzaal niet evenveel aandacht zou worden besteed als aan de kostuums. Dit zou immers afbreuk doen aan het artistieke ensemble dat hij nastreefde.²⁵⁶

---

²⁵⁰ "Het Perzische spel te Delft," *Algemeen Handelsblad*, 3 juli 1913, ochtendeditie.

²⁵¹ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van 4 november.

²⁵² SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van 4 november.

²⁵³ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 543, Notulen van de vergadering van de maskeradecommissie van 31 oktober 1912.

²⁵⁴ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van 7 februari 1913 van Antoon Molkenboer aan de maskeradecommissie in antwoord op hun besluit de decoratie van de feestzaal zelf te ontwerpen; De volledige brief is te vinden in bijlage 4.

²⁵⁵ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van 7 februari 1913.

²⁵⁶ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van 7 februari 1913.

Molkenboer had bovendien belangrijke en veel beter betaalde projecten afgezegd en uitgesteld, zodat hij aan de maskerade kon werken.²⁵⁷ Omdat niet contractueel was vastgelegd dat Molkenboer de decoratie van de feestzaal zou verzorgen, waren de uren en kosten die hij in het ontwerp hiervan had gestoken niet inbegrepen in zijn honorarium. Nu had hij het niet erg gevonden wanneer zijn werk slechts beloond werd met een artistiek resultaat waar hij tevreden over kon zijn, maar door dit besluit van de maskeradecommissie leek zelfs dat niet mogelijk.

Ook in Utrecht had Molkenboer kostbare tijd en middelen in een plan gestoken dat door één besluit van de maskeradecommissie teniet werd gedaan. De problemen die hierdoor ontstonden waren toen op Molkenboers bord terecht gekomen. In Delft wilde hij dit koste wat kost voorkomen. Uiteindelijk gaf de commissie hem gelijk en in de feestwijzer was te lezen dat de decoraties van de feestzaal en decors van het spel van Molkenboers hand waren.²⁵⁸

---

²⁵⁷ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 622, Brief van 7 februari 1913.

²⁵⁸ SD, Archief Senaat DSC, 317, inv.nr. 621.

Conclusie

Gedurende de negentiende eeuw waren de studentenmaskerades uitgegroeid van eendaagse evenementen waarvoor kostuums werden gehuurd en de optochten 's avonds werden gehouden, zodat de schemer de slechte kwaliteit en anachronismen kon verdoezelen, naar feestweken met meerdere onderdelen en kostuums waarvoor kosten noch moeite werden gespaard om ze er zo echt mogelijk uit te laten zien.

De keuze van het onderwerp was aan mode en de voorkeur van de verschillende universiteiten onderhevig, maar de opzet van de maskerades bleef in de basis gelijk. Gedegen onderzoek naar de historische achtergrond van de gekozen optocht was altijd belangrijk, evenals het versterken van de band tussen de studenten, de burgers van de stad, de universiteit, reünisten en elkaar. Spektakel en historische getrouwheid gingen vaak hand in hand, maar werkten elkaar ook dikwijls tegen.

Rond 1900 begonnen deze drijvende krachten de maskerades in verschillende, soms tegengestelde richtingen te trekken. De studenten beseften dat volledige historische getrouwheid nooit behaald zou kunnen worden, waardoor er meer gelegenheid kwam voor spektakel. Ze bleven diepgravend historisch onderzoek doen, riepen de hulp in van vele experts, maar schakelden ook kunstenaars in om van de lustrumfeesten een kunstzinnig geheel te maken.

De studentencorpora zagen de maskerades als een belangrijke traditie en als onderdeel van de prestigestrijd tussen de corpora. De band met de burgers kwam langzaam op de tweede plaats te staan. Die burgers zagen in de maskerades steeds vaker, naast een spectaculaire historiserende optocht, de macht van het geld verbeeld. En onder de studenten was een splitsing ontstaan tussen zij die deelname konden betalen en zij die dat niet konden.

In deze periode van hoogte- en dieptepunten verscheen Antoon Molkenboer ten tonele. Naar aanleiding van de Utrechtse maskerade van 1901 schreef hij een artikel over de manier waarop, volgens hem, de maskerade nieuw leven ingeblazen kon worden, om te voorkomen dat het publiek de studenten zou uitlachen. Tussen 1903 en 1913 kreeg hij vijf keer de kans om zijn ideeën in Nederland in de praktijk te brengen.

Werkzaamheden

Kostuums

In zijn artikel beschreef Molkenboer hoe de maskeradeoptocht verbeterd kon worden als artistiek geheel. Zijn focus lag op de productie van de kostuums. Hij werd in Delft dan ook in eerste instantie ingehuurd om alleen de productie van de kostuums in goede banen te leiden. De ontwerpen waarmee hij moest werken voldeden echter niet aan zijn eisen en hij zag zichzelf genoodzaakt deze te verbeteren. Bij alle volgende maskerades overzag hij de productie van kostuums die hij zelf of in samenwerking met een lid van de commissie had ontworpen.

Decoratie

Hoewel de productie van de kostuums ieder jaar zijn belangrijkste taak was, trok Molkenboer vrijwel altijd de decoratie van de feestzaal naar zich toe. Op die manier kon hij ervan verzekerd zijn dat het artistieke geheel van de kostuums de juiste achtergrond kreeg en daarmee naar een hoger plan werd getild. De Leidse commissie deed bij Molkenboers aanbesteding bewust geen uitspraak over de decoratie, maar Molkenboer maakte uit puur enthousiasme toch een ontwerp, dat door de commissie geaccepteerd werd. Bij zijn laatste maskerade in 1913 eiste Molkenboer dat hij de productie van de kostuums slechts in combinatie met de decoratie van de feestzaal zou aannemen. De commissie wilde

hier, net als in Leiden, geen beloftes over doen, maar na teveel problemen met hun eigen ontwerp kreeg Molkenboer zijn gelijk. De commissie zag zich genoodzaakt om Molkenboers expertise te erkennen en zijn ontwerp uit te laten voeren.

Gedenkalbum

De laatste taak die Molkenboer op zich nam, was het ontwerpen van het gedenkalbum. In Delft ervoer hij dat het voor hem gemakkelijker was om ook dit onderdeel te verzorgen. Toen de Leidse commissie hier iemand anders voor wilde inschakelen, stak Molkenboer daar een stokje voor. Voor zover bekend zijn er voor de Utrechtse en laatste Delftse maskerades geen albums gemaakt. In Delft was er wel een publicatie over de historische achtergrond van de maskerade, door Molkenboer vormgegeven.

Hulp

Bij zijn onderzoek vroeg Molkenboer in de beginjaren vaak geleerden in de verschillende historische periodes om hulp. In 1903 bezocht hij Franse professoren en woonde hij colleges bij in Parijs. Voor de Groningse maskerade had hij naast Nederlandse geleerden uit Amsterdam en Groningen specialisten in Kopenhagen en Oslo willen spreken.

Voor de Leidse maskerade lijkt Molkenboer geen academici te hebben geraadpleegd. Voordat hij bij de maskerade werd betrokken had de commissie al veel contact gehad met beheerders van publieke en privé-verzamelingen met relevante documenten en prenten. Molkenboer kan dit onderzoek hebben gebruikt. Daarnaast deed hij zelf veel onderzoek in relevante boeken omtrent kostuumhistorie, ging hij voor visueel onderzoek naar Engeland en maakte hij gebruik van de expertise van de eigentijdse Franse modehuizen.

Ook in 1913 is weinig tot geen sprake van contact met experts. Molkenboer maakte de eerste ontwerpen op basis van de schetsen die de commissarissen in het Louvre hadden gemaakt. Ook ditmaal rekende hij op de eigentijdse Franse modehuizen, die dankzij de interesse in historische Perzische mode bij verkleedfeesten veel relevante kennis vergaard hadden.

Het lijkt erop dat Molkenboer na de eerste jaren minder waarde hechtte aan een academische onderbouwing van zijn creaties. In plaats daarvan ging hij zelfstandig onderzoek doen en gaf hij de voorkeur aan de hulp van mensen die naast kennis van de historische kostuums ook rekening hielden met de eigentijdse smaak.

Receptie en kritiek

Niet alleen Molkenboers werkzaamheden veranderden. Ook de receptie van het eindresultaat door het publiek was ieder jaar anders. In 1903 werd geschreven dat Molkenboer zijn doel om van de maskerade een eenheid te creëren had bereikt en dat het een zeer goed effect gaf. Wel werd betreurd dat de stoet te snel voorbij trok, waardoor het vakmanschap niet voldoende kon worden gewaardeerd. Ook in 1905 was de pers positief over het door Molkenboer behaalde resultaat. Ondanks de grote verscheidenheid in de kostuums had hij een goede eenheid gecreëerd en de historische illusie werd vergroot doordat iedereen zich naar zijn rol gedroeg.

Na Molkenboers verblijf in het buitenland veranderde de publieke opinie. De felgekleurde kostuums van de Utrechtse maskerade zagen er historisch correct uit en kwamen prachtig tot hun recht tijdens het openlucht-natuurspel en in de gotische zaal. Tegelijkertijd was het contrast tussen de heren- en dameskostuums opvallend groot en botsten de felle kleuren met de eigentijdse smaak, waardoor het publiek ze niet volledig kon waarderen.

In 1913 werden de schitterende kostuums van de deelnemers aan de optocht wederom geprezen, maar de overdadige pracht en praal van het mimespel werd niet gewaardeerd. In de pers

werd gevraagd of een andere kunstenaar hiervoor een oplossing zou hebben kunnen vinden die dichter bij de heersende smaak lag.

Bij iedere maskerade werd Molkenboers inzet erkend. In de ogen van het publiek bereikte hij iedere keer zijn doel om van de maskeradeoptocht een historisch accuraat artistiek geheel te maken. De mode voor historische recreaties werd echter ingehaald toen de focus van de lustrumfeesten verschoof van de optocht naar de toneelstukken. Terwijl het zo precies mogelijk nadoen van de geschiedenis in de optocht onverminderd gewaardeerd werd, waren de toneelstukken onderhevig aan de ideeën rondom het eigentijdse theater. Hiervoor vroeg het publiek om nieuwe artistieke oplossingen die beter op de moderne stijl aansloten.

Verhouding Molkenboer-maskeradecommissie

Het laatste en wellicht belangrijkste aspect is de relatie tussen Molkenboer en de verschillende maskeradecommissies. Het is belangrijk te onthouden dat, hoewel Molkenboer iedere keer met “een commissie” te maken had, die commissie telkens uit andere mensen bestond, met andere gedachten over de invulling van de maskerade.

Het contact met de eerste twee maskeradecommissies was zeer vriendschappelijk.²⁵⁹ Zowel in Delft als in Groningen werd geen contract opgesteld en werkten de partijen op basis van wederzijds vertrouwen. Daarnaast kon de Groningse commissie er vanuit gaan dat Molkenboer zich maximaal in zou zetten voor de maskerade, aangezien het onderwerp door hem was aangedragen en hem na aan het hart lag.

De Leidse commissie nam een sterkere positie in en wilde de onderlinge verhoudingen contractueel vastleggen. Molkenboer ging hierin mee, maar kreeg later spijt van de regelingen die hierin getroffen waren. Met name de bepalingen rondom de betaling van de productie van de kostuums zorgden voor onderlinge wrijving. Daarnaast werd Molkenboers neiging om ongevraagd taken naar zich toe te trekken niet altijd door de commissie gewaardeerd, ondanks dat dit de maskerade ten goede kwam. En omdat deze taken niet contractueel waren vastgelegd, werd Molkenboer hier niet voor betaald.

Het is spijtig dat ik niet beschik over de Utrechtse documenten. Vanwege de rommelige organisatie zou het interessant zijn om te zien of hier ook een contract was opgesteld, wat Molkenboers initiële verantwoordelijkheden waren en hoe beide partijen met elkaar omgingen toen Molkenboer gevraagd werd de kolen uit het vuur te halen.

In 1913 had Molkenboer geleerd van zijn eerder ervaringen. Wederom werd hij in eerste instantie slechts aangenomen voor de productie van de kostuums. In het contract dat hiervoor werd opgesteld werd een totaalprijs voor Molkenboers werkzaamheden afgesproken, zoals hij in Leiden ook had willen doen. Nadat er problemen waren ontstaan rondom de decoratie van de feestzaal, werd besloten hiervoor een apart contract op te stellen.

Waar in het begin op goed vertrouwen werd gewerkt, werd Molkenboer gedwongen een steeds zakelijkere positie in te nemen en werden de onderlinge verhoudingen strakker gereguleerd. Bij de laatste maskerade botste zijn starre houding daarnaast op een gebrek aan vertrouwen bij de commissie, wat tot nog meer problemen leidde.

Conclusie

Op welke wijze hebben de studentenmaskerades bijgedragen aan de ontwikkeling van Antoon Molkenboer als kunstenaar? In antwoord op die hoofdvraag kunnen we het volgende concluderen. De

---

²⁵⁹ Zie bijvoorbeeld de brief die de Delftse maskeradecommissie van 1903 op 12 februari 1904 aan de Groningse maskeradecommissie stuurde omtrent de betaling van Molkenboers werkzaamheden in Bijlage 4.

studentenmaskerades gaven Molkenboer een podium voor zijn kunstopvattingen. Hij kreeg de mogelijkheid zijn ideeën op grote schaal in de praktijk te brengen. In tien jaar tijd deed hij veel praktische ervaring op. Niet alleen bouwde hij voort op zijn kennis over historische kostuums en decorontwerp, die hij had opgedaan bij de Wagner-vereniging. Dankzij de maskerades van 1903 en 1905 kwam hij in aanraking met mozaïekkunst en glas-in-lood, twee media waar hij later in zijn leven in zijn ontwerpen voor grote decoratieve programma's veelvuldig gebruik van heeft gemaakt.

Daarnaast werkte hij steeds zelfstandiger, werd hij zelfverzekerder en stelde hij zich zakelijker op. Om ervoor te zorgen dat de maskeradecommissies zijn werk zowel in woord en daad, als in geld juist waardeerden, nam hij een sterke positie in ten opzichte van die commissies. Ieder jaar vertrouwde hij meer op zijn eigen kennis en kunde. Hij trok meer verantwoordelijkheden naar zich toe en kreeg meer controle over de vormgeving van de maskerades en de uitvoering van zijn artistieke ideeën.

Verder onderzoek

Met dit onderzoek is nog lang niet alles gezegd over Molkenboers activiteiten in die periode of over de late studentenmaskerades. Allereerst kunnen de bronnen uit Utrecht het hier geschetste beeld aanscherpen. Ook de receptie van de maskerades kan diepgravender worden onderzocht. Uit overwegingen omtrent tijd en ruimte heb ik hier slechts gebruik gemaakt van de verslagen in het *Algemeen Handelsblad*. Andere kranten en tijdschriften, geschreven met een meer opiniërend oogmerk of met een focus op kunst en het theater, kunnen diepgaandere meningen en meer kritische stemmen laten horen dan de verslagen in het *Algemeen Handelsblad*.

Door Molkenboers maskerades te vergelijken met degenen die er direct aan vooraf gingen, plaatsvonden toen hij in het buitenland verbleef en de laatste maskerade in 1914, kan een beter beeld worden geschetst van de manier waarop Molkenboer de maskerades heeft beïnvloed. Heeft hij ze echt nieuw leven ingeblazen? Was zijn betrokkenheid uniek, of juist kenmerkend voor die tijd?

Een bron die ik geheel buiten beschouwing heb gelaten, zijn de kostuums die zich bevinden in collecties als het Rijksmuseum Amsterdam. Deze kunnen licht werpen op de productie van de kostuums en de mate waarin Molkenboer de historische voorbeelden volgde en waar hij moderne naaitechnieken gebruikte, bijvoorbeeld om kosten of tijd te besparen.

Naast gebruik te maken van meerdere bronnen, kan het onderzoek naar Molkenboers werkzaamheden voor de studentenmaskerades worden uitgebreid door te kijken naar de context van de tijd waarin hij werkte. Hoe pasten de studentenmaskerades bijvoorbeeld in de ideeën rondom het Gesamtkunstwerk en gemeenschapskunst? En was Molkenboers zakelijke houding en zijn samenwerken met academici, maar ook modehuizen, kenmerkend voor de kunstenaars uit die tijd, of was hij een uitzondering?

Er zijn kortom nog voldoende vragen te stellen over Antoon Molkenboer en de studentenmaskerades, en genoeg bronnen om de antwoorden in te zoeken.

Literatuur- en bronnenlijst

Literatuur

Caljé, Pieter. "Studentenmaskerades in de negentiende eeuw als uniek ritueel." *Groniek* 180(2008): 279-296.

Dorsman, Leen. *1600: Slag bij Nieuwpoort*. Hilversum: Verloren, 2000.

Eckhardt, Fred en Lidy Thijssse, red. *Wat een drukte op de Delftsche straten! Studentenmaskerades 1857-1913*. Delft: Museum Paul Tetar van Elven, 2018.

Hekker, Brigitte. *Maskeraden: de ontwikkeling van de Groningse studentenmaskerade van 1814 tot 1914*. Groningen: Universiteitsmuseum, 1981.

Herwaarden, J van. "Jubels en maskeraden aan de Utrechtse Universiteit." *Jaarboek Oud Utrecht* (1976): 136-181.

Muller, Ellen en Magda Kyrova. *Antoon Molkenboer, Ontwerpen voor muziek en toneel, 1895-1917*. Den Haag: Gemeentemuseum, 1983.

Otterspeer, Willem. "De Leidse studentenmaskerade, 1825-1910." *Holland* 22(1990)4/5: 234-258.

Verschaffel, Tom. "Het verleden tot weinig herleid: De historische optocht als vorm van de romantische verbeelding." In *Romantiek & historische cultuur*, redactie Jo Tollenbeek, Frank Ankersmit en Wessel Krul, 297-320. Groningen: Historische uitgeverij, 1996.

Overige bronnen

Websites

Sloof, Rosalie. 'More than a costume party. Costumes for the Leiden Student Pageant of 1910'. Leiden special collections blog. Geraadpleegd 1 november 2021.

<https://leidenspecialcollectionsblog.nl/articles/more-than-a-costume-party-costumes-for-the-leiden-students-pageant-of-1910>.

Archivalia

Erfgoed Leiden en Omstreken, Archief Subverenigingen etc. van Studentenvereniging LSC Minerva, archiefnummer 0260A, inventarisnummer 1452, Notulenboek van de vergaderingen van de maskeradecommissies in de periode 1883-1905.

Erfgoed Leiden en Omstreken, Archief Subverenigingen etc. van Studentenvereniging LSC Minerva, archiefnummer 0260A, inventarisnummer 1466, Ingekomen brieven aan de maskeradecommissie van 1905.

Erfgoed Leiden en Omstreken, Archief Subverenigingen etc. van Studentenvereniging LSC Minerva, archiefnummer 0260A, inventarisnummer 1513, Contracten, tekeningen en bestekken opgesteld door de maskeradecommissie, 1905.

Erfgoed Leiden en Omstreken, Archief Subverenigingen etc. van Studentenvereniging LSC Minerva, archiefnummer 0260A, inventarisnummer 1600, Deel I en deel II van het gedenkalbum gedrukt ter gelegenheid van de maskerade.

Groninger Archieven, Archief Vindicat Atque Polit (1), 1815-1943 (1969), archiefnummer 467, inventarisnummer 1055, Notulenboek van de vergaderingen van de maskeradecommissie van 1904.

Groninger Archieven, Archief Vindicat Atque Polit (1), 1815-1943 (1969), archiefnummer 467, inventarisnummer 1057, Omslag met ingekomen brieven aan de maskeradecommissie van 1904.

Groninger Archieven, Archief Vindicat Atque Polit (1), 1815-1943 (1969), archiefnummer 467, inventarisnummer 1059, Verslag over de maskeradeplannen voor 1904, gedaan in de Corpsvergadering op 28 oktober 1903.

Stadsarchief Delft, Archief Senaat van het Delftsch Studenten Corps, archiefnummer 317, inventarisnummer 62, Notulenboek van de corps-vergaderingen 1898-1914.

Stadsarchief Delft, Archief Senaat van het Delftsch Studenten Corps, archiefnummer 317, inventarisnummer 543, Notulen en reglementen van de feestcommissies voor de lustrumvieringen 1882-1923.

Stadsarchief Delft, Archief Senaat van het Delftsch Studenten Corps, archiefnummer 317, inventarisnummer 597, Verslag van de feestcommissie, voorlopige feestcommissie en maskeradecommissie over het lustrum van 1903.

Stadsarchief Delft, Archief Senaat van het Delftsch Studenten Corps, archiefnummer 317, inventarisnummer 621, Stukken betreffende de organisatie en verslaglegging van de lustrumviering 1913.

Stadsarchief Delft, Archief Senaat van het Delftsch Studenten Corps, archiefnummer 317, inventarisnummer 622, Ingekomen stukken bij de maskeradecommissie, 1912-1913.

Krantenartikelen

“Lustrumfeesten te Utrecht.” *Algemeen Handelsblad*, 25 juni 1901.

Molkenboer, Antoon. “De Historische Optocht te Utrecht.” *De Telegraaf*, 8 juli 1901.

“De Delftsche Lustrumfeesten. II.” *Algemeen Handelsblad*, 13 juli 1903, avondeditie.

“Delftsche Lustrumfeesten. IV.” *Algemeen Handelsblad*, 14 juli 1903, avondeditie.

“Delftsche Lustrumfeesten. IV.” *Algemeen Handelsblad*, 15 juli 1903, ochtendeditie.

“De Delftsche Lustrumfeesten. VI.” *Algemeen Handelsblad*, 16 juli 1903, ochtendeditie.

“De feesten te Leiden,” *Algemeen Handelsblad*, 19 juni 1905, avondeditie.

“De feesten te Leiden,” *Algemeen Handelsblad*, 21 juni 1905, ochtendeditie.

“De feesten te Leiden,” *Algemeen Handelsblad*, 22 juni 1905, ochtendeditie.

“De Utrechtsche Lustrumfeesten.” *Algemeen Handelsblad*, 10 juni 1911, avondeditie.

“De Utrechtsche Lustrum-feesten,” *Algemeen Handelsblad*, 28 juni 1911, ochtendeditie.

“De Utrechtsche Lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 29 juni 1911, ochtendeditie.

“De Utrechtsche Lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 29 juni 1911, avondeditie.

“De Utrechtsche Lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 30 juni 1911, ochtendeditie.

“De Utrechtsche Lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 1 juli 1911, ochtendeditie.

“De Delftsche Lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 30 juni 1913, avondeditie.

“De Delftsche lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 1 juli 1913, avondeditie.

“De Delftsche lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 2 juli 1913, ochtendeditie.

“Het Perzische spel te Delft,” *Algemeen Handelsblad*, 3 juli 1913, ochtendeditie.

“De Delftsche lustrumfeesten,” *Algemeen Handelsblad*, 4 juli 1913, ochtendeditie.

Bijlage 1

Een overzicht van alle in Nederland gehouden studentenmaskerades tussen 1775 en 1914

Datum	Stad	Onderwerp
1775	Leiden	Inwijdingsoptocht van 1575
11 oktober 1814	Groningen	Priesters van Minerva
6 oktober 1816	Groningen	Turkse ruiters
1819	Utrecht	Losse groepen van zeer uiteenlopend karakter
14 oktober 1819	Groningen	Priesters van Apollo
12 oktober 1820	Groningen	Priesters van Apollo
26 maart 1824	Utrecht	Losse groepen (Minerva of een wagen; Hofstoet van Momus)
15 oktober 1824	Groningen	Romeinse triomf
Februari 1825	Leiden	De inwijdingsoptocht van 1575, allegorisch, met o.a. voorstellingen van de vier faculteiten
13 oktober 1825	Groningen	Plegtige terugkomst van eene krooning eens Duitschen keizers
11 oktober 1827	Groningen	De optogt van den sultan naar de moskee
26 maart 1829	Utrecht	Losse groepen (Haagspel; Oude en Nieuwe Academie; Oude en Nieuwe Handel; Beurs van Amsterdam; Boerenkermis in de 17 ^e eeuw; Muzikale soirée)
4 november 1833	Groningen	De intogt van Columbus in Barcelona in 1493
9 februari 1835	Leiden	Den intogt van Ferdinand en Isabella in Grenada op 6 den jan. 1492
12 t/m 17 juni 1836 (optocht 13 juni en 16 juni?)	Utrecht	De tocht van het Staatse leger onder leiding van prins Maurits naar Oostenden, vier dagen na de overwinning bij Nieuwpoort (3 juli 1600)
13 oktober 1836	Groningen	De intogt van Soliman II binnen Belgrado ten jare 1566
10 oktober 1839	Groningen	De intogt van Gustaaf Wasa binnen Stockholm, op den 23 junij 1523
8 februari 1840	Leiden	De intogt van Hertog Jan van Beijeren binnen Leyden op den 18den Augustus 1420
2 juni 1841	Utrecht	De ontvangst van Willem II Graaf van Holland Roomsche Koning binnen Utrecht in Januarij 1249
12 oktober 1843	Groningen	Intogt van Karel den Stouten, hertog van Bourgondie, graaf van Holland, enz. in Trier anno 1473
8 februari 1845	Leiden	De Optogt van Graaf Floris V met de pas geslagen St. Jacobs-ridders, naar het door hem bij de instelling van die orde gegeven toernooi te Den Haag in het jaar 1279
17 juni 1846	Utrecht	De in togt van Philips II, Prins van Spanje, in Utrecht, den 3en October 1549
8 oktober 1846	Groningen	De optogt van den keizer Alexius Comnenus en een deel der aanzienlijkste kruisridders door Konstantinopel, anno 1096
11 juni 1850	Leiden	Intocht van Frederik Hendrik binnen 's-Hertogenbosch in 1629
25 september 1850	Groningen	De intogt van prins Maurits en graaf Willem Lodewijk van Nassau enz. binnen Groningen 24 julij 1594 (22 juni?)
25 juni 1851	Utrecht	De Vaderlandsche Geschiedenis van de vroegste tijden tot op het

		einde der XVIIe eeuw
12 oktober 1854	Groningen	Een reeks van geschiedkundig beroemde personen uit de middeleeuwen en de nieuwe geschiedenis tot den Munsterschen vrede in 1648, in chronologische orde
12 juni 1855	Leiden	Intrede van Karel V te Dordrecht, 3 juni 1515, bij gelegenheid zijner huldiging tot Graaf van Holland
17 juni 1856	Utrecht	USC: De Grondleggers van Neêrlands Vrijheid
25 juni 1856	Utrecht	Mutua Fides: Ons vaderland omstreeks het midden der 17e eeuw
5 mei 1857	Delft	Den Garebeg-optogt van den Sultan van Djokjakarta en de meest karakteristieke Typen uit den Neêrlandsch-Oost-Indischen Archipel
13 oktober 1859	Groningen	De hoofdpersonen uit de geschiiedenis van de vestiging der Europeanen in Oost-Indie
11 juni 1860	Leiden	De intrede en huldiging van den Hertog van Anjou, als hertog van Brabant, binnen Antwerpen, den 19den Februarij 1582
1861	Utrecht	Taferelen uit de ontwikkelingsgeschiedenis der Europese volkeren in de Middeleeuwen
8 juli 1862	Delft	Het Gezantschap van den Sultan van Achin (Atjeh), (4 september) 1602, aan Prins Maurits van Nassau en de Oud-Nederlandsche Republiek (uitgebreid met 'al die hoofdpersonen van onze rijke geschiedenis, wier leven en streven de gulden eeuw van ons Gemeenebest als een wonder heeft doen opteekenen in de gedenkrollen der wereldhistorie, en wier namen dan ook bij het nageslacht in onsterfelijke eer worden bewaard')
14 september 1864	Groningen	De intogt gehouden te Groningen den 20 junij 1545 door Maria van Oostenrijk, koningin-weduwe van Hongarije, landvoogdes der Nederlanden
6 juni 1865	Leiden	De intogt der Hollanders binnen Zierikzee onder Jonker Willem, Grave van Oostervant, op den 12den augustus anno 1304
1866	Utrecht	Geen
1867	Utrecht	Bezoek van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië te Brugge in 1477
13-18 juli 1868	Delft	(Aanvankelijk: De vooruitgang der beschaving in Nederland, een zegefeest van zeven eeuwen)
22 september 1869	Groningen	De intocht van Johan III Sobiesky, koning van Polen, binnen Weenen in het jaar 1683
7 juni 1870	Leiden	Het bezoek gebragt aan Leiden in 1586, door Robert Lord Dudley, Baron van Denbigh, Graaf van Leicester, enz. enz.
1871	Utrecht	(Aanvankelijk: De Intoct van Elisabeth van Brunswijk-Luneburg als bruid van Hertog Karel van Gelre te Zutphen in 1519 en de bruiloftsfeesten te dier gelegenheid aldaar gehouden)
1873	Utrecht	Gecostumeerde potpourri-optocht
8 juli 1873	Delft	Den intocht van Karel van Egmond, hertog van Gelre, graaf van Zutphen, binnen Arnhem in 1492
15 juni 1875	Leiden	Uitbeelding van de Leidse hogeschool in de beroemdste mannen die vanaf haar stichting hun naam daaraan verbonden hadden
27 juni 1876	Utrecht	Intoct van Hertog Karel den Stoute te Zutphen, IV Augustus

		MCCCCLXXIII (1473)
9 juli 1878	Delft	De intocht van Willem VI, Hertog in Beieren, Paltsgraaf op den Rijn, Graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland, Heer van Friesland, binnen Utrecht in November van het jaar 1405
24 september 1879	Groningen	De intocht van "grave Edzard I den Grote, Tho Oost-Frieslant", 1 mei 1506 binnen Groningen
22 juni 1880	Leiden	Den intocht van Philips den Schoone binnen Amsterdam, den 27sten Juni 1497
28 juni 1881	Utrecht	De inkomst van Aartshertog Matthias in Brussel op 18 januari 1578
10 juli 1883	Delft	Den intocht van Philips Hertoghe van Bourgongien, Grave van Vlaenderen, van Artoys, enz., en van Jacoba, Hertoghinne van Beieren, Gravinne van Henegouwen, Hollandt en Zeelandt enz. Binnen Delft 29 juni 1428
17 september 1884	Groningen	De gouden eeuw van Frederik Hendrik 1620-1650
23 juni 1885	Leiden	Geschiedenis van Leiden van de stichting af tot het jaar 1574
22 juni 1886	Utrecht	Drie gebeurtenissen uit de geschiedenis van Utrecht: de Unie van Utrecht van 1579, de stichting van de Universiteit in 1636 en de vrede van Utrecht in 1713
10 juli 1888	Delft	De bruidsstoet van Juliaan van Egmond, Baron van Ghiselles, en Mabelia Graswinckel
18 september 1889	Groningen	Oranje's bondgenoten in den strijd der zeventien nederlanden tegen Spanje 1564-1579
1890	Leiden	de intocht van Karel V binnen Nijmegen, op den 9 Februari 1546
1891	Utrecht	Optocht der deelnemers aan de slag bij St. Quentin in 1557
1893	Delft	Geen
19 september 1894	Groningen	De reductie van Groningen tot de Unie van Utrecht in 1594 en hare zegenrijke gevolgen
21/23 juni 1895	Leiden	Intocht van Prins Maurits te Bergen op Zoom 3 oktober 1622
1896	Utrecht	De ridderhofspelen van 1560 in Wenen, met Maximiliaan van Bohemen
1898	Utrecht	Potpourri-optocht
12 juli 1898	Delft	De intocht der verbonden Edelen binnen Brussel op 3 April 1566 (aanbieden van het smeekschrift, op 13 juli nagespeeld in de feestzaal/ontvangstzaal)
20 september 1899	Groningen	De jaarlijksche ommegang van het schuttengilde "Sint Sebastiaan" en de rederijderskamer "Het Bloemeken Yesse" te Middelburg, omstreeks het jaar 1480
19 juni 1900	Leiden	Hertog Aelbrecht van Beijeren en zijne Ridders en krijgsknechten binnen Enkhuizen, om zich daar in te schepen tegen de Friezen, anno 1396
24 tot 29 juni 1901	Utrecht	De intocht van koning Karel VII in Reims in 1429, begeleid door Jeanne d'Arc
14 juli 1903	Delft	De Ommetocht van Keizer Nikephoros II Phocas binnen Byzantium na zijn kroning tot keizer in het jaar 963 (in de Aya Sophia) Met opvoering van een mimespel

1904	Groningen	Geen (Misschien Frithiof's Saga? Er zijn foto's van ontwerpen voor kostuums en een optocht met dit onderwerp in het Antoon Molkenboer archief bij het rkd)
19-23 juni 1905	Leiden	Intocht van stadhouder Willem III in 1691, met spel van 'de Kouseband Investituur van Willem III'
25-30 juni 1906	Utrecht	Germanicus' triomftocht in Rome in 17 n.Chr.
30 juni 1908 de maskerade, 2 juli het toernooi op de Markt	Delft	De intocht van Lorenzo de Medici il Magnifico, binnen Florence – na den vrede met napels – in den jare 1480
30 juni 1909	Groningen	De inkomste van hunne doorluchtige hoogheden den heere Willem Karel Hendrik Friso met zijne malinne de prinsesse royale binnen de stad Groningen
18 juni 1910	Leiden	De blijde inkomste van Zijne Hoogheid Frederik Hendrik van Nassau, Prins van Oranje binnen Amsterdam, vergezelschapt van Hare majesteit Henriëtte Maria Koningin van Engeland, Schotland, Frankrijk en Ierland, den 20sten Mei van den jare 1642
28 en 30 juni 1911	Utrecht	Willem IV van Holland voor Utrecht in 1345
30 juni tot 5 juli 1913	Delft	Intocht van Shah Abbas I, den Grooten, met de vreemde Gezanten binnen Ispahan in 1619, na den krijg tegen de Turken (Perzisch)
1 juli 1914	Groningen	Het optrekken der Spaansche en Nederlandsche gezanten naar het raadhuis ter beëdiging en afkondiging van den Vrede van Munster

Bijlage 2

Het artikel in *De Telegraaf* van 8 juli 1901 geschreven door Antoon Molkenboer over de studentenmaskerade in Utrecht van dat jaar

KUNST- EN LETTERNIEUWS.

De Historische Optocht te Utrecht.

Het moet wel onvriendelijk lijken na al die maandenlange moeite en arbeid, historische napluizingen enz. aan dezen optocht besteed, te moeten zeggen: „wat had het mooi kunnen zijn” - „wat had Jehane’s intocht binnen Rheims een overweldigenden indruk kunnen maken” – maar ’t moet gezegd: hoezeer werd hier vooral in het ensemble en daarna bijna in alle onderdeelen gemist de stijlvolle, wel-overwogen compositie, dat ééne voor-alles noodige, bij zulk ondernemen, op straffe van een serie smakelooze parade-pakken voorbij te zien trekken, die buitenmensen (om ’t fluweel en goudboordsel) nog mooi kunnen vinden – maar waardoor de smaak van ontwikkelde menschen toch (goddank langzamerhand algemeen) onaangenaam wordt aangedaan.

Het is altijd gemakkelijk iets, wat met veel moeite tot stand kwam, in een oogenblik naar beneden te halen; ik zou mij dan ook niet zetten over dezen optocht te schrijven, wanneer ik niet meende tevens de middelen te kunnen aanwijzen op welke wijze m. i. een volgend maal een beter en artistieker resultaat kan verkregen worden.

Men wilde geven: een illusie uit het groote jaar 1429; bijna alles was voor Frankrijk verloren: de legers verslagen, veldheeren gevangen, de Koning gevlucht, de laatste veste bedreigd. ... toen verscheen voor den Koning een eenvoudig meisje: plechtig verklaarde zij: „j’ai deux choses en mandat de par le Roy du ciel, lever le siège d’Orleans et y faire sacrer le gentil Roy!” – en zij volbracht het: versloeg de overwinnaars, bevrijdde de veldheeren, ontzette de benauwde veste en kroonde den Koning.

Welke kracht, welk heerlijk zelfvertrouwen moeten deze zwakke vrouw gesteund hebben om zulke groote dingen tot stand te brengen! Soldaten, veldheeren, de Koning en het volk, zij twijfelden dan ook niet: deze reine Maagd was werkelijk een van God-gezondene. Toen ging de mare: Jehane zal naast den Koning Rheims binnen trekken!

De kinderen stamelden het, de vrouwen bespraken het, de mannen riepen het elkaar toe van de wallen, grijsaards wachtten zwiiggend. Zij zou komen, zij zouden Haar zien, de blanke Maagd, de Aarts-Engel, uit den Hemel gedaald om den Koning en het verloren Frankrijk te redden, en alles liep uit, mannen, vrouwen en kinderen, zij schaarden zich langs den weg; kreupelen en zieken sukkelden aan, vele draagbaren met melaatsen en hopeloos-kranken stroomden toe, dat Haar aanblik hen zou genezen! – Jehane komt! Jehane... tientallen verhalen vertelde men elkaar van den wonderen bijstand midden in de gevechten, waar Zij wendde haar gezegend zwaard! – Jehane, de zege-Brengster, beschermend, in gevaar heffend haar blanke Standaard, de gevreesde Oriflamme, waarop de zoete namen van Jezus en Maria... zelfs in ’t dichtste strijdgedrang omfladderde een stoet van blanke vlinders deez’ heilige Banner!

Zonder dat ik memoreer wat wij gezien hebben, moet het een ieder, die iets voelt van dit roerend geschiedkundig Poëem, duidelijk zijn, dat door deze serie theater-pakken niet waardig gestreefd werd naar het sublieme doel. Wij hadden gewild dat bij de nadering van Jehane een siddering ware gegaan door de wachtende rijen, dat het volk langs de straten in vervoering ware geraakt voor de verheven verschijning!

Met deze middelen had het mooi kunnen zijn; de weg dien men daarvoor moest inslaan is deze:

1o. Eén man moet de leiding hebben, die het *historisch begrip* en het *practisch uitvoerend (ontwerpend) talent* tegelijk heeft; hij maakt de *compositie* (het allervoornaamste) in duidelijke teekeningen; hij verdeelt de rollen, heeft het toezicht op de uitvoering zijner plannen. Zijn plan betracht één harmonisch geheel, zoekt naar het weergeven der idee, door het juiste tegenover-elkaar stellen der groepen, gebruik makend van het ornamentaal motief en de karakteristieke kleuren van elke groep of figuur.

Zoo hier de koningsgrope: de lelie, (blauw en goud) de grootwaardigheidsbekleeders, verscheiden van kleur (symboliek naar hun waardigheid, blauw de schenker, groen de jager, paars de geestelijke, wit-rood de kok enz.) de veldheeren met hun banieren en hun volk, elk door eigen kleuren en embleem groepen vormend – doch te midden van al die kleuren-blijheid, wit Jehane, en de haren; zilver-lichtend hare wapenen in tegenstelling met alle andere uit den stoet, waar alle metaal dof en weinig glanzend is – haar ornamentaal motief, de witte vlindertjes op blauwen fond, lieflijk in tegenstelling met de trotsche Fransche lelie (het koningsmotief); doch dit vooral ook: zooals in motieven en kleuren naar uitdrukking van de idee gestreefd wordt, zóó is de val van het gewaad (mantel, tuniek of wat ook) een groote factor: Jehane's kleeders dragen een angeliek karakter, de Koning, waardig en hoog, de Rijks grooten voornaam enz.

Als eens werd ingezien, hoe duidelijk deze karakters in snit en plooierval der costuums kunnen worden uitgedrukt! De middeleeuwen, de tijd der heerlijk-plooiende gewaden (zie eens op oude schilderijen!) zóó te zien weergeven door al die te korte nauwe buisjes en hansoppen, als te Utrecht, werkelijk, het was een droeve parodie op dien heerlijken tijd!

De nadruk dien ik leg op dien plooierval zegt reeds vanzelf dat stof, gansch eigen voor dit doel, moet worden gebruikt. Het is, om een geheel te krijgen, noodzakelijk, dat dezelfde stoffen in één kleuren-gamma gebezigd worden (hoogstens 6 à 7 kleuren); men bereikt 't mooiste resultaat door deze kleuren-gamma-stoffen te laten weven en niets anders dan deze stof te gebruiken voor den geheelen stoet. Sommige fabrieken (te Roubaix vooral) leggen zich speciaal oe op het weven voor zulke doeleinden. Dat wat we zagen, zoo hoogst onrustig en onharmonisch was, komt ook voornamelijk door absentie van éénheid van stof; allerlei lapjes fluweel, zijde, satinet enz. door elkaar moet wel een allervreemdste geheel geven.

2o. Is het project klaar en de stoffen present, dan wordt gewerkt volgens de teekeningen en zooals boven gezegd in de eerste plaats gelet op den goeden plooierval (de ontwerper weet aan te geven hoe het geknipt moet worden, de midden-eeuwsche patronen bestaan nog); dan wat het afwerken betreft: alles moet zóó gemaakt worden dat het *echt* pronk- en staatsie-gewaden zijn, het naald- en borduurwerk (ook vooral van den Bannieren) moet precies zóó gemaakt worden als dit in de midden-eeuwen gebeurde, door hoogst kunstvaardige handen, het moet alles echt *kunst*-naaldwerk zijn, volgens de stijl-volle detail-teekening die de ontwerper geeft; dan alleen vermijdt men de suiker-goed-achtige versiering zooals we te Utrecht zagen.

3o. Details zooals helmen, zwaarden, sieraden enz. worden volgens teekening gemaakt; dat dit onsmakvolle en stijlloze gerei wat costumiers leveren eindelijk eens verdwijne.

4o. Is alles klaar, dan wordt ter dege geoefend in het *dragen* van het costuum, hoe een mantel te plooiën, hoe zijn zwaard te houden, hoe te loopen enz.

Op deze wijze alléén kan men een goed resultaat verwachten – voor een jaar of 10 te 's-Hertogenbosch heeft men het op deze wijze gedaan toen de kunstschilder A. J. Derkinderen het ontwerp maakte; dit is dan ook de eenige *artistiek* mooie optocht geweest waarvan ik hoorde hier in Nederland in de laatste 20 jaren. Te Leiden is in den regel het *heraldieke* gedeelte beter, toch ontloopt het ensemble Utrecht niet veel; zeker was het een goed idee bij de Ridderslag-viering (vorige Leidsche maskerade) meisjes mee te laten doen – doch toen juist kwam eens goed aan het licht, dat waar vrouwen veel beter dan mannen een sierlijk gewaad weten te dragen, het costuumontwerp niet zoo schromelijk verwaarloosd mag worden. De vorige Utrechtsche (het toernooi) was ook niet beter.

Zeker, ik heb heel goed gezien dat er enkele heel-mooie harnessen onder waren, dat soms een enkel costuum mooi doet, doch dit komt alléén mijn beweren staven, dat alle eenhied ontbreekt en de illusie een oogenblik door een goed fragment gewekt, dadelijk door het volgende den kop wordt ingedrukt: overal ontbreekt het zorgzame oog van den kundigen leider.

Wellicht zal men nu denken dat een dergelijke opvatting uitgevoerd reusachtige sommen zou kosten; neen, ik die hier geen vreemde in Jerusalem ben, zou kunnen voorrekenen met de cijfers van de mantelvoering tot de zwaardgevesten, dat uitgevoerd volgens deze werkorde het totaal-cijfer 75 pct. der thans gemaakte onkosten niet te boven gaat: het is dus goedkooper.... als men den weg maar weet.

Waar dus de belangstelling bij het publiek in deze periodiek keerende studentenoptochten merkbaar begint te verflauwen (was dit niet duidelijk merkbaar te Utrecht?) wat geweten moet worden aan denzelfden smakeloozen kost die telkens wordt opgediend, - waar zooveel geld en moeite aan deze feesten besteed wordt, waar toch verondersteld mag worden dat de studeerenden niet geheel onkundig zijn van de nieuwere decoratieve kunst-stroomingen, waar een werkelijk artistiek geheel kàn verkregen worden met minder finantieele bezwaren – daar wordt het tijd òf deze optochten geheel af te schaffen vóór het beschaafde publiek hen uitlucht – òf nieuw, frisch leven in deze verouderde costumier-harlekinade te brengen.

Antoon Molkenboer.

Utrecht, 30 Juni 1901.

Bron: Delpher, <https://resolver.kb.nl/resolve?urn=ddd:110556812:mpeg21:a0033> (geraadpleegd 20 december 2021).

Bijlage 3

Het contract dat in 1904 is opgesteld tussen Antoon Molkenboer en de leden van de maskeradecommissie te Leiden

Het Leidsche Studenten Corps ten deze vertegenwoordigd door de Commissie belast met de regeling der Maskerade te houden door de leden van het Leisch Studenten Corps in de maand Juni van het jaar negentien honderd en vijf (1905) bestaande uit de Heeren: Francois Emile Vlieland Hein; Edward Johannes Haslinghuis; Jacobus Cort van der Linden; Johannes Wilhelmus Ernestus Amalius van der Minne; Govert Jacob Lycklama à Nijeholt en de Heer Antoon Molkenboer wonende te Amsterdam, Overtoom 181, hebben de volgende overeenkomst gesloten.

Art. 1.

De Heer Molkenboer verbindt zich aan het Leidsche Studenten Corps te leveren de voor de bovengenoemde Maskerade benodigde goederen als kostumen, wapenen, harnassen, hoofddeksels, pruiken, handschoenen, schoeisels, vaandels, enz. voor zooveel die goederen niet door hem worden verhuurd als in art. 8 is bepaald.

Art. 2.

De Commissie zorgt dat de benodigde teekeningen der te leveren goederen voor vijftien October (15) negentien honderd en vier (1904) gereed zijn; zij worden door haar gekenmerkt.

Eene opgave van de goederen voor de hoofdpersonen der Maskerade bestemd wordt vóór vijftien October (15) negentien honderd en vier (1904) dor de Commissie aan den Heer Molkenboer verstrekt en wordt vóór vijftien November (15) negentien honderd en vier (1904) gevolgd door een opgave van de overige te leveren goederen.

Art. 3.

Zoo spoedig mogelijk nadat hij de in art. 2 bedoelde opgaven heeft ontvangen, doet de Heer Molkenboer aan de Commissie de stalen toekomen van de stoffen, waarvan hij de te leveren goederen wenschte te vervaardigen, alsmede eene opgave van de prijzen, waarvoor hij bereid is het benodigde te leveren. Deze prijzen moeten zoo berekend zijn, dat op de levering der goederen geen winst wordt behaald.

Art. 4.

Nadat de stalen zijn goedgekeurd worden deze gewaarmerkt; zij blijven berusten onder de Commissie. Zoodra over de prijzen overeenstemming is verklaard, wordt een staat van de te leveren goederen en van hetgeen voor ieder daarvan betaald moet worden, in duplo opgemaakt en door partijen geteekend. Van in de teekeningen, stalen of staat te brengen wijzigingen moet door schrift blijken.

Art. 5.

De voor de hoofdpersonen bestemde goederen moeten voor 1 Mei negentien hoenderd en vijf (1905) en de overige goederen moeten voor vijf en twintig Mei (25) negentien honderd en vijf (1905) aan de Commissie geleverd worden op nader aan te wijzen plaats te Leiden.

Alle kostumen moeten afzonderlijk in stevige doozen verpakt zijn; de kosten dier verpakking zijn onder de in den staat vastgestelde prijzen begrepen.

Art. 6.

De goederen zullen binnen drie dagen respectievelijk na 1 Mei negentien honderd en vijf (1905) en na vijf en twintig Mei (25 Mei) negentien honderd en vijf (1905) door de Commissie worden gekeurd, en voor zooveel noodig worden aangepast. De Heer Molkenboer moet bij de keuring tegenwoordig zijn; dag, uur en plaats daarvan worden hem tijdig medegedeeld.

Goederen die vuil, bevuilt, beschadigd of gebruikt zijn; die niet overeenkomen met de teekening daarvan; die vervaardigd zijn van stoffen niet overeenkomende met de goedgekeurde stalen; die niet naar den eisch zijn afgewerkt of die niet passen worden door de Commissie afgekeurd. Voor alle afgekeurde goederen moeten binnen acht dagen andere ter keuring worden aangeboden, tenzij de Commissie mocht toestaan dat zij na veranderd te zijn binnen acht dagen andermaal ter keuring worden aangeboden. Op deze tweede keuring zijn de tweede en de derde zin van dit artikel van toepassing.

Art. 7.

De Heer Molkenboer verbeurt ten behoeve van het Leidsche Studenten Corps eene boete van f25,- voor ieder kostuum en van f5,- (vijf gulden) voor ieder voorwerp, dat niet op tijd geleverd wordt.

De Commissie is bevoegd om al hetgeen niet op tijd geleverd is, na afkeuring niet binnen den bepaalden tijd andermaal ter keuring is aangeboden, of daarna wederom is afgekeurd, door anderen te doen leveren, mits daarvan aan de Heer Molkenboer schriftelijk kennis gevende. Maakt de Commissie van die bevoegdheid gebruik, dan mogen die goederen niet meer door den Heer Molkenboer geleverd worden, en dan is deze verplicht aan het Leidsche Studenten Corps het bedrag te vergoeden, dat die goederen dan meer kosten dan den met hem overeengekomen prijs.

Art. 8.

Voor Januari negentien honderd en vijf (1905) zal de Commissie aan den Heer Molkenboer eene opgave doen toekomen van de goederen, uitsluitend voor de kleeding en uitrusting van de huurlingen bestemd, die voor de Maskerade door het Leidsche Studenten Corps van hem worden gehurd en door den heer Molkenboer aan het Leidsche Studenten Corps worden verhuurd. Nadat tusschen partijen overeenstemming is verkregen over de voor de vervaardiging dier goederen te bezigen stoffen en de te betalen huursommen, moet daarvan een staat in duplo worden opgemaakt involge als in art. 4 voor de te leveren goederen is bepaald en door partijen geteekend. De huursommen worden zoo berekend, dat daarop geen winst wordt behaald. Van wijzigingen in dien staat moet door schrift blijken.

Minstens veertien dagen voor den dag der Maskerade, die nadat hij is vastgesteld of na uitstel op nieuw is vastgesteld, aan den heer Molkenboer wordt medegedeeld, zullen de te verhuren goederen aan de goedkeuring der Commissie worden onderworpen.

Het bepaalde in den derden zin van art. 6 is op deze keuring van toepassing. De Heer Molkenboer verbeurt voor ieder te verhuren kostuum met toebehooren, dat niet op tijd ter keuring wordt aangeboden of dat wordt afgekeurd eene boete van f5 (vijf gulden) ten behoeve van het Leidsche

Studenten Corps. De Commissie is bevoegd om de niet op tijd ter keuring aangeboden of de afgekeurde te verhuren goederen van anderen te huren, mits daarvan aan den heer Molkenboer schriftelijk kennis gevende; hetgeen de huurprijs dan weer bedraagt, moet door den heer Molkenboer aan het Leidsche Studenten Corps worden vergoed.

Art. 9.

De Heer Molkenboer zal op den dag der maskerade er voor zorgen, dat de huurlingen tijdig met de te verhuren goederen worden gekleed; van al hetgeen verder tot hunne uitrusting behoort worden voorzien en hunne plaatsen in den stoet innemen. Onmiddellijk na afloop der Maskerade moet hij alles, wat aan de huurlingen is verstrekt, terugnemenden hetgeen daarvan het eigendom is van het Leidsch Studenten Corps te Leiden opbergen op nader aan te wijzen plaats.

Aan den Heer Molkenboer worden vergoed:

de waarde der verhuurde goederen die tijdens de Maskerade door de huurlingen zijn weggemaakt.
de schade door de huurlingen opzettelijk aan het verhuurde toegebracht.
de schade door regen daaraan veroorzaakt.

Alle verdere schaden aan het verhuurde zijn voor rekening van den Heer Molkenboer.

Kunnen zich partijen over het bedrag dat aan den Heer Molkenboer ter zake voorschreven vergoed moet worden niet verstaan, dan wordt dat bepaald door drie scheidsrechters, die als goede mannen naar billijkheid zullen oordeelen.

Iedere partij benoemt een scheidsman, de derde wordt benoemd door den kantonrechter te Leiden ten verzoeke van de meest gereede partij.

Art. 10.

De Commissie is bevoegd de Maskerade tot uiterlijk een en dertig October (31 Oct) negentien honderd en vijf (1905) uit te stellen, zonder dat daardoor de Heer Molkenboer van eenige uit deze overeenkomst voor hem voortspuitende verplichting wordt ontheven en zonder dat hij ter zake van dat uitstel eenige vergoeding zal kunnen vorderen.

Art. 11.

Te rekenen van 1 Mei negentien honderd en vier (1904) zullen aan den Heer Molkenboer gelden in voorschot worden verstrekt tot een gezamenlijk maximum van vijf duizend gulden (ƒ5000) tot dekking van hetgeen door hem bereids ter voldoening van deze overeenkomst is uitgegeven. De koopprijs der geleverde goederen wordt onder aftrek van hetgeen in voorschot is gegeven en van hetgeen het Leische Stud. Corps uit anderen hoofden van hem te vorderen heeft, uitbetaald vóór 1 Juli negentien honderd en vijf (1905). De verschuldigde huur wordt betaald binnen veertien dagen (14) nadat de maskerade heeft plaatsgehad. Het volgens art. 9 te vergoeden bedrag wordt betaald binnen acht dagen nadat partijen daarover tot overeenstemming zijn gekomen of nadat scheidsmannen dat bedrag hebben vastgesteld. De Heer Molkenboer geniet een honorarium van tien ten honderd van het aan hem voor koopprijs der geleverde en voor huur der verhuurde goederen uit te betalen bedrag tot een minimum van ƒ2500,- en een maximum van ƒ4000,- waarvan twee duizend gulden (ƒ2000) worden uitbetaald voor 1 Juli negentien honderd en vijf (1905) en het resterende binnen eene maand nadat de Maskerade heeft plaatsgehad.

Art. 12.

De Commissie kan deze overeenkomst tot 1 Januari negentien honderd en vijf (1905) opzeggen: wordt van die bevoegdheid gebruik gemaakt, dan is het Leidsche Stud. Corps verplicht den Heer Molkenboer voor alle bereids gemaakte kosten schadeloos te stellen, en van hem alle ter uitvoering dezer overeenkomst aangegane verbintenissen over te nemen, en is de Heer Molkenboer verplicht hetgeen hij in voorschot heeft ontvangen terug te geven en aan het Leidsche Stud. Corps af te geven wat hij heeft verkregen door uitgaven, die hem worden vergoed.

In afwijking van art. 11 geniet de Heer Molkenboer in dat geval een honorarium van duizend gulden (1000) dat met de in voorschot verstrekte gelden wordt verrekend.

Art. 13.

Iedere overeenkomst niet opgezegd, docht heeft de Maskerade op 1 November negentien honderd en vijf (1905) nog niet plaatsgehad, dan is de Heer Molkenboer van alle verdere verplichtingen ontheven. In dat geval wordt aan den heer Molkenboer het restant van zijn honorarium onmiddellijk uitbetaald en vergoed hetgeen hij heeft betaald of nog moet betalen, ter zake van de goederen die hij voor de makserade zoude verhuren, tot het maximum van den bedongen huurprijs.

Art. 14.

Voor alles wat deze overeenkomst betreft kiest de Heer Molkenboer woonplaats te Leiden ten woonhuize van den deurwaarder bij het kantongerecht aldaar.

Gedaan en geteekend in duplo te Leiden den

De Commissie:
(F.E. Vlieland Hein)
(J. Haslinghuis)

(Ant. Molkenboer)

Bijlage 4

Enkele brieven aangaande de organisatie van verschillende studentenmaskerades en de betrokkenheid van Antoon Molkenboer daarbij

Delftsch Studentencorps.
Maskerade-commissie.

Delft, 12 februari 1904

Weledgeb. Heer.

Indien wij niet het gelukkig denkbeeld gehad hadden ons van de medewerking van den Heer Molkenboer te verzekeren, durf ik gerust te verklaren dat wij onmogelijk eene maskerade hadden kunnen houden, die van alle kanten zoo geslaagd is genoemd. Dit is in 't kort mijn bevinding; indien ik u moet schrijven, wat hij al gedaan had, zou ik bladzijden noodig hebben. Hij had hart voor de zaak, deed wat hij beloofde binnen den kortst mogelijke tijd en is ons met zijn vrolijke enthousiasme bij verschillende teleurstellingen van grooten steun geweest. Ik ben ten allen tijde bereid u mondeling een idee trachten te geven, wat hij al niet deed en z'n geldelijke eischen waren o.i. niet hoog. Wij hebben hem *f* 2500 betaald, doch daar heeft hij al zijn reis en verblijfkosten van betaald. (Hij is o.a. 6 keer in Parijs geweest). Verder heeft hij daarvoor 't ontwerp van de feestzal gemaakt, die onder zijn leiding is uitgevoerd; verder detailteekeningen, menu's, programma's etc. etc. De teekeningen maakte hij echter niet. Maakt hij die, dan zijn natuurlijk zijn eischen hooger. Evenwel durf ik gerust te verklaren dat indien de costumes hier onder zijn leiding gemaakt waren, doch de aanneming gegund was aan een costumier, wij 't dubbele voor de costumes zouden hebben moeten betalen. Hopende hiermede aan u verzoek voldaan te hebben

Hoogachtend
Hulshoff

Amsterdam
16 Febr. 1904

WeledelgebHeer!

De heer Vlielanders Hein zond mij een schrijven, waaringevraagd wordt prijsopgaven van enkele costuums, dan van eenige details als degens, kousen enz. – De heer Vl.H. verzocht mij mijn antwoord bij u te sturen, daar anders een twee-takkige correspondentie zou ontstaan.

Nu moet ik al dadelijk zeggen dat een prijsopgave zoals de heer Vl.H. mij verlangt, onmogelijk zoo dadelijk te geven is – in aanmerking nemende mijn totale onbekendheid met uw plannen. – hebt u reeds teekeningen, platen of opgaven die u zou willen volgen? – hoe groot is de stoet hoeveel harnassen enz – alle dingen die met de prijzen in het nauwste verband staan. – Wat als men mijn spreken over „goedkoopster” opvat alsof ik dadelijk in staat zou zijn degens, kousen enz. 75% billijker te bezorgen dan costumiers – dan begrijpt u den aard van mijn beweren niet. – Als ik spreek van goedkoopster dan wil dit zeggen dat bv. Een stoel als die van Delft, door een costumier aangenomen zou zijn voor een hogere prijs als ik zorgde dat het kostte – en dan had hij nog het geleverd [gat, volgens?] de costumier-opvatting (d.w.z. blikken sabels, namaak brocaatstoffen enz) – hadde men een costumier gevraagd de prijs van een inelkaarzetting met dure echte stoffen, wapens en borduurwerk die men te D. zag, dan had men stellig het dubbele gevraagd (zoo niet meer) van wat het thans kostte. – zelfs vakmensen hebben het totaal 3 of 4x hooger geschat dan het in werkelijkheid kostte. – de oorzaak hiervan? – deze zit in de wijze van werken, hoe zoo iets voor elkaar te krijgen, welke ik hier in 2 woorden kan uitleggen – doch zeker zit hierbij voor: de onvermoeibare ijver de bronnen te weten te komen, hoe men in de voor te stellen periode aan de kleeding kwam, - dan tot in alle museums en bibliotheken nasuffelen van wetenschappelijke gegevens – dan het niet-gering te schatten voordeel met leveranciers, op elk gebied ik durf gerust zeggen met gansch Europa in relatie te staan – de vraag: zóó moet het zijn. – waar het nu 't best en 't goedkoopst van daan te halen? – speelt de grootste rol. – En zou dan niet de zucht iets werkelijk superieurs te maken, waarbij alle winstbejag is uitgesloten, wanneer mij een vaste som vergoeding voor mijn tijdverbrasc [?] en moeite gegeven wordt – ook niet een machtige factor zijn? –

Doch dit alles zal u nog zeer vaag voorkomen, wanneer ik spreek over de juiste weg te volgen dan wil ik even met enkele woorden aangeven, wát ik [gat] versta: in de eerste plaats worden talrijke gegevens verzameld – platen, teekeningen, juist bepaald hoe de stoet in elkaar zal worden gezet enz – thans begint de uitvoering dezer plannen – wij zien op de platen afgebeeld talrijke harnassen, koldere en jabots, kragen, kanwerk, borduursel degens, enz enz – hoe nu daar aan te komen? –

Alle periodes erkennen wat het costuum betreft mode-centra. Zoo is bv. Voor de 16e eeuw voor het centrum Spanje de toonaangever – (Span. grandella) dit centrum verplaatst zich begin 17e eeuw naar Duitschland – na den 30 jarigen oorlog wordt Frankrijk (Parijs – Versailles) dè meesteres van het costuum. – (Hof van Lodewijk XIV) – Dit wil dus zeggen dat hij die iets zoekt van Europeesch costuum uit 16e eeuw of begin 17e of eind 17e in genoemde landen de slag-ader zal vinden... want de omliggende landen hebben zich steeds daarnaar gericht – vertoonen zij lichte afwijkingen, dan zijn dit „ab-arten” die pas goed te begrijpen zijn, wanneer men de herkomst kent. – Vóór 1691, wil dit dus zeggen dat wij wat de stoffen betreft (zoowel zijde, fluweel, brocaat als kanten) na moeten gaan welke stoffen men toen gebruikte, - of die nòg bestaan, of ze nòg te krijgen zijn – wat die kosten, - om nu niet te lang te worden, laat ik er even „kanten” uithalen – om u meteen te doen zien, hoeveel er aan vast zit iets moois-historisch te krijgen.

- In 15^e, 16^e, en 17^e eeuw spelen kanten (kragen, manchetten, [?] enz) een groote rol, - wij weten dat de voornaamste vrouwen (Cath. De Medicis – Isabella v. Aragon, [?] vroomme Maria Stuart) meesteressen op de [?] waren en eigenhandig kragen, degentonden enz – maakten, die zij ten geschenke gaven aan echtgenooten en gunstelingen. – wij weten ook dat er zeer vele soorten kant bestaan, dat de hofetiquetten [gat] soorten voorschreef voor zomer en winter – zelfs voor avond en morgen-toilet – ook wat de leeftijd betreft. (Point d’alencon voor de winter – Point d’Argentan voor de

zomer enz. zie M. Charles Blanc, L'art dans la Par[?] – [legt vervolgens met een heleboe Franse termen dingen uit over welke kant waarvoor gebruikt werd. Veel termen zijn Point de [Franse plaats, zoals Arras, Bayeux en Bruxelles]] – Aan het hof van Willem III gebruikte men dezelfde kanten natuurlijk – men bestelde ze ginds – òf maakte ze na – het was de mode dezulken te dragen. – Dus moet voor elk costume bepaald worden welke kanten te gebruiken – dan, waar zijn deze thans nog echt of in namaak te krijgen. In Brabant en Vlaanderen – ook veel te Brussel zooals bekend wordt nog veel dezelfde kanten gemaakt – echter – daar dit zoozeer de naam heeft al dit te duur zijn – dus dacht ik aan het mooie namaak fabriekswerk in den lande onder den naam „Cluny”, - of aan het sublieme handwerk der kantwerksters van lePuy of Saintes, (klein plaatsje in Frankrijk - - het zwarte werk (Chantilly of Caen of Bayeux) maakt men te Calvados thans nog. –

Zoo zou ik eveneens over harnassen en degens kunnen detailleeren (voorbeelden vooral in het Musée Cluny, ook in het Musée d'Artillerie, dan in de collectie „Beaumont” enz) schoenen, waarvan de oorsprong Z[?]sch model is – enz. enz. Zijn er Engelsche grooten onder Koning Willem's gevolg? (Marlborough bv.?) het S. Kensington Museum heeft een prachtige collectie stalen van de Engelsche stoffen-fabricatie der laatste eeuwen. – of of vreemde gezanten of de bondgenooten die hielpen tegen Frankrijk? – Het museum hier geeft 2 portretten van Willem III, het een met een stalen – het andere met een gouden harnas – ik weet niet of het Maurits-huis in den Haag ook niet iets [gat] – dan het Prentenkabinet hier, dat ik eens zal raadplegen. - - Ik bedenk mij daar ook dat de Franschman Hahn de opera „la Carmelite” maakte, opgevoerd in de Opera Comique te Parijs 't vorig jaar – hij maakte toen erg veel studie van de jaren 1690-1695 – ook wat stoffen enz. betreft – daar hij een leerling van Vincent d'Ind[?] is, en deze een goede bekende van Alph. Diepenbrock (meen ik) waar ik mede bevriend ben, zoo zou een introductie bij Hahn, misschien ook verder op weg helpen, - evenals Sarah Bernard in Sardou (door heer Theodora) mij goede dingen weten de Byzantijnen betreffende – Doc eerst dient natuurlijk geraadpleegd wat hier in Holland te vinden is. – Ik eindig, want ik werk al veel te lang – doch ik hoop dat u overtuigd zult zijn dat men, door op zulke wijze het beste bij elkaar te voegen, wat Europa biedt, men iets waardevollers krijgt dan costumé-pakken – die 17e eeuwsch personagen waren van een thans ongekend distinctie – hen uit te beelden wordt òf belachelijk òf subliem. Toch is ‚bespreken’ zooveel beter dan schrijven! –

Hoogachtend
Ant. Molkenboer.

Paris, le 20 Juliet 1905.

Aan de maskerade Commissie 1905 te Leiden. (Holland)

Mijneheeren!

Door deze deel ik u mede (helaas wel wat laat, door de drukke laatste dagen) dat ik door bemiddeling de Leidsche Bankvereniging ontvangen heb mijn honorarium voor mijne bemoeïngen in zake uw Lustrumfeesten.

Ik dank uw commissie zeer voor de spoedige verrekening – alsmede nogmaals voor de vele aangename uren, dagen ja zelfs weken en maanden die deze feestvoorbereiding mij gegeven heeft, door uw zoo intelligent en medewerkend bestuur, - zeker zal ik mij dezen arbeid steeds met genoegen herdenken.

Ik kan echter niet verzwijgen dat het mij een kleine teleurstelling heeft gebaard, dat uw commissie geen rekening heeft geouden met de ten mijnen laste overgebleven eigen[?]ementstukken zijnde mijn investituur costuum – 55 pr. extra handschoenen (die ik op verzoek in voorraad insloeg) 18 tricots – 3 pr. hoge laarzen (door verwisseling der rollen te veel gemaakt) 1 pr. lage schoenen (L. 10 te veel door verwisseling) 12 pr mouwen enz.enz. zijnde respectievelijk f 120-275-90-42-5,50-30 te samen bij de f 600- - ten mijne nadeele. Weliswaar heb ik die overgebleven zaken (behalve mijn costuum dat ik aan de Hr. Haslinghuis zond) voor de helft kunnen verkoopen – echter toch schaadt mij dit ± f 300,- trek ik die af van mijn honorarium f 750,- dan rest mij de helft over van 't honorarium dat mijn voorganger kreeg die 't gedenkboek teekende – terwijl die tocht niet zoals ik daarenboven nog bijna alle costuumteekeningen, zaaldecoratie, huisversiering, investituurregeling enz. op zich nam.

Het is volstrekt niet mijn bedoeling voor deze dingen en verrichtingen, die ik gaarne op mij nam, een commissie te bezwa[ga]t doch billijk lijkt het mij toch dat ik niet de onkosten, schade draag. Echter ik ben wat verlegen met deze bemerking, die ik toch niet kon verzwijgen, als ik mij herinner hoe uw commissie mijne vrouw heeft bedacht, die, evenals ik, u nogmaals daarvoor te warmen dan zegt.

Ik heb thans Holland, voor wie weet hoelang, verlaten, en nu pas, geloof ik, hoe langer hoe meer, zal ik mij gedenken de eenvoudige en hartelijke Hollanders – niet het minst uw commissie, het Lichaam waarmee ik 't laatst samenwerkte. - - Ik groet u allen, van verre, zeer, - en roep u een „tot weerzien” toe.

Bij overlezing van deze brief treffen mij mijne „nurkschen” opmerkingen – met al die cijfers – zou het misschien de contre-coup zijn van het berekenen mijner reis-onkosten, die mij zoozeer tegenvallen? Doch men komt voor onmogelooen gevallen te staan – zoo verneem ik thans, nu mijn bagage reeds naar de U.S verholt dat ik [?]-nkomend rechten moet betalen, voor mijne stu[?], en schildersinrichting enz. – omdat ik geen „American artist” ben. – Doch ik moet eindigen, - mijne vrouw komt mij halen om boodschappen te gaan doen – iedereen, zelfs kinderen, spreken hier Fransch!

Met mijn hartelijke groeten
Hoogachtend
A. Molkenboer

Antoon Molkenboer
Sweelinckstraat 161,
Den Haag.

Den Haag,
4 November 1912.

Aan de Feestcommissie v/h Delftsch Stud. Corps. te Delft
Den WelEdgebster[?] W.J.B. v. Berlekom. Secr.

Mijnheeren!

In antwoord op uw schrijven van 31 oct. 1912, en bevestiging van 't reeds besprokene met de Heeren Röell en MacDonald, diene:

Ik stel mij voor, volgens uw teekeningen (manuscript-copieën) voor elk costuum het materiaal te zoeken en aan de hand daarvan een becijfering te maken, in dien zien dat het ensemble-cijfer der costuums, die genomen zullen worden, zal zijn de prijs, waarvoor ik mij bereid zou verklaren, bedoelde costuums te leveren.

- Onder „het materiaal” versta ik stalen van elk costuum afzonderlijk, modellen die uitvoering en 't passen van 't gewaad illustreeren, uitgevoerde details, die de verzorgdheid der onderdeelen duidelijk maken. – die prijzen zullen zuiver zijn, d.w.z. inhouden alle onkosten der acties, welke een serieuze uitvoering der costuums noodig maken (reizen, teekenaars-hulp, maatnemen, passen enz. enz. -)
- Wanneer geen gebruik mocht worden gemaakt van mijne aanbieding is uw commissie tot generlei tijd- of onkosten-vergoeding of finantieele verplichting gebonden.
- Echter ik meen toch te mogen aannemen, dat ook uw commissie zoo mogelijk met mij tot een overeenkomst wenschte te komen – en dat het niet-genoeg-geven aan mijn bemoeiingen alleen dan kan voorkomen, wanneer onze berekeningen elkaar niet zouden kunnen ontmoeten.

Echter, na dit volledig antwoord op uw schrijven, nu ik mij voor 't eerst tot uw volledige commissie richt, zult u mij toestaan nog met 'n enkel woord mijn standpunt te verklaren: hier in Holland is men niet gewend dat een Kunstenaar zich op een dergelijk zakelijk standpunt plaatst – en daarom 'n kleine uitleg, waarom ik meende de zaak in uw en mijn belang zoo te moeten voorstellen. – want, mochten wij tot een overeenkomst geraken, dan zou ik het op hoogen prijs stellen (evenals in 1903) op een volkomen begrepen plaats ten opzichte van uw commissie te staan – en u kunt nog niet voorzien (als ik door ondervinding) wat onzuviere toestanden kunnen ontstaan door onbegrepen afspraken. –

- Mag ik dus nog even doorredeneren?
- Mijn eersten schilderijen al direct waren historische of allegorische motieven: ik noem u deze jeugd-schilderwerken Ada van Holland (Willinck van Collen, Parijs, 1892, arti) Alcibiades (1896) Gladshiem den vijfden burcht van Walhall (1895) Isolde (1898) – Voor deze schilderijen had ik desbetreffende costuums noodig voor mijn modellen – en daar ik deze niet vond (volgens mijn smaak) bij costumiers, begon ik deze volgens mijn aangaven te doen maken – welk zoeken nog werd uitgebreid toen werden opgevoerd mijn „Sprook van den Zanger” en Mincelij (Stadsschouwburg 1897.) waarin ik een nieuwe decoratieve opvatting demonstreerde – gevolg daarvan waren opdrachten voor de „Ausstellungs” ontwerpen voor de Wagner-vereeniging (Dir. Henri Viotta) te Amsterdam: Lohengrin (1900) Siegfried (1901) Götterdämmerung (1902) Walküre (1903) Tristan und Isolde (1904) Rheingold (1908) – alsook voor de Hoogeschole-Lustrum-feesten: Delft-Niceph-Phocas (1903) – Groningen-Fridhiof (1904) – Leijden-Willem III (1905) – Toen begonnen de buitenlandsche werken Dresden (Rather[?]) Bayreuth (Gulbransen[?]) Wiesbaden (H.Hensel) – terwijl ik gedeeltelijk betrokken was in énorre ensembles als

de „Fiesta de los Flores” te Los Angeles (California) (1906) en de Hudson-Fulton-Celebration-New York (1908) – Van af 1905-1910 gaf Amerika mij gelegenheid ter plaatse te arbeiden aan groote decoratieve opgaven (historische of allegorische wandschilderingen) – wat steeds mijn speciaal begeeren was – wat ik ook thans in Holland als hoofd-branche be[?]en – wat echter niet belet dat ik tijd wil vinden (where is a will, there is a way!) als ’t kan, nog eens mee te doen aan een jong-enthousiast studenten-Feest, zooals Holland (eigenlijk Delft en Leijden alléén) kàn bereiden. –

Ik moest even deze kleurrijken stoet van costuum-ensembles uw geestelijk oog doen voorbijgaan, om u juist te doen begrijpen wat al gezoek en getob, decepties en geharrewar ik al heb medegemaakt (vooral in ’t begin) om mijne ontwerpen uitgevoerd te krijgen! Immers ik was geheel afhankelijk van costumiers wier kunst-gevoelen en begrijpen zóó gering is! – Dus had ik dra ingezien dat ik dån pas alleen sterk zou staan wanneer ik bij een geslaagd ontwerp, [gat]een mooie manuscripten-vondst, den weg wist tot artistieke uitvoering binnen gestelde finantiële grenzen. – dus heb ik jaren achtereen ondervinding opgedaan en een vast systeem geleerd, mij de medewerking verzekerd van allerlei beproefde krachten van nabij en van verre, - die mijn maatslaan begrijpen en mij bouwen een harmonisch geheel, dat ook zakelijk finantiëel in elkaar is gezet. – met verplichtingen tegenover elkaar. – Dus toegerust zal ieder begrijpen dat ik mijn systeem, mijn bronnen en helpers beschouw als trouwe bondgenooten, door jarenlange arbeid, onkosten en bittere ervaringen gevonden... - dat ik dus voor mij alléén houd – Dit standpunt werd reeds te Leijden begrepen en aangenomen, genoemd in mijn contract (1905): daar ik echter tegelijk was overeengekomen met de commissie een bepaald honorarium, en ik dus geen verantwoordelijkheid droeg voor ’t uitkomen der begrooting, gaf dit aanleiding tot heel wat moeilijkheden – – Immers ik moest koopen in naam der commissie (want zij betaalden de rekeningen) bij personen of firma’s die de comm. niet zou kennen, terwijl die firma’s de commissie niet mocht weten daar zij anders de prijs 3 x verhoogd zouden hebben – dus stond alles op mijn naam, moest ik alle verplichtingen ontmoeten („payer à 30 jours” -enz-) die mijn voorschot van de commissie minstens 2 maal overschreden, - toch was ik slechts employé der commissie met vast honorar,... en last not least ik kocht zonder feitelijke verantwoordelijkheid – Daar nu alle zakenmensen (leveranciers) de cijfers graag opdrijven – en natuurlijk wanneer ik daarmee accord ging mij gaarne 25% der zoete winst werd toegestaan, kwam ik, die slechts de rekening had te presentereen aan de commissie, in allerlei lokkende bekoringen, die ik wel tegerienend[?] weerstond, - doch – (en hier zit nu de kneep) wanneer een rekening eens werkelijk hoog werd, niettegenstaande mijn ijver, vond ik het zóó onaangenaam, omdat àltijd gedacht kòn worden van mij: jongen, wat zou hij daaraan verdiend hebben! – Ik ben niet bij machten in dit klein bestel u de onaangenaamheid mijner positie te doen voelen, wanneer d’opzet [...] zuiver is... te Leijden dan ook ben ik alléén gebleven nadat door de commissie was aangenomen dat: ik op mij nam te zorgen dat de costuums, gemaakt volgens de teekeningen, van de goedgekeurde stoffen, volgens de getoonde modellen op de gestelden tijd te plaatse zouden zijn – terwijl mij, zonder meer, de ensemble-prijs der costuum cijfers zou worden uitbetaald. –

- Dit noemt een gewoon mensch „levering” –

Nog één woord over Utrecht: (1911) ik was daar oorspronkelijk alleen gevraagd de teekeningen te maken: - Later toen 5 nieuwe plannen en 3 x de commissie veranderd was, ontstond de moeilijkheid hoe à de onnoodige kosten, onnutte reizen, enz. [gat] ’n jaar lang betaald zouden worden: die nu terugvielen op de costuum-prijzen der deelnemers (slechts 62 in getal!) zoodat de costuums al zéér bezwaard waren vóór men begon. – Nu werd ’t plan zóó in elkaar gezet dat ’t bijna allen harnassen-rollen waren (42 van de 62.) wat zeer duur is niet alleen, doch dat noodzaakte tot ’n bijcostuum (voor ’t bal) paard, wapens, schild enz. – Toen kwam de questie der uitvoering: en ik heb wèl de verantwoording willen dragen voor de vastgestelde commissie-prijzen, doch op conditie dat men mij liet handelen – (wat ook met ’n gewoon woord „levering” heet) – Ware dit niet gebeurd, zeer zeker waren de costuum-rekeningen 40% overschreden, zoodat alle andere begrootingen der commissie zoo’n schromelijk tekort hebben opgeleverd – wat de costuums betreft (zoo bezwaard als ze waren – zie boven) hebben deze

niet alleen niet de commissieprijs overschreden – docht ik heb mijn eigen honorar verdiend, - (dat dus niet op de costuums nog kwam.) – en toen nu de commissie (na afloop) voor zoo'n financiële wanorde en enorm deficit geplaatst was, heb ik, om de commissie te verlichten mijn costuum rekening een kleine f 5000 [noot. Ik heb mijn vordering op de commissie verlaagd met : f1500 – laten vervallen honorar. open luchtspeel f1000 – op zaalontwerp – f780. op zadels f500 diverse niet gerekend. voorts 120 teek. geschat op f1500 niet gerekend. samen ± f3880 + 1500] verlaagd – waardoor ik dus ongeveer mijn gantsche honorar, weer afstond –
- Welke leverancier heeft zulks ooit gedaan? Komen ze niet alle met lange b[ga]tkeningen? – welke artiest heeft dit ooit gedaan? – vergissen zij zich niet allen altijd ten nadeele der commissie?.

Ik hoop dat uw commissie mij deze lange verhalen, - die toch nog zoo kort zijn bij alles wat ik kòn vertellen! – zal vergeven; u staat aan den vooravond van een Feest, dat, wanneer het glorieus slaagt, u een jeugd-herinnering zal blijven, lichtend over uw geheele leven... doch u weet niet, u kunt nog niet weten wat al dingen, questies vastzitten aan 'n dergelijke feest-voorbereiding –
Is het niet nuttig voor u ook, dat een veteraan als ik „die de wonden draagt van een 15 tal groote veldslagen (lees: historische ensemble-feesten) u enkele toestanden toelicht? –
- Met dit al wil ik nu volstrekt niet zeggen dat alles buitengewoon goedkoop kan zijn – of wil ik mij 't air geven van een „nobelevancier” – Neen, een zulk historisch Feest kan zeer duur zijn – omdat alles luxe is, ... doch er zijn grenzen dit wilde ik zeggen – ook ben ik aan mijzelf verplicht een honorar te verdienen, doch ik zoek den weg die uw commissie 't minst bezwaart, en mij 't minst moeite en onaangenaamheid geeft. –

Hoogachtend
Uwdwdr.
Ant. Molkenboer

den Haag
7 Febr. 1913.

Aan de Feest. Commissie van het Delftsch Stud. Corps. te Delft

Mijneheeren!

Zoo langzamerhand bekomen van de verbazing veroorzaakt door het besluit uwer commissie het Spelen de Zaal-decoratie betreffend – doet het nochttere feit der toestand zich zóó ernstig aan mij voor, dat ik u mijn standpunt in deze moet omschrijven. – Want ik ben zeker dat uw commissie geen flauw vermoeden heeft van de vèr-strekkende gevolgen van uw besluit.

Het moet uw commissie wèl duidelijk zijn, waarom ik dit Perzisch ensemble zoo vòl vertrouwen aanbeval – het werd hier mogelijk een maskerade te geven, die bij bereikbare costuum-prijzen een hoogst artistiek èn geë[?]eerd enemble zou geven – Van 't begin af hebben we gesproken over den achtergrond waartegen de costuums moesten gezien worden – van 't begin af heb ik een mise-en-scène plan voor de Doelen-zaal als zeer moeilijk op te lossen verondersteld: alleen door phantasie en technische ondervinding te bereiken – van 't begin af is uw commissie vol enthousiasme in den opzet meêgegaan – wij zouden 't nu eens anders doen dan die amateurs-arbeid der „comtessen”!!!- Moet ik u opnoemen al wat ik voor u gedaan heb? Moet ik u opsommen àl mijn moeiten en onkosten, lasten en zorgen die ik mij getroost heb, die niet zijn terug te brengen onder het costuum-contract? Heb ik niet dit plan voor u ontdekt op eigen kosten, geteekend en geraden geconfereerd en artiekels geschreven en nòg zóóveel meer – heb ik niet, wat nòg meer spreekt ter ùwen willen belangrijke contracten afgezegd (v. Nijgh & Ditmar) of uitgesteld (New York)?

Wie uwer kàn denken dat het mij te doen was om dat geringen honorarium-winstje of de costuums te verhalen, waarbij ik de onaangename rol van costumier moet spelen om ù goedkooper cijfers te bezorgen, waar ik de veel-voudige winst eener New York-overeenkomst ter zijde schoof, getrouw als ik was aan de Perzische zaak?

Dus moet u begrepen hebben dat àndere overwegingen mij zwaarder golden – u zult begrepen hebben dat ik hoopte en vertrouwde, vooral na het on-succesvolle Utrecht, nu eens met het intelligente en artistieke Delft saâm te werken aan een grootsch Feest, dat zou bewezen hebben dat een kunst-zinnig Pracht-ensemble ook met beperkte finantiën mogelijk is – en dit zou weerklonken hebben in den Lande – dit zou waardig hebben aangesloten bij de herinnering die alle corpsleden van 1903 aan mij hebben bewaard! –

- En hoe is 't nu gegaan? –

Ik heb u een uitvoerig eerste plan (oud-Perzisch) geteekend – ik begreep dat het niet ging – toen is Roland Holst geraadpleegd, zonder mijn voorkennis of medeweten – u hebt zelf een plan ontworpen dat volgens mij (volgens wie wèl?) niet mogelijk was – Ik heb toen een geheel nieuw Plan ontworpen dat mij dag en nacht bezig hield – niet alleen dat, doch wederom stelde ik tijd, moeite en onkosten te uwer dispositie om u in artiesten-relatie te brengen, zoodat een degelijk plan kan worden opgebouwd.

- Was het nu niet op zijn allerminst correct tegenover mij geweest, tegenover mij, die zóóveel voor u deed, als minste erkenning voor mijn ijver, geloof en gedraaf, mij niet plotseling tegenover een „fait accompli” te stellen van de totale val van het plan, eenige uren nà ons samen-zijn, waarin van mij wederom moeite en kosten werden gevraagd om uw begroting te verlichten – om na een bereikt resultaat van f650 bezuiniging te vernemen, dat wederom mijn tijd, moeite en een gulden of 6 aan autos vergeefsch waren geweest! –

Ware niet een andere weg te vinden geweest, dat mij ware bespaard gebleven de zotte houding van mij tegenover Averkamp en v.d. Wall, die mij den mislukking wijten?

- Ik, noch iemand zal u het recht betwisten uw Corps een Feest te bereiden zooals uw commissie dat aangeeft – doch deze Principien, van een studenten-ensemble vooral of alléén te willen geven (wat de hoofdoorzaak was van den val) had u vooruit maanden geleden reeds moeten aannemen – vóór Diepenbrock, Mijnsen, Averkamp, v. Eeden, Roland Holst, v.d. Wall er in gehaald werden – ook zeker voor wij zooveel moeite, onkosten en arbeid gevraagd werden – ook zeker voor Lucy d’Audretch warm gemaakt werd, vóór berichten omtrent het Perzisch spel „ op de hoogte van onzer tijd” gelanceerd werden, waarbij Gordon Gray, Royaard, Verkade enz. werden aangehaald even als Guitry – Heeft uw commissie bij haar besluit, nu eenmaal zulke hoge accoorden te hebben aangeslagen, wel overwogen wat er nog kan wachten van artiesten en Pers?

Want het wekt wederom mij stom v.h. verbazing dat gij blind zijt voor de énorme moeilijkheden, die u allerwegen zullen overvallen met uw nieuwe plan, dat bestaat uit vaagheden en hoe in godsnaam uitvoerbaar nu uw commissie-besluit in ‘n paar uur, alle uwer steun-pilaren wegsloeg?

- Waarom zou de pers vriendelijk of zelfs geïnteresseerd zijn voor een amateurs-prestatie – waarom het dubbele van een Rooyard voorstelling-entree gevraagd wordt – wie durft zoo iets wagen in onzen tijd van sterke pogingen overal?

Iets gantsch bijzonders, iets ongeziens, als het gevallen Perzische spel had u en gansch Holland lang bijgebleven, gij zoudt iets groots hebben tot stand gebracht, dat Delft tot roem zou zijn geworden! – Of zou één uwer werkelijk in ernst gedacht hebben dat ik, die in 1903, gesteund door het volle vertrouwen der commissie de succesvolle Byzantijnsche zaal bedacht en uitvoerde – en in die 10 jaren 1903-1913 ben ik toch zeker niet minder waard geworden door mijn wereld-ondervinding en medewerking aan grootsche werken – thans voor geheel Holland mijn naam zou gaan onmogelijk maken door het uitvoeren van Zaal-decoratie van een ander (een ònervarene nog wel,) – plannen die ik niet (of wie wèl?) als serieus kan beschouwen? – Ik beloofde iets nieuws, iets goeds, iets imposants – of niets - „Allen halben sich ontwöhnen” – ik herhaalde het ‘n 2e maal! –

Ik breng onder de aandacht uwer commissie dat mijn laatste tooneel (decoratie) ontwerp was (April 1911) de Fidelio van Beethoven: dirigent Felix v Weingärtner (Berlijn) Regisseur Waldeck (Bayreuth Darmstadt) Solisten: Edith Walker, Heinrich Hensel, Paul Kuüpter enz. enz. – dè beroemdste solisten en medewerkers voor alle rollen – men vroeg mij, als eenige Hollander voor ‘t ontwerp van decor en costuums.

- Ja, mijne Heeren ik had de eer – honorarium f 7200. – voor mijn schetsen en aanwijzingen.

- Zou dáár nu een „spectacle varié” zooals u wilt geven, op moeten volgen? Ziet uw commissie niet in dat ik mijn naam voorgoed onmogelijk zou maken voor de 1e rangs-arbeid, als dat Beethoven-ensemble boven vernoemd – waar ik met succes naar dingen mag, krachtens mijn volhardend streven – en andere dualiteiten u waarschijnlijk niet bekend. –

- En dan nog wel had ik mijn belangeloos medewerking toegezegd! – Het zij hier uitdrukkelijk bij gezegd dat ik niet voor dit speciale spel mijn belangeloosheid wilde toezeggen – natuurlijk niet, - Dat dit speciale spel (van v.d. Wall) valt is ‘n groot verlies, doch het Principe, waarop het valt, dat alle serieus ensemble uitsluit, dat maakt mijn medewerking onmogelijk.

- Het is ook vooral het zien dat niet in één lijn gestreefd wordt, doch dat de kostbaarste tijd verloren gaat door wekenlange harden arbeid die door plotselinge commissie-besluiten geschrapt worden. – besluiten die vóóraf hadden moeten vastgesteld worden – op dezelfde manier heb ik te Utrecht het disaster zien aankomen – ik zal mij wèl wachten mij ‘n tweede maal daarin te laten meesleepen! –

Ik begrijp mij niet waarom mij costuum-uitvoering gevraagd werd – wat zóó serieus gebeurd – zóó bestudeerd, zóó fundamenteel – waarom een huis van zoo soliede gehalt op te willen trekken – wanneer een rieten dakje het moet bekronen? –

Het ware wèl anders gelopen, wanneer ik dit verloop hadde kunnen voorzien – echter de costuum-overeenkomst is gesloten, - dus zal ik die afmaken zooals overeengekomen – echter het zal u niet verwonderen dat mijn enthousiasme daarvoor danig is bekoeld! –

- Welk belangrijk finantieel verlies is dit niet voor mij – ook om alles wat ik er voor afzegde – terwijl het nu niet goedge maakt zal worden door een eind-resultaat, een Ensemble dat finantieele ongunstigheden zou hebben doen vergeten!

-

Op het moment zijn van de gemaakte zaal- en decoratie-ontwerpen alléén gezegd dat ik natuurlijk tot in alle details het ontwerp recht mij voorbehoud. – en dat ik ook ten allen tijde de pen ter hand kan nemen om de Pers met de ware toedracht der zaak in te lichten. –

Hoogachtend
Uwdwdr.
Ant. Molkenboer.